EMENDATIONES

LIVIANAE.

SCRIPSIT HENR. ALANUS.
Henry Ellis

DUBLINII:
APUD HODGES, SMITH, ET SOC.
LONDINII, ITEM EDINAE, APUD WILLIAMS ET NORGATE.
MDCCCLXIV.

DUBLINII:
TYPIS EXPRESSIT M. H. GILL,
ACADEMIAE TYPOGRAPHUS.

PRAEFATIO.

Non sane licet mihi de editione quidem Livii suscipienda cogitare. At "Est quadam prodire tenus si non datur ultra." Quid vetet in aliquot certe locis emendandi vias tradere et (si modo quis posthac editurus volet accipere) quasi symbolam quamdam porrigere ad editionem? Sed multos annos in uno Cicerone defixus Livium non attigeram. Tandem aliquando volui etiam alia lectione aliqua admixta quasi animum recreare. Et tum quidem nihil prius potiusve videbatur, quam ut ad T. Livii jucundissimas narrationes me revocarem. Quas non potui ne animi quidem causa ita peragrare, ut non pro consuetudine mea obiter aliquid periclitarer emendationis. Tentamina mea quomodo mihi cesserint, lectori copiam facio judicandi. Non arbitror esse me omnes meas emendationes omnibus lectoribus probaturum, satisque habendum mihi erit, si idoneis judicibus videbor satis saepe veritatem assecutus. Et, ut defuerint vires, "tamen est laudanda voluntas."

Scriptis autem emendationibus meis delenda* putavi si quae comperi jam ab aliis esse occupata. Spero nihil hujusmodi me fugisse. Sin quid erit deprehensum, jam ante profiteor paratissimo me animo esse ad suam cuique laudem reddendam: quippe nihil a moribus meis remotum magis, quam velle alienis opibus crescere.

Haec igitur habui hoc tempore, ad jucundissimum historicorum emendandum quae quasi in transitu conferrem: quo cum haud sane me piget tot post annos quasi in gratiam rediisse.

* Non necesse habui delere quod scripseram ad xxvii. 5. 6. Nam, quod etiam addidit Madvigius *datam*, eo loco addidit (post *a consule*), ubi non ita facile poterat excidere.

Dublinii: Cal. Septembr. MDCCCLXIV.

(*Parantur*)

OBSERVATIONES IN Q. CURTIUM RUFUM.

HENR. ALANI

EMENDATIONES LIVIANAE.

i. 1. 3. "et* in quem primum egressi sunt locum, Troja vocatur, . . . gens universa Veneti adpellati."

* Recte Drak. in parenthesi accipi haec voluit; sed frustra idem in parenthetica copula haesit: qua nihil Livio usitatius. Cf. inf. 6. 3., ix. 28. 5., xxi. 12. 7., 54. 9., xxii. 1. 19., xxiii. 1. 6., 44. 7., xxiv. 7. 3., xxv. 8. 9., 17. 4., 25. 5. (ubi vide), 30. 2., xxvii. 1. 2., 9. 1., 11. 14., 48. 6., xxviii. 2. 4., 37. 5., xxix. 3. 8., 23. 4., xxx. 3. 6., 4. 10., xxxi. 45. 15., xxxii. 11. 9.

— 3. 9. "Agrippa inde Tiberini filius*."

* *f. T.* Helm. 1. Ergo fortasse delendum nomen *filius*; quod saepissime apud Livium subauditur: vidd. Gronov. ad xxviii. 12. 13., Gebh. et Drak. ad xxxvii. 18. 1. Adde inf. ad ii. 6. 6., xxxiv. 52. 9.

— 4. 9. "pastoribusque rapta* dividere."

* Fort. *parta:* cf. x. 39. 4., "praeda opulenta . . . *parta;*" xxii. 20. 9., "majore . . . praeda *parta.*"

— 5. 6. "sciscitandoque eodem* pervenit, ut haud procul esset quin Remum agnosceret."

* Divisim scribendum censebat Lipsius quidem *eo dein,*

Crevier. autem (quomodo etiam codd. duo) *eo demum*. Ego distinctionem paulo majorem post *pervenit* censeo ponendam. Interpretor autem :—sciscitandoque ea tulit responsa, quae eodem perducerent, quo jam conjectura ipsius ducebat; adeo ut—. Et notandum *perveniendi* verbum de judicio animi.

— 6. 4. "qui nomen novae* urbi daret, qui conditam imperio regeret."

* Mallet quis *condendae*.

— 7. 9. "rogitat, qui vir esset* ? Ubi nomen patremque ac patriam* accepit—."

— Suspicor excidisse versiculum[a] archetypi codicis :—*qui vir esset [et unde venisset]*. Nunc enim plus respondetur, quam interrogatur. Cf. 1. 7., "percunctatum deinde, qui mortales essent, *unde* . . . profecti domo;" xxiii. 34. 5, "quum quaereret, qui et *unde*,—." Virg. *Aen.* i. 369., "Sed vos qui tandem, *quibus aut venistis ab oris?*" et viii. 114., "Qui genus? *unde* domo ?" Cic. *de Rep.* ii. 3. 6., "qui sit aut *unde veniat*." Curt. vii. 8. 34.

— 9. 5. "simul spernebant*, simul . . . metuebant."

* Edd. vett. *simul omnes spernebant*. Scribe *simul origines spernebant*. Cf. Praef. § 4., "haud dubito, quin primae *origines* proximaque *originibus* minus praebitura voluptatis sint;" et § 7., "si cui populo licere oportet consecrare *origines* suas."

---

[a] Saepe infra videor versiculum integrum desiderare. Quot autem literulas soleret versiculus antiquissimorum codicum, quot plurimum, quot minimum capere, novimus nunc ex fragmento illo nobilissimo libri XCI.

— 9. 9. "mirantur, tam* brevi* rem Romanam crevisse."

* Nihil mirabile habet per se quidem *crevisse*, nulla modi addita significatione; magisque profecto id mirum fuisset, si non aliquantum crevisset. Scribendum ergo *tantum brevi*. Cf. xxi. 7. 3., "in *tantas brevi* creverant opes." Sallust. *Cat.* 7. 3., "civitas . . . *quantum brevi* creverit." Nisi malis *tantum tam brevi*.

— 9. 11. "ut in quem* quaeque* inciderat."

* Variant codd. *in quemque, in quemcumque*. Fort. *ut in quemque quaeque*. Cf. Cic. *de Off.* iii. 17. 70., "quid *quemque cuique* praestare oporteret." Pro *inciderat* autem mallem, ut in re etiam atque etiam repetita, *incideret*. Cf. ii. 38. 1., "ut quisque *veniret*;" iii. 18. 10., "ut quisque liber aut servus *esset*;" xxi. 28. 5., "ut quemque . . . *destitueret* vadum;" et 42. 3., "ut cujusque sors *excideret*;" xxvii. 17. 9., "ut cujusque populi fines *transiret*;" xxxiv. 38. 6., "ut quisque maxime *laboraret* locus." Vid. Zumpt Gr. § 569., item ad Curt. p. 221.

Ibid. "quasdam . . primoribus Patrum destinatas, ex plebe homines*, quibus datum negotium erat*, domos deferebant."

— Post Patrum mentionem abundare videntur ista *ex plebe homines*; adde quod jam de juventute Romana instituta narratio est. Quibus omissis exsistet in illis *quibus datum negotium erat* circumlocutio quaedam indefinita, qualem in Sallustio fecit Cortius *Cat.* 55. 5., "*quibus praeceptum erat*," omissa declaratione *vindices rerum capitalium*; ubi licebat Viro Doctiss. addere alterum Curtii locum x. 4. 2., Aurel. Vict. *de Orig. G. R.* 20., ipsum Livium nostrum ix. 23. 13., "*quibus imperatum est*."

— 10. 1. "quod maximum Tatii* nomen in his regionibus erat."

* *Tatio* Haverk.: fort. *Tatius*. Vide ad xxi. 39. 8.

— 12. 5. "fugamque foedam* siste."

* Probo in Voss. 2. omissum *foedam*.

— — 6. "tua praesenti* ope."

* Fort. *praesentis*: cf. xxxvi. 7. 5., "vim tuam *praesentis* . . experiri." Dii autem praesentes adsunt proelio vii. 26. 7. et 8.

— 13. 2. "dirimere infestas acies, dirimere* iras."

* Fort. *demere*.

— 14. 4. "nimis vicinas prope* se* convalescere opes rati."

* *nimis vicinas pro re sua?*

— 14. 10. "multoque effusius (quippe vera fuga) qui* simulantes paullo ante secuti erant, oppidum repetebant."

* *quam* cod. unus, quod etiam conjecit Gronovius. Fort. *quippe vera fuga, fugam qui*—. De postposito relativo ad xxiv. 5. 11—13. Ceterum ad *veram fugam* adhibe vi. 24. 11.

— 15. 1. "irritati Vejentium animi* . . . in fines Romanos excucurrerunt."

* Scheller. *Obss.* p. 254., "Locus hic non cohaeret. *Animi Vejentium — excucurrerunt populabundi?* Quis ita dicat?" Itaque interpungi vult vel post *animi* vel post *stimulabat*. Frustra. Quippe animi Vejentium sunt ipsi Vejentes: vide nos ad Cic. *Cat. M.* 23. 82. n. 30. Eodem-

que modo iterum Livius hoc ipso capite § 8., "longe ante alios acceptissimus *militum animis;*" et ii. 34. 6., "contertis *hostium animis.*"

— — 4. "ulciscendi magis, quam praedae*, studio."

* Ita distinguit Drak. quidem, ut bis utendum *studio* sit, ad utrumque genitivum revocandum. At ego malim sic intelligere:—ulciscendi magis (*causa*), quam praedae studio. Vide nos ad Sallust. p. 171 b; add. Oudendorp. ad Caes. *de B. G.* iv. 1. 4., Lipsius ad Tacit. *Hist.* iv. 25.

— 17. 2. "inter ordines* certabatur: oriundi ab Sabinis ... sui corporis creari regem volebant; Romani veteres peregrinum regem adspernabantur."

* Quales isti ordines? An civitatis? Patres, equites, plebem? Non credo. Immo inter *origines*, sc. duas, Sabinam et Romanam; inter hinc atque inde ortos.

— — 7. "nec ultra nisi regem*, et ab ipsis creatum, videbantur passuri."

* *Nec ultra regem* Flor. a m. 1.; *regem ab ipsis* Veith. Scribe *nec ultra nisi regem et regem ab ipsis creatum.*

— 18. 2. "quae fama in Sabinos* ... quemquam ... excivisset?"

* Fort. *in Sabinis.*

— — 5. "Patres Romani, quamquam inclinari opes ad Sabinos, rege inde sumpto, videbantur*, tamen —."

* Cur non *videbant,* sc. ipsi Patres? Nam de praesenti *inclinari* pro futuro vidd. J. M. Heusinger. ad Vechneri *Hellenolex.* p. 246., Zumpt. ad Cic. *in Verr.* p. 565., Halm. ad Cic. *in Vatin.* p. 71., C. Heusinger. ad Cic. *de Off.* ii.

23. 7., Ochsner. in Indice p. 485., Scheller. *Obss.* p. 145., nos *Animadvv. in Fronton.* p. 19.

Ibid. "neque se quisquam nec factionis* suae alium."

* Factionis! Nonne recte negavit Livius 17. 1. isto tempore factiones exstitisse? Nisi putamus, id quod veri haud dissimile videtur, in interregno natas esse factiones.

— 19. 1. "jure* eam legibusque* ac moribus de integro condere parat."

* Nihil infra Livius de *jure*, nihil de *legibus*. Constituisse autem Numam etiam jura çivilia neque religiones tantummodo nuper monuimus (*Obss.* a. 1863. p. 17.) ad locum Ciceronis *de Legg.* i. 5. 17., "in quibus ne nostri quidem populi (scribe *Pompilii*) latebunt quae vocantur jura civilia." At plane mirum est, de proposito Numae agentem Livium ejus rei, quae in proposito isto praecipua pars fuerit, nullam habere rationem, de consilio religione ac metu Deorum animos hominum imbuendi non quam primum facere significationem. Mirum si in unius religiosissimi regis, unici religionum conditoris tradito regno nusquam ipsarum religionum nominatim facta mentio est. Videndum ergo ne non pro *legibus* reponendum sit *religionibus*. Cf. Cic. *de Rep.* v. 2. 3. "Illa autem diuturna pax Numae mater huic urbi *juris et religionis* fuit." Leges autem scriptas dederit Numa necne, obscura quaestio est: vid. Osann. ad Cic. *de Rep.* p. 338., seq.; ubi fortasse scribendum:—"qui legum etiam scriptor fuisse *traditur peritissimus*."

— 20. 2. quia . . . plures Romuli*, quam Numae, similes* reges putabat fore."

— Poterat commode per pluralem translatitium Livius: *plures Romulos quam Numas reges*— ; sicuti etiam singulari

translatitie utitur 32. 4., "temporaque esse *Tullo* regi aptiora, quam *Numae;*" i. e. regi qui Tullo esset similis, quam qui Numae.

— 21. 1. "ut fides ac jusjurandum, proximo* legum ac poenarum metu, civitatem regerent."

* Recte eatenus Drak., optimorum codicum lectionem quod reduxit: quam frustra Schellerus *Obss.* p. 256. sensu omni censet carere. Quippe optime Weissenborn. ad ablativum absolutum contulit Horatianum "tu *secundo Caesare* regnes." Et quidni ad ipsum adjectivum eumdem Horatium interpretem adhibeamus? "Nec viget quidquam simile aut *secundum: Proximos* illi tamen occupavit Pallas honores." Sic ergo intelliges:—ut legum ac poenarum metus, non utique secundus ille quidem sed longo intervallo proximus rector esset civitatis.

— 23. 9. "Memor esto, . . . has* duas acies spectaculo fore; ut fessos confectosque, . . . adgrediantur."

* Immo, opinor, *his;* sc. Etruscis; ut hinc mox in illis "ut . . . *adgrediantur*" nominativus ducendus sit. Neque vim pronominis nomen numerale requirit: cf. 2. 5., "fretus. . . animis . . . *duorum* populorum;" 24. 1., "Forte in *duobus** tum exercitibus erant—;" i. e. *iis* duobus: et 25. 1., "in medium inter *duas* acies procedunt. Consederant utrimque pro castris *duo* exercitus:" adde inf. iv. 32. 4., v. 31. 6., vi. 42. 5., vii. 8. 1., 10. 6. et 9., viii. 16. 2., ix. 27. 10., x. 27. 8., 29. 6., 36. 2., 43. 9., 44. 3., xxi. 2. 7., 52. 3., xxiii. 16. 5., xxv. 18. 9., 22. 2., 27. 10., xxvii. 48. 11., xxix. 32. 11., xxxiv. 5. 8., xxxvii. 41. 12.

— 25. 5. "quum jam non motus tantum corporum . . . sed vulnera quoque et sanguis spectaculo essent*."

* Mallem *esset:* cf. xxv. 14. 9., "quos vires sanguisque desereret;" et 26. 9., "quotidianaque funera et mors ob oculos esset."

— 25. 6. "Romanas legiones jam spes tota, nondum tamen cura deseruerat, exanimes* vice unius, quem—."

* Non alibi, opinor, dixit Livius *exanimes* translate, quasi metu exanimatos. Et, si maxime dixisset, tamen nimium hoc loco videtur *exanimes* post illa, "nondum tamen *cura* deseruerat." Aliud autem quiddam habuit initio cod. Haverk., postea rasuram passus. Ergo fortasse reponendum, id quod melius *curae* nomini respondeat, *anxias* vel *anxios:* cf. viii. 35. 1., "suam jam *vicem anxios.*" (Jam nostro loco legendum *vicem* monuit Gronovius.) Neque ultra anxietatem, opinor, cura procedit: cf. inf. 56. 4., "*anxiis* implevit *curis;*" xxi. 2. 1., "His *anxius curis;*" et 51. 6., "multis simul *anxius curis;*" xxiii. 29. 9., xxv. 35. 7., xxvii. 40. 7., 47. 8. Sallust. *Cat.* 46. 2., Curt. iii. 3. 2.

Ibid. "exanimes vice unius*, quem tres Curiatii circumsteterant."

* Non accepit Leid. 1. a prima manu *unius*; pro *vice* autem habet idem *vices.* Fortasse *vicem ejus, unum quem tres—.* De postposito autem relativo infra ad xxiv. 5. 11—13.

Ibid. "quem tres Curiatii* circumsteterant*."

* Nihil opus proprio, non magis quam supra in uno isto superstite Horatio. Deinde, conjunctos (id quod vulneratis facile res ipsa suadebat) potius quam diversius stetisse tres Curiatios, ex narratione quae sequitur certo colligi potest. Quippe, ut segreget pugnantes, Horatius fugam simulate capessit. Et quam facile poterat integer unus elabi et ce-

dendo efficere, vulnerati tres ne possent circumstare. Ergo fortasse mallet quis: *quem contra tres conferti starent.* Potuit autem librarius aliquis velle rem augere, ut fingeret tres unum circumstetisse, eoque magis si modum subjunctivum in *starent* non caperet, quo haec ad animum Romanorum referrentur. Postposita autem relativo est *contra* praepositio apud Ciceronem quidem saepe.

— 25. 7. "ergo . . . capessit fugam, ita ratus* secuturos, ut quemque vulnere adfectum corpus sineret."

* Mallem: *capessit fugam: ita secuturos, ut quemque . . . sineret,* omisso *ratus.* Cf. vi. 22. 9. "in aciem procedunt, nihil dilaturi, . . . *ita* paucitati hostium nihil artes imperatoris . . . profuturas esse."

— 25. 9. "dum Albanus exercitus inclamat Curiatiis*, uti opem ferant fratri."

* *Curiatiis alteris? suis alteris?*

— 25. 13. "eo majore cum gaudio, quo prope* metum* res fuerat."

* Haesit Walkerus noster:—"An *prope* metum solummodo res fuerat? Annon Livius Romanos metu prorsus exanimes jam dixit?" Interpretaturque:—"eo majus fuit gaudium, quod *proxime post metum* subsecutum est." At metum intelligo ego non eum qui fuisset, sed eum qui in adverso eventu certaminis esset futurus. Profecto saepe ita *metus* dicitur, ut rem praesentem tempusque praesens magis quam futurum spectet. Supra 9. 13., "Turbato per *metum* ludicro, moesti parentes virginum profugiunt;" i. e. per vim illatam. Nam, raptis virginibus, nihil erat, quod amplius parentes metuerent. Et 16. 2., "velut orbitatis *metu* icta." Neque enim orbitatem tamquam futuram metuebant; sed ipsa praesens orbitas metum quemdam inde-

finitum incertum injiciebat. Nisi malis deminutionem figuram intelligere :— quo magis in metu res fuerat: cf. xxi. 1. 2., "ut *propius periculum* fuerint, qui vicerunt."

— 28. 6. "nisi in* hunc insigne jam documentum mortalibus dedero."

* Mon placet *in hunc;* mallem *in hoc.* Sed satis commode codd. multi omittere videntur praepositionem. Nisi forte scribendum: *nisi hoc unum insigne*—.

— 28. 9. "Ut ... animum ... ancipitem gessisti, ita jam corpus passim* distrahendum dabis."

* Nimium est *passim.* Fort. *suspensum.*

— 39. 3. "Scire licet, hunc* lumen quondam rebus nostris dubiis futurum."

* Fort. *hoc,* ut attractio sit: cf. Cic. *Philipp.* v. 14. 39., "Pompeio .... *quod* imperii populi Romani lumen fuit, exstincto;" et *de Fin.* ii. 22. 70., "At negat Epicurus (*hoc* enim vestrum lumen est),—." Vid. Krueger. p. 93.

— 41. 1. "Tanaquil ... claudi regiam jubet, arbitros* ejecit:* simul—."

* *arbitris ejectis?*

— — 3. "Tuum* est, inquit, Servi, si vir es, regnum; non eorum, qui—."

* *Tum tuum* Lipsiens. Fort. *Tuum, tuum est*—.

— 45. 5. "Habita, ut erat,* res prodigii loco est."

* *Habita vero haec res* codd. aliquot. Et profecto mirum est videre Livium, qui alibi soleat quae refert prodigia aut tacito aut ne tacito quidem (ut xxiv. 44. 8.) ludibrio habere, ultro et gratuito hoc loco prodigii subscriptorem fieri. Fort. *Habita fortuita res*—. Etsi in natura posita res erat.

— 48. 4. "Fit fuga regis adparitorum atque comitum. Ipse prope exsanguis, quum semianimi* regio comitatu domum se reciperet . . . interficitur."

* Corruptum esse hoc, in aperto est. Conjicit Walkerus *quum se minime regio*—. Mallem ego *quum misso omni regio comitatu*. Nam, quod dictum est, in vi a Tarquinio in regem illata, fugam regis comitum factam esse, potest hoc de maxima parte intelligi; et, si omnino de omnibus intelligendum est, tamen nihil obstat, quo minus credibile sit, aliquos postea pudore revocatos rediisse. Misso autem omni regio comitatu, opinor, speravit ita facilius posse se percussores fallere. Cf. viii. 30. 11., "*misso* repente senatu;" xxi. 54. 3., "Ita praetorium *missum*;" xxvi. 14. 4., "*misso* convivio;" et 36. 11., xxx. 17. 3., "senatu."

— 58. 9. "et, unde consilium afuerit,* culpam abesse."

* Fort. *unde consilium afuerit culpae, culpam abesse.*

ii. 4. 5. "nam quum, pridie quam legati . . proficiscerentur, et* coenatum forte apud Vitellios esset,—."

* Recte copulam *et* censebat Dukerus impeditam facere orationem. Equidem suspicor sic a Livio profectum locum esse, ut postposita fuerit *quum* particula: *nam, pridie quam . . . proficiscerentur, quum coenatum—;* deinde in codice aliquo bis scripta quum exstitisset, in altero loco ex compendio *q* copulam factam esse *et*. Vid. Cortius ad Sallust. *Cat.* 43. 1.

Ibid. "sermonem eorum ex servis unus excepit, qui jam antea id* senserat agi."

* Quidnam? an novum consilium? Vix credibile. Fort. *qui jam ante aliud senserat agi;* nempe ac prae se ferrent.

Ibid. § 7. "Consules, ad deprehendendos legatos conjuratosque* profecti domo, sine tumultu rem omnem oppressere."

* Leid. 2. *domo profecti ad depr. l. conjuratosque.* Misere abundant ista *ad deprehendendos legatos conjuratosque.* Fort. *consules ad primam delationem cum servo profecti domo.* Nam de *ad* praepositione quidem Drak. ad ii. 45. 12., Hand. I. 119.

—5. 1. "res integra refertur ad Patres. illi* victi ira vetuere—."

* *ibi* edd. vett., necnon codd. duo. Fort. *refertur ad Patres. Patres ibi*—. Cf. 4. 6., "rem ad *consules* detulit. *Consules*—;" viii. 18. 5., "Fabius rem ad *consules, consules* ad senatum referunt." Cic. *de N. D.* ii. 4. 10., "ad *senatum* retulit: *senatus*—."

— 6. 6. "praeerat Aruns Tarquinius, filius* regis."

* *regis filius* cod. Gaërtn.; Veith. autem *Tarquinii regis filius.* Fort. *Aruns Tarquinius, Tarquinii regis,* omisso *filius:* vide ad i. 3. 9.

— 7. 1. "ut . . . ambo exercitus . . . suas quisque abirent* domos."

* *abiret* Haverk.; recte, censeo: vide ad Cic. *de Off.* i. 41. 147., *de Fin.* v. 24. 72.

— 10. 5. "insignisque inter conspecta cedentium pugnae* terga."

* Mavult J. F. Gronov. quidem *pugna.* Doujatius vero eadem ratione *cedere pugnae* dictum censet qua *cedere tempori, minis,* et quae sunt similia. Mihi in mentem venit utique gignendi casu accipere *pugnae* et aciei, ordinis, agminis interpretari. Cf. i. 25. 7., "ut segregaret *pugnam*

eorum;" inf. 50. 9., "omissa *pugna*, quam in omnes partes parem intenderant;" iii. 61. 9., "Concitant equos, permittuntque in hostem, pedestri jam turbatum *pugna*:" adde vi. 24. 10., vii. 8. 2., viii. 38. 16., xxii. 5. 7., 45. 8.

— — 11. "Ita* sic* armatus in Tiberim desiluit."

* Exspectes: *Ita, sicut erat, armatus . . . desiluit.* Cf. xxiv. 40. 13., "ipse rex, *sicut* somno excitus erat, prope seminudus fugiens;" xxvii. 43. 4., "Cum iis literis, *sicut erant*, signatis . . . traduntur;" et 51. 11., "captivosque Afros vinctos, *ut erant*, ostendi . . . jussit;" xlii. 52. 4., "armatosque, *sicut erant*, ad concionem vocavit." Nep. xvi. 3. 2., "*sicut erat* signata, sub pulvinum subjiciens." Sueton. *Claud.* 9., "praecipitatum quoque in flumen, *sicut* vestitus *advenerat*;" et 34., "Induxit . . . , *sicut erat* togatus;" *Ner.* 48., "*ut erat* nudo pede atque tunicatus;" *Oth.* 8., "*sicut erant* cruenti;" *Vitell.* 8., "*ita ut erat* in veste domestica." Curt. viii. 2. (6. z.) 8., 3. (12.) 10., ix. 7. (27.) 10., x. 4. (13.) 2.

— 12. 14. "Juberem macte* virtute esse, si—."

* Rectius, opinor, Voss. 2. *macto*, ut attractio sit, omisso dativo pronominis.

— 16. 4. "cum pacis ipse auctor a turbatoribus* belli premeretur."

* Video quod scripsit Ernestius in Glossario p. 71. ed. K. Nihilominus lacunam esse suspicor versiculi: *a turbatoribus* [*otii et fautoribus*] *belli.* Cf. Cic. *Philipp.* ii. 34. 87. et *Acad.* ii. 5. 15., "*otium perturbare.*"

— 17. 7. "ob iras* graviter ultas."

* Posuit, ut videtur, pro causis irae: cf. 61. 3., iii. 7. 8., vii. 30. 14. Neque necesse esse arbitror *injurias* conjicere.

— 24. 5. "nec . . . aut* plebi honestum esse, . . neque Patribus satis decorum,—."

* Abundat *aut*. Scio de anacolutho cogitari posse: vide nos ad Cic. *de Fin.* iv. 28. 77., *de Off.* i. 3. 9. Tamen non invitus *ita* (i. e. valde) conjecerim.

— — 8. "Consul copias* contra hostem educit."

* *c. h. copias* cod. Haverc. Ergo fortasse delendum *copias*: vide nos ad Sallust. *Jug.* 97. Nisi forte ultro mutavit aliquis, ut alliterationem infringeret.

— 35. 8. "Haud facile credebant, plebem suam* impelli posse, ut—."

* Fort. *uam* (Volscam).

— 36. 4. "aegro animi*."

* Recte, opinor, codd. duo *aegro animo*: cf. xl. 5. 14., necnon (nobis quidem edentibus) Sallust. *Jug.* 29.

— — 6. "Tum enimvero Deorum ira* admonuit."

* Fort. *Deorum res admonuit*; nimirum ut *Deorum admonuit* jungendum sit.

— 41. 9. "adeo propter suspicionem insitam regni, . . . munera ejus in* animis hominum* respuebantur."

* Vereor ne male transposita sint illa *in animis hominum* et ad *insitam* supra retrahi debeant, *propter suspicionem insitam in animis hominum regni*. Et credere licet in codice aliquo omissa esse, dum properaret librarius nomini regenti *suspicionem* suum reddere genitivum; deinde ex margine alienum in locum venisse.

— 46. 1. "Prope certa spes erat, non magis secum pugnaturos, quam pugnaverint* cum Aequis."

* Parum constat in istis *erat* . . . *pugnaverint* temporum

ratio. Recte ergo atque opportune Harl. 1. omittit *pugnaverint.* Neque adeo insolita res est praeteritum tempus ex futuro adsumi: vide nos ad Cic. *de Fin.* ii. 17. 56. n. 9., 24. 79. n. 16., iv. 27. 74. n. 13. Etsi etiam discordantia tempora patronum invenerunt Nipperdeium ad Caesar. p. 83.

— 59. 1. "sperantes, idem certamen animorum adversus Appium habiturum exercitum Romanum, quod adversus Fabium consulem habuisset*."

* *cons. F. habuisset* Voss. 1. et Leid. 2.; *c. habuisset F.* Harl. 2.; *habuisse* H. 1. Ergo fortasse delendum *habuisset* iterumque ex futuro praeteritum repetendum. Vide ad 46. 1.

iii. 3. 10. "in oppida sua se recepere, uri sua* populárique passi."

* Quomodo *sua* opponuntur *oppidis suis?* Scribe *sata:* cf. vi. 31. 7., "non *satis* in spem frugum relictis;" viii. 29. 11., "populando atque urendo tecta hostium *sata*que;" xxxi. 30. 3., "*sata* exuri, dirui tecta."

— 5. 8. "ni T. Quinctius peregrinis copiis* cum Latino Hernicoque exercitu* subvenisset."

* — * Alterutrum abundat. Fort. *peregrinis castris.*

— 17. 1. "P. Valerius se* ex curia proripuit."

* Omittunt pronomen codd. quinque, recte: vide nos ad Sallust. *Cat.* 32., "Deinde ex curia domum *proripuit;*" ubi etiam Liviano usus sum exemplo xliv. 6. 1., "victum se sine proelio clamitans, *proripuit.*" Add. Gronov. *Obss.* ii. 7. Absolute etiam simile verbum posuit Pacuvius in Anchyse: "Cujus lingua in altum *projicit.*"

— 18. 6. "memorem cognominis, quod* populi* colendi* velut hereditaria cura sibi a majoribus tradita esset,—."

* *quo* codd. aliquot, quomodo haud dubie scribendum censebat Gronovius. At rectissime, censeo, *quod* nominandi casu ad cognomen retuleris, nec mirum si concordia participii interpositum nomen secuta est: vid. Krueger *de Attract.* § 23. Sed et illa notanda attractio, *memorem cognominis, quod populi colendi, quasi* pro *memorem cognominis populi colendi, quod* —: vidd. idem Krueger. § 78., Scheller. *Obss.* p. 294., nos ad Cic. *de Fin.* iii. 19. 63., *de N. D.* iii. 34., *Lael.* 3. 12., *de Off.* iii. 25. 95. Cf. inf. iv. 13. 4., "id unum dignum . . . certamine, quod *ingens* exsudandum esset, praemium fore;" v. 49. 7., "inter jocos militares, quos *inconditos* jaciunt;" xlii. 38. 8., "privati maxime hospitii fiducia, quod ei *paternum* cum Marcio erat." Adde inf. ad xxv. 24. 13., xxxi. 2. 2.

— 42. 2. "qui, . . . vinci se per suum* atque illorum dedecus patiebantur."

* *per summum illorum dedecus?*

— 58. 9. "Oppius quoque ductus in vincula est, et ante judicii diem finem ibi* vitae fecit."

* *sibi?* Cf. § 6.

iv. 18. 1. "plus* spei* in trahendo bello esse."

* Immo *plus in trahendo bello spei esse.* Cf. iii. 53. 3., "in aequitate rerum *plus*, . . . reponi *spei*;" xxxiv. 40. 1., "*plus* ex timore hostium, . . . *spei* nactus;" xxxv. 26. 10., "eo *plus* in . . . *spei* nactus;" xxxvii. 1. 2. "ut quibus *plus* in . . . *spei* esset."

— — 8. "eques maxime resistebat; equitumque* longe fortissimus — ."

* Sine copula codd. duo *equitum*. Mallem *eorum:* cf. xxiii. 12. 2., "*equitem*, atque *eorum* ipsorum primores."

— 19. 7. "Inter proelium et ad castra Romana pugnatum est adversus partem copiarum ab Tolumnio, ut ante dictum est, ad castra* missam."

* Fort. *ad aversa :* cf. 18. 4., xxii. 24. 8., xxxi. 42. 6. Solet autem formula illa *ut ante dictum est* sensum plerumque potius quam verba respicere: vide ad Cic. *Cat. M.* 15. 53. n. 18.

— 32. 2. "Fidenasque prope saepius* captas quam obpugnatas."

* Non credo toties captas Fidenas esse. Fort. *prope eas prius:* cf. 27. 11., "*prius paene* cepit castra, quam obpugnari hostes satis scirent;" v. 31. 4., "fusis hostibus *prius paene*, quam manus consererent;" 38. 6., "ignotum hostem *prius paene* quam viderent, . . . fugerunt;" adde i. 14. 9., 37. 2., xxiv. 25. 10., 27. 16. 2., xli. 23. 11. Res autem ipsa c. 22. narratur.

— 49. 12. "nactus inter adversarios superbum ingenium* immodicamque linguam*."

— Hominem superbi ingenii immodicaeque linguae. Non erat cur Schellerus *Obss.* p. 298. pro *inter adversarios* haud dubie *in adversario* legendum censeret. Profecto nihil usitatius quam *ingenia* quidem pro ipsis hominibus quorum ea sint dici: cf. Liv. i. 46. 5., ii. 43. 10., xxii. 43. 5., xxviii. 44. 5., xl. 47. 5., xliii. 22. 6., xlv. 23. 16., Cic. *de Fin.* i. 3. 7., *Tusc.* i. 15. 33., *Lael.* 18. 65., *de Off.* i. 18. 26., Sallust. *Cat.* 20. 2., Hor. *Epistt.* ii. 1. 88., 2. 81.,

Plin. *Epistt.* vii. 6. 9., 20. 4., Curt. iv. 5. 22. *Linguam* vero pro domino ipsius ab alio positam esse haud sane mihi compertum est. Sed et facilis per se metonymia est et in nostro loco propter *ingenii* conjunctionem facillima.

Ibid. "quam* irritando agitandoque in eas impelleret voces, quae—."

* Immo *quem*, opinor.

— 61. 8. "ab eo milites per locum arduum accepti cepere*."

* Non cepere: sed paucis trucidatis ceteros subito metu ad deditionem coëgere. Aegre autem *milites* potest significatione aliqua numeri carere. Denique indigna Livio oratio est *accepti cepere.* Sed pro *cepere* unus *capere.* Scribamus ergo *accepti pauci.* Cf. ix. 24. 5., "*decem* milites delectos secum per ardua ac prope invia in arcem ducit."

v. 51. 2. "Nec nunc me*, . . . mea voluntas . . . perpulit."

* Mallem *mea me voluntas.* Cf. Cic. *p. L. Manil.* 1. 1.

— — 5. "invenietis omnia prospere* evenisse sequentibus Deos, adversa spernentibus."

* Potius *prospera,* opinor: cf. Sallust. *C.* 52. 29., *J.* 63. 1.

— 54. 3. "etsi minus injuriae* vestrae*, quam meae calamitatis meminisse juvat."

* Melius sensui consulas sic: *etsi minus, in injuria vestra, calamitatis meae meminisse juvat;* i. e. in injuria, vos quam mihi imposuistis; quum injuria, quam passus sum, sit a vobis profecta. De praep. Hand. iii. 258. 15. Ad *calamitatis* autem nomen adhibe Cic. *de Rep.* i. 3. 4., "*calamitates*

clarissimorum virorum, *injuriasque* iis *ab ingratis impositas civibus* colligunt." Pronomen vero *meae* quod postposui, sic habent codd. fere omnes. Denique in illis *meminisse juvat* veniet Virgilianum in mentem "Forsan et haec —."

— — 6. "expertis* alia experiri."

* *exp. latos alia exp.* MSS. Voss., Helm., Rott. Lubenter legerem:—*quae* (*malum*) *ratio est, expertis sal.* (salutem) *vobis velle alia experiri?* Cf. Gell. xiii. 12. 8., "Quae, malum! autem ratio fuit vocantibus *nolle* obsequi?" et xv. 31. 4., "Quae, malum! ratio est, ut tu . . . *velis?*" Liv. vii. 40. 16., "cujus auspicia pro vobis experti nolite adversus vos *velle* experiri." Cic. *de Off.* i. 31. 113., "nec *velle* experiri, quam se aliena deceant;" ubi vide. Nam de dat. quasi pro accus. (in quo aliquando haesit Gronovius) vide nos ad Cic. *Cat. M.* 19. 71. n. 5.; adde Livium supra 52. 13., "*Flamini Diali;*" xliii. 17. 8., "*hostibus,*" ubi vide.

vi. 7. 1. "quo non Volscorum modo juventutem Antiates . . . , sed ingentem* Latinorum Hernicorumque conciverant."

* *ingentē uī?* i. e. ingentem vim. Cf. ii. 5. 3., vii. 12. 7., viii. 28. 6. Nisi malis *ingentem Latinorum numerum.*

— 16. 3. "nec . . . aut tribuni plebis aut ipsa plebs . . . audebant*."

* Mallem *audebat.*

— 24. 10. "Optimum visum est, in fluctuantem* aciem* tradi equos."

* Lego: *Opt. vis. est, in fluctuante acie, tradi equos:* i.e. quoniam fluctuaret acies. De praep. Cortius ad Sallust. *Cat.* 2. 10., Hand. III. 258. 15. Ad rem autem adhibe iii. 62. 8.

— 29. 1. "Videsne tu, inquit, A. Semproni, loci

fortuna illos fretos ad Alliam constitisse? nec* illis Dii immortales certioris quidquam fiduciae . . . dederint?"

* Parum cohaeret structura. Videtur autem perinde Livius exegesin hanc addidisse, quasi animo e superioribus particulam repeteret *ut*. Est enim quasi formula *Videsne, ut*—? vide nostra ad Cic. *Cat. M.* 8. 26. n. 11.

— 41. 4. "De indignitate* satis dictum est."

* *dignitate* Lovel. 4., plane vere, opinor: nimirum positivum negative accipiendum: sicut etiam pergit in positivis Livius negative interpretandis:— "quid de *religionibus* atque *auspiciis*, quae propria deorum immortalium contemptio atque injuria est, loquar?" nempe *omissis, neglectis, non servatis*. Adde quod parenthesis illa statim ex superioribus positivum excipere videtur:— "etenim *dignitas* ad homines pertinet." Sic *facultates* negative accipiendum vii. 21. 8.; sic *aetas* pro infirma aetate xxvii. 19. 10., xxxi. 28. 5., xlii. 29. 7. Et multa hujusmodi in curis secundis ad Sallustium colligo, *Jug.* 94., "*ponderis* gratia."

vii. 33. 16. "Et Romani fatebantur, . . .; et Samnites, quum quaereretur, . . . , . . . aiebant,—."

* Non agnoscitur, opinor, apud grammaticos cum accusativo personae poni posse *quaerendi* verbum quasi pro ablativo et praepositione. Et tamen, haec quum lego, ultro venit mihi in mentem ut velim *Samnites quum quaereretur* jungere. Nec secus xxxiv. 61. 8., "Vocari Aristonem debere et *quaeri* quid venisset." Et sic codd. Ciceronis *p. Caec.* 33. 96., "*quaero te,* putesne...?" Sic apud eumdem *Philipp.* vi. 1. 1., cod. meus quoque cum Barberino et edd. aliquot vett. consentiens "quod *quaesivit me* P. Appuleius." Et, cur non possit ita dici, non video.

viii. 1. 4. "Romani, nihil eo certamine tam ambiguo fessi*, in posterum diem proelium parant. Volscis . . . haudquaquam idem animus . . . fuit: nocte pro victis Antium agmine trepido . . . abierunt."

* Immo *nihil* . . . *fassi*, opinor; sicuti etiam in Volscis, non fatigationis, sed utique animi instituitur comparatio. Nam cf. participii quidem exempla xxiv. 5. 10., xxx. 35. 11., xxxvii. 55. 1. Ad rem autem faciunt illa:—xxi. 40. 2., "*confessionem* cedentis ac detrectantis certamen pro victoria habui;" xxxvi. 45. 6., "*confessionem* victis expresserunt." Contra hostes nocte agmine trepido quum abiissent victos se sunt fassi. Cf. x. 12. 5–6., "Lux insequens victorem victumque ostendit: nam Etrusci silentio noctis castra reliquerunt." Et ne verum quidem est, opinor, nihil Romanos certamine fessos fuisse. Nam atrox proelium fuerat magna cum caede utrorumque. Ceterum, in nostra lectione quae sit futura ablativi ratio, quaeri potest. Nec male fortasse Lov. 5. *ex* pro *eo:* nam etiam abundat fere pronomen.

— 5. 10. "Non venit in mentem pugna* apud Regillum lacum?"

* Notabilis maxime lectio codd. duorum, optimi Flor. et Harl. 2., *pugnam*, quasi deficiente infinitivo *meminisse.*

ix. 1. 6. "auctores* belli . . . dedidimus."

* Unius Brutuli Papii corpus est deditum (viii. 39. 14.). Rhetorica autem est significatio ista pluralis: vidd. Zumpt. ad Cic. *Verr.* p. 261., nos ad *de Fin.* p. 258., Orell. ad Hor. *Sat.* i. 7. 34.; adde Plin. *Epistt.* x. 50. 4., "*reges.*" Et manet in re augenda Livius etiam § 9., "non deditio *exanimatorum corporum,* non bona sequentia domini de-

ditionem;" ubi pro *domini* e codd. duobus recipiendum *dominum* censeo, i. e. *dominorum*.

— 3. 1. "Querentes* magis quam consultantes nox oppressit."

* At pergit Livius non magis querimoniarum quam consiliorum habere rationem. Omittunt autem *quam* codd. duo. Fort. *Querentes quum maxime et consultantes*. Vid. Hand. III. 599. 20.

Ibid. "qua* ferri arma poterunt, eamus."

* Fort. *quaqua*.

— — 2. "quem per annos jam prope triginta vincimus*."

* Recte receptum est praesens: cf. x. 16. 4., "per quot annos . . *dimicent*—."

— 4. 10. "me vel devovere . . . vel in medios me* immittere—."

* Congruebat sane inceptae orationis consilio, ut ad semel praemissum accusativum utrumque referret infinitivum. Nunc, dum pergit initii oblitus, alterum immisit pronomen. Cf. xxxviii. 60. 5–6., "L. Scipionem . . . *L. Scipionem*." Adde mox in Curis Sec. ad. Sallust. *Jug*. 64.

— — 14. "Hic omnes spes opesque sunt, quas* servando patriam servamus: dedendo ad necem patriam deserimus ac prodimus."

* Mallem *quos*. Nempe erant spes omnes opesque milites istius exercitus.

— 6. 13. "Habere Samnites victoriam . . . perpe-

tuam: cepisse enim eos non Romam, . . . sed, quod multo bellicosius*, Romanam virtutem ferociamque."

* *belli conficientius?*

— 17. 6. "Ut alios reges claros ducesque* omittam."

* Rectius, opinor, codd. satis multi *reges clarosque duces*, ut semel positum adjectivum quasi bis audiatur: vide nos *de Copulis* p. 120., seqq., ad Sallust. p. 90., seq., ad. Cic. *de N. D.* p. 107., *de Div.* p. 52. et alibi, *Cat. M.* 1. 1. n. 2.; adde inf. ad xxv. 14. 1., xlv. 18. 3.

— 18. 11. "Quin tu hominis* cum homine, et ducis* cum duce, . . . confers?"

* Accipio *hominis* pro *homines*, *ducis* pro *duces*. Nam ad accusativum istum tertiae declinationis pluralem quod attinet, nec, quibus legibus teneretur res, satis constat, et ipsum *hominis* in codice quodam legitur Ciceronis *Tusc.* iv. 33. 71. Mansisse autem aliquoties in codicibus accusativum veterem in *is* exeuntem non aliam ob causam quam quia librarii perperam pro genitivo singulari acciperent, jam in aliis scriptoribus notum est. Vid. Kritz. ad Sallust. *Cat.* 1. 1.

— — 12. "Quot Romanos duces nominem, quibus numquam adversa fortuna pugnae fuit*?"

* Mallem *fuerit;* item infra *poenituerit*. Nam praedicativa sunt haec.

— 23. 13. "castra, quibus imperatum est, incendant.*"

* Potius *incendent.* De circumscriptione autem illa *quibus imperatum est* vide ad. i. 9. 11.

— 24. 11. "quum tela* et armatos tenere arcem multiplicato numero audirent."

* Non me fugit posse lectionem istam figurae cujusdam praesidio tutam esse. Nihilominus legenti in mentem venit ultro conjectura, *quum late armatos t. a. multiplicato numero audirent.*

— 37. 1. "vastationem namque . . . jacens ora senserat, conciveratque indignatione* . . . Umbriae finitima."

* Ferri posse fateor nominativum ex obliquo adsumendum. Mallem tamen *indignatio ejus.*

— — 2. "Itaque, quantus* non umquam antea, exercitus ad Sutrium venit."

* *Itaque tantus* Codd. tres. Bene jungi potest utraque lectio: *tantus, quantus non umquam antea exercitus.* Cf. i. 46. 1., v. 20. 1. Etsi omisso demonstrativo infra 39. 5. et x. 38. 1.

x. 10. 12. "Romae terrorem praebuit fama Gallici tumultus ad bellum Etruscumadjecti*."

* Fort. *adjecta*, qualis quasi hypallage adjectivi apud Livium frequens est: vid. Scheller. *Obss.* p. 249., seq.

— 18. 5. "Ceterum magis eo profectum est, quod mature ventum erat, . . . quam* quod* ductu consulis quidquam . . . gestum sit."

* *quamquam* Haverk.; *quamq;* Lovel. 3. Fort. *quam quo.* Cf. Ter. *Ad.* ii. 4. 6., Cic. *de Fin.* ii. 3. 8., Caes. *de B. G.* iv. 2. 1., Tacit. *Hist.* iii. 72.

— 41. 12. "non quia plus animi victis est*, sed melius muri . . . arcent."

* Negatur non causa tantummodo, opinor, sed res ipsa. Itaque ferri non potest indicativus: vide ad xxi. 40. 6. Codd. autem multi *esset*. Mallem, ut in sententia gnomica, *sit*, sicut etiam sequitur praesens, "sed melius muri . . . *arcent*." Ceterum quod sequitur *sed* quasi pro *sed quia*, vide nos ad Cic. *Cat. M.* 23. 84. n. 37., *de Fin.* iv. 1. 2.

— — 13. "Scipio, nisi . . . transacta res esset, lentiorem* fore munitae urbis obpugnationem ratus, —."

* Suspicarer *lentiorem rem*, nisi post illud, "nisi . . . transacta *res* esset," parum placeret repetitum nomen. Vide ad xxvii. 39. 14.

— 46. 16. "qui, dicta die, . . . , fugerat in legationem* . . . populi judicium."

* Conjecit Ant. Perizon. *fugerat in legatione* vel *fugerat legatione*, frustra utrumque: vide nos ad Sallust. *Jug.* 61., ad Cic. *de N. D.* ii. 43: adde *Tusc.* v. 37. 109. Vide etiam infra ad xxxix. 29. 9.

— 47. 6. "quinam finis aut quod* remedium—."

* Lovel. 3. *quinam finis aliter quod remedium, quinam finis aliter aut remedium*. Ne in diverso quidem genere nominis iterari necesse esse pronomen, vide apud nos ad Cic. *Lael.* 2. 7. n. 18.

xxi. 1. 2. "ut propius periculum fuerint, qui vicerunt*."

* Praecisa admodum brevitate usus videtur Livius. Nisi tamen excidit versiculus, *quam qui victi sunt*.

— 2. 2. "Hamilcare duce Poenos arma Ita-

liae inlaturos fuisse, quae* Hannibalis ductu intulerunt."

* *qui* codd. plures. Fort. *quò*.

— — 4. "quae . . . plus quam modicae* erant."

* *immodicae* Lov. 1., fort. vere: cf. inf. 4. 9., "*plus quam* Punica;" xxix. 17. 8., "*plus quam* hostilia."

— 15. 1. "captivi militum praeda fuerant*."

* Fort. *fuerat:* cf. xxxii. 13. 6., "cetera militis praeda *erat*." Vid. Krueger. § 25.

— 33. 5. "plusque inter ipsos, sibi quoque* tendente, . . . certaminis erat."

* *sibi quisque intentus* Pal. 2. Fort. *sibi quisque tendentes.* Cf. xxvi. 29. 3., xxxix. 14. 4. Vide mox ad Sallust. *Jug.* 18.

— — 11. "montanis primo* perculsis."

* Conj. Gronov. *proelio* pro *primo.* Mallem addi *proelio*, retineri *primo*.

— 39. 4. "quia volentis* in amicitiam non veniebant."

* *ejusque nolentis in a. venire* Lov. 4. Fort. *quia volenti in a. venire non erat.* Cf. inf. 50. 10., Sallust. *Jug.* 84., ubi vide.

— — 8. "Nam Hannibalis* et apud Romanos . . . , et Scipionem Hannibal—."

* Non mihi displiceret, si cod. aliquis daret: *Nam Hannibal . . . celeberrimum nomen erat.* Vid. *nomen* "metonymice" apud Forcellinum; adde supra ad i. 10. 1. De *et* autem copulae situ (mallet quis *Nam et Hannibalis*) vide

ad Cic. *Cat. M.* 3. 7. n. 20.; adde Livium xxv. 38. 23., xxviii. 24. 10., xxxviii. 31. 1., xxxix. 40. 9.

— 40. 6. "Nec nunc illi, quia audent*, sed quia necesse est, —."

* Immo *quia audeant:* nam profecto in cogitatione, non in re positum est hoc quidem, et plane negare vult Scipio, audaciam hostibus inesse. Vide nos ad Cic. *de Div.* ii. 72. n. 78. et *Cat. M.* 23. 84. n. 36.; adde Livium nostrum xxxviii. 33. 11., "non quia . . . *vellet,* sed quia . . . nolebat;" xxxix. 28. 2., "non quia . . . *esset,* . . . sed quia . . . pertinebat;" xliii. 21. 8., "magis quia manere non poterat, quam quod . . . *esset.*" Et xlii. 25. 10., "non quia *probaret,*" cave obliquae orationi tribuas subjunctivum, qui etiam erecta oratione servandus foret. Sic corrigendum est etiam xxviii. 42. 21., xl. 33. 2.

— 42. 3. "Ut cujusque sors exciderat*."

* — *ret* Lov. 5., recte: vide ad i. 9. 11.

— 43. 4. "Dextra* laevaque duo maria claudunt . . . habentibus."

* Fort. *Dextram laevamque.*

— 48. 9. "ad Clastidium vicum, quo . . . Romani, mittit*."

* Suspicor ante *mittit* versiculum periisse, qui numerum (vel ducem) et genus declaraverit missorum. Nam pergit: "Ibi, quum vim *pararent.*" Vix potest ergo non missorum mentio esse facta.

— 52. 11. "Varia inde pugna sequentes*,—."

* Conj. Gronov. *cedentes sequentesque.* At ego suspicor potuisse una voce Livium exquisitiore, quam ut ipsam intel-

ligentia librariorum caperet, utramque rem declarare, *Varia inde pugna reciprocantes.*

— Ibid. continuate, "major tamen hostium* Romanis fama victoriae fuit."

* Supplebat Burmannus ex Polybio *hostium caedes;* recte eatenus, opinor. Sed credo versiculum integrum excidisse: *major tamen hostium [caedes justiorem Romanis] famam victoriae fecit.* Et, quod pergit Livius, "Ceterum nemini omnium major *justior*que, quam ipsi consuli, videri," utique mihi persuadeo, jam supra positam *justiorem* vocem respicere.

— 54. 4. "Ita mille equitibus Magoni*, mille peditibus dimissis."

* Suspicor etiam hoc loco deesse versiculum:—*mille equitibus, [quo praeceptum erat] Magoni, mille peditibus dimissis.*

xxii. 2. 6. "Galli neque . . . neque . . . poterant; aut* corpora animis aut* animos spe sustinebant."

* — * Recte, opinor, Walkerus vult *haud . . . haud.* Etsi geminatae particulae hujus nulla nisi Valerii Flacci exempla potuit Handius afferre, III. 37. 31. Sed fortasse alterum apud Nostrum agnoscendum exemplum est xxviii. 27. 11., etiam tertium xxxi. 1. 6.

— 12. 5. "quod cum duce haudquaquam . . . simili futura sibi res esset, ac tum demum . . . Romani parem Hannibali ducem quaesissent*."

* Non mihi verisimile, statim Hannibalem Q. Fabium sibi aequiparasse. Et, quantum abesset ut aequipararet, vides. Nam "constantiam hauddum expertus agitare ac tentare animum . . . coepit, etc." Quapropter gauderem equidem, si cod. aliquis daret *quaesiverant* pro *quaesissent,* ut

haec omnia "*ac tum demum* &c." ab Hannibalis cogitatione (cui quidem etiam parum proprium convenit) dirimenda essent et ex ipsius historici persona accipienda.

25. 14. "Si* penes se . . . sit."

* Mallem *Se penes* —, omissa conjunctione: vide ad Sallust. *Jug.* 64.

— 26. 7. "acceptisque . . . literis senatusconsulti* de aequato imperio."

* Non senatusconsultum, sed utique plebiscitum est factum. Itaque volebat Lipsius, deleto *consulti*, *literis senatus* jungi. De junctura quidem assentior. Pro *consulti* vero repono *cum scito* (s. *scitu*; v. Drak. ad v. 13. 5.; qua quidem ex forma natum videri potest id quod habent edd. quaedam vett. *sicut*); sc. plebis: cf. § 4.

— 33. 2. "servi quinque et viginti in crucem acti, quod in campo Martio* conjurassent."

* Cur isto quod loco potius quam quod alibi? cur locus potius quam res ipsa memoratur? Fortasse: *quod Capitolium cremare conjurassent.* Cf., ad infin. quod attinet, Sallust. *Cat.* 52. 24., "*Conjuravere*. . patriam *incendere.*" Et Livianum est ipsum *cremandi* verbum i. 1. 8. "patria;" xxviii. 19. 12., "urbe." Poterant autem servi ad id ipsum per speculatorem istum esse sollicitati, ut ex tam funesta et quasi fatali re omen belli caperetur.

— 38. 9. "qua nihil inclementer in Varronem dictum, nisi id modo*; *Mirari se*, etc."

* Distinguendum: "qua nihil . . . dictum, nisi—*Id modo mirari se*, etc.," ut duae voces *id modo* sint Paulo dandae. Crediderim etiam *inclementer* adverbium Paulinum esse.

Nam puta sic exorsum esse:—*Nolo equidem, Quirites, quidquam in collegam meum inclementer; et id modo miror, quomodo* —. Nisi forte sic emendandum: *Collegae . . . concio fuit verior, quam gratior populo:*—*Nihil inclementer in Varronem dicturum, nisi id modo mirari, quomodo* —. Ad ipsum autem adverbium adhibe xlii. 25. 8., "Regem . . . *inclementer* locutum."

— 42. 4. "Paulus etiam atque etiam dicere*, providendum praecavendumque."

* Distinguendum: "Paulus, '*Etiam atque etiam,*' dicere, '*providendum.*'"

— — 8. "Paulus . . . obnuntiari* . . . collegae jussit."

* *nuntiare* codd. plures, recte: vide nos ad Sallust. *Jug.* 75., ad Cic. *Cat. M.* 12. 41.; add. Peter. ad Cic. *Brut.* p. 277., seq., Duker. ad Liv. xxiv. 15. 5., Drak. ad xlii. 24. 5., Zumpt. ad Curt. iii. 19. 7., 30. 7., vii. 33. 8. Et infra quoque § 10. mallem, si codd. addicerent, *referre* signa . . jubenti."

— 43. 9. "majoris partis sententia ad nobilitandas clade Romana Cannas, urguente fato, profecti* sunt."

* Scribe *provecti;* i. e. abrepti, impulsi, pertracti: vid. Forcell. Nam de profectione quidem c. 44. Nunc de consilio agitur.

— 46. 4. "Afros Romanam magna* ex parte* crederes aciem."

* Aut omni ex parte quis, opinor, aut nulla ex parte Afros Romanam credidisset aciem. Itaque jam in juvenili quodam opusculo monui insititium esse hoc loco *magna ex*

parte, importune ex inferioribus adscitum. De qua re vir doctissimus, idemque editor ille Livii, Johannes Walker ita judicavit, ut mihi diceret, plane indubitabilem esse. Postea codicibus hoc in loco inspectis Harleianis comperi a cod. 2684. majorem quidem partem interpolationis abesse: in quo nihil ejus nisi *magna* legitur. Et facile poterat, opinor, Hannibal ex istorum duorum proeliorum spoliis omnem numerum (qui non ita magnus erat) Afrorum suorum Romanis instruere armis. Itaque crediderim, primum ex *Romanā* per errorem exstitisse *Ro. magna*, deinde ultro additum esse *ex parte*.

— 49. 15. "et tanta prope civium sociorumque* pars."

* Fortasse: *et tanta prope civium, sociorum quanta pars.*

— 50. 1. "ut illis*, quae post pugnam accidere, levior, . . . sic—."

* Non placet ablativus iste. Fortasse: *ut, si contuleris, quae—.*

— 52. 6. "Consulem quoque Romanum conquisitum sepultumque, quidam auctores* sunt."

* Istis ego auctoribus omnino credendum censeo. Digna Hannibale res, qui eadem humanitate jam in Flaminio voluerit quidem se gerere, xxii. 7. 5.:—"Flaminii quoque corpus funeris causa magna cum cura inquisitum non invenit;" qui eadem in Graccho se gesserit, xxv. 17. 4.; eadem in Marcello, xxvii. 28. 1. Pro *conquisitum* autem, locum illum de Flaminio respiciens, mallem *cum cura quaesitum*. De qua formula Drak. ad xxvii. 24. 8., xxxviii. 18. 7., nos ad Sallust. *Jug.* 54.

— 58. 1. "victoris magis quam bellum* gerentis* intentus curis."

* Suspicor Ennianam vocem subesse *belligerantis.* Cf. praeclara illa Pyrrhi :—" Nec mi aurum posco nec pretium dederitis; Nec cauponantes bellum sed *belligerantes* Ferro, non auro vitam cernamus utrique." Eo magis quod jam usus est Livius xxi. 16. 4., "cum Gallis tumultuatum verius quam *belligeratum.*"

— 60. 19. "neque iis quadraginta* millia hostium obstitere."

* Sequendam putavit Drak. conjecturam Sabellici *quadraginta* pro *sexcenta.* Quasi non supra § 9. et 10. in eo versetur orator noster, ut captivis exprobret, fessis pugnando hostibus et plerisque regressis in castra sua, nocte ad erumpendum libera data uti noluisse. Ego repono *decem millia;* neque verisimile videtur majori parti copiarum Hannibalis curam nocturnum praesidium apud istos fugitivos agitandi esse mandatam. Fieri autem potuit, ut, in compendio hujusmodi *dcm* absorpta litera *m* ante *millia,* reliquae duae pro nota numerali, quae sexcenta significaret, acciperentur, eoque facilius quod ipse numerus hic jam in superioribus adest.

— 61. 10–13. "major ea clades* superioribus cladibus* . . . Nec tamen hae clades* defectionesque sociorum moverunt . . . acceptae cladis* . . . tanta clade*—."

——*—*—* Nimius videtur hoc loco Livius in nomine quod est *clades* inculcando. Ac mallem : *Nec tamen hae desperationes defectionesque sociorum*—. Supra Livius: "tum labare coeperunt, . . . quod *desperaverant* de imperio." Etsi de repetitione vid. Drak. ad i. 3. 9.

xxiii. 1. 1. "Hannibal, post Cannensem pugnam, castra* capta ac direpta confestim . . . moverat."

* Sine codd. est additum *castra*. Videtur autem etiam amplius quiddam esse addendum. Nam non una castra Romana erant, sed bina. Et vix potest *Romana* abesse. Ergo videtur in veteri codice integer versiculus excidisse: *post Cannensem pugnam* [castraque bina Romana] *capta ac direpta*. Cf. 5. 6., "*binis* postero die amissis castris;" adde 12. 14.

— 5. 5. "Pedites vobis imperemus, tamquam equites habeamus?* pecuniam deesse dicamus, tamquam ea tantum desit?"

* Lacuna quam maxime fieri potest manifesta:—"Pedites vobis imperemus, tamquam equites habeamus? [*equites imperemus, tamquam pedites habeamus?*]" Pergit orator:—"*pecuniam* deesse dicamus, tamquam ea tantum desit? . . . *legiones, equitatus, . . . pecunia* . . . perierunt."

— 7. 3. "nam . . . omnes comprehensos, velut custodiae causa, balneis includi jussit: ubi . . . foedum in modum exspirarent*."

* Potius *exspirarunt*, opinor. Neque enim hoc ad id quod "velut custodiae causa" jussum est, potest pertinere. Sic *ubi* pro *ibique*.

— 11. 7. "retentus aliquot dies in recipiendis civitatibus Bruttiorum, quaeque* deficiebant."

* *quae pleraeque?* Neque enim omnes Bruttiorum civitates tunc deficiebant: vide inf. 20. 4.

— — 15. "Et, ne omnia ipse mirer* . . . velim . . . respondeat,—."

* Immo *rimer*, opinor. Cf. emendationem nostram Cic.

de Fin. i. 3. 10., "Ego autem *rimari* non queo, unde—;" ubi vide.

— 17. 10. "interfectis nocte oppidanis*."

* Lacuna versiculi, nisi fallor:—*interfectis nocte oppida-* [nis Poenorum factio] *nis.*

— 19. 17. "Id verius, quam* ab equite in abeuntes immisso interfectos."

* Suspicor versiculum excidisse:—*Id verius, quam* [quod quidam auctores sunt] *ab equite*—.

— 22. 4. "quum . . . paucitatem etiam civium, e quibus in Patres legerentur*, conquestus esset."

* *legeretur?* nimirum ut impersonale sit.

— — 5. "pro* magna re* se suadere."

— *magnopere* conj. Crevier. Fort. *magno se opere.*

— 24. 11. "Boii ovantes templo,* quod sanctissimum est apud eos, intulere."

* Suspicari licet, nomen aliquod dei excidisse.

— 31. 1. "ut, quo* eo anno duplex tributum imperaretur,—."

* Fort. *quō* (quoniam).

— 33. 4. "Postquam tertia jam pugna*, tertia victoria cum Poenis erat."

* Fort. *Postquam, tertia jam pugna pugnata, tertia victoria*—. Cf. vi. 42. 5., ix. 37. 11.

— — 12. "bellumque, cum quibus regibus* placeret, gererent."

* Scribere jubet Gronovius *regi.* Equidem suspicor etiam

hoc loco versiculum veteris codicis intercidisse: *cum quibus regi populis gentib. regib. placeret.* Et credibile est plene verbis conceptum foedus fuisse.

— 34. 5. "satis jam semel felix*, mendacium struere."

* *fallaciis felix? feliciter fallax?*

xxiv. 1. 2. "Interim Locrenses frumentum lignaque . . ex agris in urbem rapere, etiam* ne quid relictum praedae hostibus esset."

* Lacuna versiculi? *in urbem rapere* [et igni corrumpere] *etiam, ne—.*

— 5. 11–13. "Postremo . . . avertit ab consciis in insontes indicium (. . .) ab latere tyranni*, quorum capita vilissima* fingenti inter dolores gemitusque obcurrêre."

* Distinguendum potius censeo: *avertit . . in insontes indicium* (. . .), *ab latere tyranni quorum capita vilissima fingenti . . obcurrêre,* ut postpositum sit relativum: cf. xxxiii. 29. 2., xxxviii. 38. 8., xlii. 11. 2., 19. 3., xlv. 13. 16., 18. 2., 24. 6. Mallem etiam sic rescribere: *quae capita vilia facillime fingenti . . obcurrêre;* vel *vilia summa,* h. e. tum vilia, tum summa; vilia alia, alia summa, id quod majus aliquanto verisimile videtur, non viles omnes indicem sed sine delectu nobiles ignobiles nominasse, ut quisque in mentem fingenti inter dolores gemitusque veniret.

— 8. 7. "adversus veterem ac perpetuum imperatorem comparabitur*."

* *compar dabitur?*

— 18. 2. "quae (*vitia*), velut diutinis morbis aegra corpora* ex se gignunt, nata bello erant."

* Lacuna versiculi? *velut diutinis morbis aegra corpora* [etiam depravatiora] *ex se gignunt*.

— 20. 5. "oppida vi* capta, Compulteria, Telesia, Compsa, Melae, Fulfulae et Orbitanium."

* Suspicor pro *vi* nomine notam numeralem legendam esse *vi*. Nisi forte utrumque scribendum est *oppida sex vi capta*.

Ibid. § 9. "Dum haec aliis* locis ab Romanis geruntur,—."

* Reponebat Jac. quidem Gronovius *aliis atque aliis locis*: quae formula successioni potius rerum accommodata, quam rebus quae per eadem tempora alia alio loco gerantur. Itaque malim *alia aliis locis;* id quod jam ad Sallustium monui p. 271.

— 39. 6. "quam si periculum par et ardor certaminis eos* irritaret."

* Fort. $\widetilde{aos}$ (animos). Et sic saepe Liv.

— — 7. "Ita Henna aut malo* aut necessario* facinore retenta."

— Scribe *aut haut* (haud) *malo aut necessario*. Cf. Cic. *pro Mil.* 16. 43., "reus facti *aut praeclari aut certe necessarii*;" et *de Off.* ii. 8. 26., "exitus erant bellorum *aut mites aut necessarii*."

— 46. 2. "centurionum robora . . . delegit tribunosque . . . praefecit, et milites sexcentos*, quantum satis, visum est, adtribuit."

* Major aliquanto quam pro tali re videtur numerus. Et

sic quid opus illis *quantum satis visum est?* Deinde, quomodo certum militum numerum tradit Livius, de centurionum, de tribunorum numero tacet? Fortasse: *milites, cornicines, quantum satis visum est.* Cf. § 3., "jubet . . . *cornu* signum dare;" et § 6., "*cornicines* . . . canere jubent." Necnon Sallust. *Jug.* 93. 8.

Ibid. § 3. "eam portam scalis prius transgressos ad* murum* pergere* et ex interiore parte vi claustra refringere jubet."

* Cod. Put. *amurum perire.* Fort. *eam portam . . . aversam aperire;* ut exegetica sint illa *et ex interiore parte*—.

Ibid. continuo. "et tenentes partem* urbis cornu signum dare."

* Immo *portam:* cf. § 6., "Postquam *portam* tenuerunt, cornicines . . . canere jubent."

— 47. 5. "quam ob noxam Romanorum, quod* aut meritum Poenorum . . .?"

* Videtur iteratum pronomen ex spatio interlineari alienorem in locum esse receptum. Vide ad x. 47. 6.

— 49. 5. "Syphax cum paucis equitibus in Maurusios ex acie Numidas* (. . .) refugit."

* Pro *Numidas* legendum censet Sigonius quidem *Numidis*, nimirum ad *equitibus* referens. Sed nec sic distrahi posset et otiosum esset *Numidis.* Cum quibusnam nisi cum Numidis fugiat rex Numidarum? Deinde quod delet Muretus *Numidas*, est istud quidem quasi gladio caedere nodum, non solvere. Equidem in *Numidas* agnoscere videor *nud9 a'mis* (s. *aīs;* v. Drak. ad i. 45. 3.), nudus armis; id quod postea et alteri regi Numidarum evenit, ut cogeretur, quo expeditior fugeret, arma abjicere. Sallust. *Jug.* 88. 3.,

" ipsumque regem . . . *armis exuerat.*" Etsi unus scrupulus restat: nam sic paulo longius dirempta videatur parenthesis. Et potest aliquis malle:—*in Maurusios ex acie Nomadas.*

xxv. 8. 10. " aut ab hoste ex praeparato ablatum*."

* Immo *oblatum.* Cf. § 6. et 7., necnon ii. 50. 4., 51. 5.

— 9. 15. " refringuntque portam proximam*."

* Al. *maximam.* Fort. *portam proximam magnam.* Nam hactenus de portula.

— 11. 10. " Isque finis Hannibali fuit ea* parte* arcem oppugnandi. Reliqua erat in obsidione spes—."

* *aperte?* Cf. xliv. 12. 5., " Placuit igitur . . . quoniam *vis aperta* non processisset, operibus moenia oppugnare." In vulgata autem lectione debebat praepositio adesse *ab*: cf. iv. 59. 4., " *ab ea parte* Fabius obpugnationem ostendit."

— 14. 1. " cum multis vulneribus ac militum* pernicie."

* *militumque* scribit, nescio unde, Ellendtus afferens haec ad Cic. *de Orat.* vol. II. p. 32. Vide ad ix. 17. 6.

— 16. 7. " deducit Poenum, in locum* pacis Gracchum adducturus."

* Locus lacunosus, cujus restitutio iis, quae infra § 22. et 25. leguntur, accommodanda est:—*deducit Poenum in locum* [quemdam cavum haud procul a Veteribus Campis, quem esset in locum cum] *paucis Gracchum adducturus.*

Ibid. § 25. " Haec vera* fama est. Gracchus in Lucanis . . . periit. Sunt, qui . . . . Sunt, qui . . . . Adeo nec locus nec ratio mortis . . . constat."

* Quomodo veram hanc famam affirmat Livius, quum

pergat et alteram famam et tertiam tradere? quum triplicem famam eo epiphonemate prosequatur, ut dicat, adeo nec locum nec rationem mortis constare? Deinde debent illa "*Gracchus . . . periit*" non separatim interponi, sed cum prima fama epexegetice cohaerere. Opportune ergo cod. Berol. *gravis* offert pro *vera*: ipsum autem *vera* (cujus compendium est *u'a*) ex terminatione superlativi arbitror esse natum; et scribendum censeo: *Haec gravissuma fama, ut Gracchus in Lucanis perierit.*

— 19. 17. "adeo .... ut ... evaserint; ceteri absumpti sint*."

* *sunt* edd. vett., quasi abrogato *ut* particulae imperio; fortasse recte: cf. xxiii. 49. 10–11., "adeo haud dubia victoria fuit, *ut* . . . , . . . ; trinisque eo die castris potiti *sunt*;" xxiv. 31. 10–11., "cum tanto clamore ad arma discursum est, *ut* . . . : et ne fuga quidem eorum seditio compressa *est*." Adde nos ad Cic. *de Off.* i. 3. 8., ad Caes. *de B. G.* ii. 27. 1. (*Obss.* a. 1863. p. 19.)

— 22. 13. "ea ... ita spreta, ut ultro dicerent* contumelias minarenturque*."

— Pro *dicerent* mallet quis *jacerent*: cf. Cic. *pro Sulla* 7. 23. Sed iterum dixit Livius *contumelias dicere* xxvi. 31. 5. Quid autem minabantur? Ego suspicor lacunam factam esse versiculi:—*minarenturque* [Hannibalis servitium]. *Hannibal*—. Cf. Sallust. *Jug.* 94. 4., "maledicere Romanis, . . . *Jugurthae servitium minari.*"

— 24. 13. "quae virtus ei fortunaque sua* dederat."

* *sua* (*summa*)? nimirum *omnia, quae . . summa*; quasi *omnia summa, quae*—; vide ad iii. 18. 6. Iterumque repono *sua* pro *sua* xlv. 14. 2.

— 25. 5. "Marcellus . . . inter Neapolim et Tycham (nomina* partium* urbis, et instar urbium sunt) posuit castra."

* Scribere jubet Gronovius *nomina ea partium* (se. sunt, opinor). Ego retinendam appositionem illam censeo, *Neapolim et Tycham, nomina partium urbis;* nimirum ut *nomina partium* quasi periphrasis sit et pro *partes* aecipiendum: vidd. Bouhier. ad Cie. *Tusc.* iii. 34. 83., Cort. ad Sallust. *Cat.* 2. 1., 6. 6. (qui etiam Livii exemplo utitur vii. 18. 6.), Cuper. et Burmann. ad Petron. p. 590. b, nos *Animadvv. in Fronton.* p. 10.; adde Cie. *p. Rosc. A.* 29. 79., *in Verr.* i. 15. 39., v. 32. 83., *p. Rab., P. R.,* 10. 27., et in ipsa appositione Liv. xxxv. 49. 8., "multa *nomina gentium* inauditarum, *Dahas* et *Medos,* eet.;" Curt. iii. 2. 9., "rubri maris *accolas, ignota gentium nomina;*" Senec. *Consol. ad Marc.* 13., "Vinctum ante currum egit *Persen, inclyti regis nomen.*" Atque etiam extra parenthesin ponendam eenseo appositionem: *Neapolim et Tycham, nomina partium urbis* (*et instar urbium sunt*),—. De eopula autem *et* in parenthesi supra ad i. 1. 3. Ceterum de Partibus Syracusarum, quae quasi urbes fuerint, consentit Cieero *in Verr.* iv. 53. 118.

— Ibid. § 8. "castraque tectis parietum* pro muro septa."

* Miram quamdam hypallagen intelligit Gronovius, *tectis parietum* pro *tectorum parietibus!* Plane pro deponendo habet Crevier. loeum; neque quidquam audet Drak. Et tamen satis mihi quidem in promptu esse videtur *partium* pro *parietum* emendare. Nam de Partibus (sic, opinor, quasi justo et legitimo nomine appellatis) duobus urbis, inter quas Marcellus posuerat castra, quae instar urbium es-

sent, supra § 5. Ceterum, mediis omnibus in parenthesi acceptis, cohaerere haec censeo cum illis quae § 5. leguntur.

— 27. 12. "qui onerarias retro in Africam repetere* juberent,—."

* Fort. *repere:* cf. Pacuv. apud Varr. *de L. L.* vii. 2. 23., "Ferme aderant aequore in alto Ratibus *repentibus.*" Idemque et hodie, opinor, verbum de tardo navium cursu nautis et iis qui de rebus scribunt nauticis in ore est. Onerariarum autem non poterat non, opinor, tardus esse cursus; ut quasi proprium quoddam et legitimum in his *rependi* verbum videatur. Sed haeserat *repetere* in animo librarii ex § 6., "metuens, ne . . . classis Punica *Africam repeteret.*"

— 30. 11. "quia*, ne suis quidem satis credentes,—."

* *qui* Flor. a m. 2. Fort. *qui, jam ne s. q.*—.

— 31. 2. "quam incolumitatem sibi liberisque* suis."

* Liberorum si facienda mentio erat, facienda erat etiam conjugum. Fort. *rebusque.* Cf. xxxviii. 25. 7., "donec *res* suas . . . cum conjugibus ac liberis . . trajicerent."

Ibid. § 7. "Omnium sibi laborum periculorumque . . . nequaquam tantum fructum esse, quam* capere Syracusas potuisse*."

— Rectius codd. plerique *quod . . . potuisset:* ut significet laborum tot tantorum tam diuturnorum mercede inani atque infructuosa gloria captae urbis nequaquam posse se contentum esse, sed victori sibi utendum esse victoria sua. Nec secus Walkerus noster accipere volebat.

— 35. 9. "tamen, tuto* ut simul pugnarent procederentque, Scipio hortabatur."

* Recte in *tuto* haesit Crevier.; pro quo scribendum censeo *utut*, h. e. utcumque, quoquo possent modo. Non credidit librarius, posse *hortandi* verbum conjunctione carere *ut;* ex priore autem *ut* fecit *tu*, et *to* addidit. Omissa autem conjunctione Livius vi. 15. 10.

xxvi. 13. 14. "Nec injuria forsitan*. Nos quoque idem fecissemus."

* Mallem distinguere: *Nec injuria: forsitan nos quoque—*. Nam minime dubitantis formula est *Nec injuria*. Cf. Cic. *pro Rosc. A.* 40. 116., *ad Q. Fr.* iii. 8. 6., *de N. D.* iii. 9. 23.

Ibid. "cruciatus contumeliasque, quas sperat* hostis . . . effugere morte . . . possum."

* Flor. a pr. m. *perat*, ab altera *parat*. Scribe *paret*, h. e. quas potest hostis parare: non enim plane affirmationi hic, nec si *sperandi* verbum nec si *parandi* velis ponere, locus est, sed potentiali modo verbi, sicut recte potentialem restituit Cortius in illo Sallustii *Jug.* 76. 6., "quas victi ab hostibus poenas *metuerent*." Puerilis autem videtur loquendi modus *cruciatus contumeliasque sperare*. Ergo ex pronomine male adhaesit litera *s*.

— 21. 4. "quod, nisi . . . , non* decerneretur."

* Abest *non* a codd. fere et edd. vett.; recte: vide nos ad Sallust. *Jug.* 54., ad Cic. *de N. D.* i. 33. extr., et *Emendd. in Cic. Epistt.* p. 5.; add. Giese ad Cic. *de Div.* p. 356. Cf. xxxiv. 16. 1., xxxvii. 5. 2.

— 31. 3. "quis passos* esse hostilia, quum fecerint*, indignatur?"

* — * Fortasse: *quis passum sese hostilia, hostilia quum fecerit, indignatur?*

— 50. 5. "ipse, si frui liceret ludo aetatis, . . . veniam mihi dari sponsam impensius amanti vellem : tuo, cujus possum,* amori faveo."

* Non male Rhenanus, ad sensum quidem quod attinet, *cujus possum* pro *cujus sponsa est :* in cujus restitutione adquiescit etiam Drak. Mihi tamen in mentem venit ut malim *cujus potestas est,* nempe amoris, sc. ut vel favere velim vel obstare atque impedire. Significantius hoc ; propius hoc ad codicum lectionem accedit. Nam scribebatur, ut opinor, *potestas* in compendio *pōās;* deinde, ex pronomine adscita litera *s.* non sane mirum est, si librarius, cujus jam in ipso Scipione sponsae mentione occupatus animus esset et ad tantumdem in altero isto exspectandum paratus, *spōsa* sibi visus est pro *spōās* legere. *Ludus* autem *aetatis,* ut hoc addam, jam Ciceronis est *p. Cael.* 18. 42.

xxvii. 5. 6. "ad exsolvendam* fidem a consule."

* Fortasse excidit *datam* post *exsolvendam.*

— 25. 3. "de M. Livio, praefecto . . . actum est, aliis senatusconsulto notantibus praefectum*, quod . . . , aliis —."

* Non nimis placet repetitum nomen. Fort. *notantibus praefracte eum.* Cf. Cic. *de Off.* iii. 22. 88., "Nimis mihi *praefracte* videbatur aerarium vectigaliaque defendere."

— 27. 5. "ni coepta ab Etruscis* fuga pavorem ceteris* injecisset."

* — * Suspicor post *Etruscis* excidisse *paucis.* *Ceteris* autem intellige utique Etruscis. Nam minime pavor ad Fregellanos quidem pervenit ; nec satis apte dici potuit longe majorem numerum minori pavorem injecisse.

— 33. 10. "in necopinatam fraudem lapsos* esse."

* Fort *in fraudē delapsos.* Cf. Cic. *de Orat.* iii. 60. 226.

— 39. 2. "se cum invalido exercitu*, quoad tutum putaret, progressurum."

* Distinguendum: *se, cum invalido exercitu quoad tutum putaret, progressurum.*

— — 14. "reputantem, . . . quam lenta* urbium expugnatio esset."

* Fort. *quam lenta urbium expugnatio res esset.* Cf. xxxiv. 34. 2., "quum *res* tam lenta . . . oppugnatio urbium sit." Vide *Obss.* nostr. a. 1863. p. 14. At contra cf. x. 41. 13.

— 43. 7. "non minorem apud cives, quam hostes*."

* Iterari oportebat praepositionem. Fortasse postposita fuit, *quam hostes apud.*

— 47. 9. "alter per vada nota . . . tranavit*."

* At in vadis notis quid nando opus?

— Ibid. "fessique aliquot somno* ac vigiliis sternunt corpora passim."

* Possumus fortasse negative accipere (vide ad vi. 41. 4.); sed sic unum idemque bis erit dictum. Nec bene illa *aliquot . . . passim* jungi videntur. Ergo fortasse dedit Livius :—*ita desertum a ducibus agmen primo per agros palatur aliquot horas, fessique vigiliis somno sternunt corpora passim.* Cf. 48. 16., "*strati somno* passim per agros."

xxviii. 2. 4. "ceteros*, levem armaturam, in subsidiis posuit."

* Non dubito quin verius codices non omnes quidem, ut

credidit Gronovius, sed tamen satis multi *ceteram levem armaturam*. Cf. Cic. *Cat. M.* 20. 72., "integra mente *ceteris*que sensibus;" Cornific. *ad Herenn.* iv. 44. 57., "pro amicis et parentibus et *ceteris* necessariis;" Sallust. *Jug.* 92. 5., "erat inter *ceteram* planitiem mons saxeus;" ipsum Liv. xxiv. 5. 3., "Hieronem filiumque . . . differentes a *ceteris* civibus;" necnon xxvi. 36. 8., "ut . . . excitet . . . animos primum equestris ordinis, dein *reliquae* plebis." Et in pronomine quod est *alius* quidem plane usitata res est: vide Walker. ad ii. 17. 6., Walch. *Emendd.* pp. 58—60., nos *Animadvv. in Fronton.* p. 20., ad Cic. *de Fin.* iii. 12. 40., *de Off.* ii. 9, 31.

— 3. 1. "dissipatum passim* bellum."

* Abest *passim* a codd. aliquot et edd. vett.; idque videtur e superioribus frustra repetitum: quales repetitiones apud Sallustium sunt deprehensae *Jug.* 43. 1. *foedam*, et 61. 4. *clam*. Rectius autem adest idem adverbium infra 4. 3., et quidem cum exegesi qualem solet secum afferre: "disjectum *passim per provinciam*." Idemque licet suspicari 16. 13. omissum esse: "Ceteri . . . dissipati (*passim*) per proximas civitates sunt:" cf. 20. 8., "ex dissipata *passim* fuga."

— 6. 9–11. "haud facile alia infestior classi statio est: nam . . . Quum classem tam infesta* statio accepit, tum—."

* Mallet quis, variato epitheto, *infida*. Virg., "statio *male fida* carinis."

—7. 7. "inermis atque incompositus*."

* Fort. *incomposite*: cf. Curt. viii. 11. 22.

— 9. 1. "Q. Fabius Maximi* filius."

* Immo *Q. F. Maximus filius*; et *Maximus* jam habent

codd., opinor, uno excepto omnes. Et recte eatenus quidem certe Sigonius, quod docuit duos clarissimos viros Q. Fabium Maximum utrumque, patrem alterum, alterum filium, ita discriminis causa etiam appellari solitos esse, *Q. Fabium Maximum patrem, Q. Fabium Maximum filium;* adde xxvii. 8. 13. Et sic ego apud Ciceronem *Cat. M.* 4. 12. de Maximo patre agentem, "sed nihil est admirabilius, quam quo modo ille mortem *M. filii* tulit," notam *M.* pro *Maximi* accipio: quam edd. recc. fere omittunt, scilicet quia non *Marcus* sed *Quintus* esset Maximorum praenomen. Idem Cic. *ad Att.* ii. 24. 2., "Curio *filius.*"

— 19. 9. "ita ut parti alteri* Laelius praeesset—."

* Deesse videtur versiculus: *ita ut parti alteri* [ipse Scipio, alteri] *Laelius praeesset legatus.*

— 19. 13. "sed feminae puerique supra animi* corporisque vires adsunt."

* Fortasse *supra annos*, ut interiora duo, item exteriora duo inter se respondeant, sicuti jam priora Chiasmi modo componuntur, *militaris aetas, viri, feminae puerique.*

— 22. 9. "quae illo die aut morte honesta aut servitute infami* finienda esset."

* *infimi* Gaërtn. Scribe *infima.* Quod vero habent codd. aliquot *servitute infinienda*, utique facilius aliquanto in nostra lectione syllabae duae intercipi potuerunt: *servitute infi*[ma fi]*nienda.* Sin voluerat Livius epitheton tale servitutis adhibere, quale honestati mortis responderet, credo Chiasmo usurum fuisse.

— 24. 15. "Mors Scipionis falso* credita* occaecabat animos."

* Suspicatus aliquando lacunam sum versiculi:—*falso*

[nuntiata et cupidius] *credita.* Nunc in edita lectione adquiesco. Cf. Curt. viii. 8. 15., "saepe etiam, quod *falso* creditum est, veri vicem obtinuit."

— 25. 13. "Omnia circumspectantes consilia* nihil reliqui habebant, praeter—."

* Fortasse *consilii.*

Ibid. "praeter non tutissimum a malis consiliis* receptum."

* Fortasse *consultis.* Cf. xxv. 16. 4., "ab occultis cavendum hominibus *consultis*que;" ubi olim edebatur *consiliisque.*

— 26. 12. "ad tribunal imperatoris*, ut ultro territuri—."

* Suspicor: *ad tribunal, imperatorem ut ultro territuri—.*

— — 14. "vultusque*, qualem ne in acie quidem aiebant meminisse*."

— Libenter ego quidem, vultus iste qualis esset, accepissem; et suspicor post *meminisse* aliquid deesse: *constans immotus?*

— 27. 7. "nisi tacta tractataque*."

* *atque tractata* codd. fere. Fort. *attrectataque.*

— — 11. "aut* tranquillum, aut* procellae."

— Immo, opinor, *haud . . , haud—.* Vide ad xxii. 2. 6.

— 28. 4. "Sed illi primum, non* Atrium Umbrum semilixam, . . . sed . . . secuti sunt."

* Lacuna manifesta versiculi: *non* [Albium Calenum, non] *Atrium Umbrum.* Nam cur potuit velle hoc loco

Scipio magis quam alibi collegam Atrii Albium quasi ignorare? Supra 27. 5., "vos auspicium et imperium ad *Umbrum Atrium et Calenum Albium* detulistis;" et § 15., "In praetorio tetenderunt *Albius et Atrius;*" infra § 9., 29. 10.

— 28. 13. "tamquam sine* duce Hispaniae futurae fuerint."

* Fort. *tamquam si sine—*: vid. Drak. ad xlv. 23. 12.

— 29. 3. "Insanistis* profecto, milites."

* Suspicor bis scribendum verbum esse:—*Insanistis, insanistis profecto, milites.* Cf. Cic. *pro Flacco* 22. 53., *pro Mil.* 8. 21., 31. 84.

— — 10. "praeconis audita vox . . . in consilio*."

* *in concilio* unus, unus *in concionem.* Consilium quidem, opinor, erat nullum, omniaque, nisi fallor, per se ipse agebat imperator. Fortasse:—*Praeconis audita vox citantis nomina damnatorum: illico nudi in medium protrahebantur.*

— — 11. "Tracti inde de medio omnes*."

* Cur additum hoc loco *omnes* magis quam supra, "*nudi* in medium *protrahebantur . . . deligati . . caesi . . percussi?*" Scribe: *Tracti inde de medio exanimes.* Polybius: εἵλκοντο διὰ μέσον ἀπηλλαγμένοι τοῦ ζῆν. Ceterum in utravis lectione notandum est masculinum de cadaveribus: cujus rei et alia multa apud Livium exempla sunt; sed, ut emendationis meae potius quam vulgatae lectionis habeam rationem, illud conferam xxv. 16. 24., "*Exanimen eum* Mago extemplo ad Hannibalem misit." Accurate magis Noster viii. 39. 14., "*corpus* Brutuli *exanime;*" et xxvi. 13. 18., "*corpora exanima.*"

— 32. 12. "neque enim cum pari* hoste certamen esse."

* Suspicor syllabam interceptam esse et reponendum *cum compari hoste*. Cf. xxxvi. 44. 7., "*compari* Marte."

— 34. 8. "illos quidem merito* perisse* ipsorum maleficio, ait, victuros* suo . . . beneficio."

— An ergo victuri isti jam perierant? Scribe *meritos perisse*, i. e. ut perissent. Nam ad perfectum infinitivi quod attinet, cf. ipsum *perisse* xl. 10. 5., "*perisse* (me) expetunt." Et sic in aliis saepe Livius: vid. Walch. p. 50.; adde xxii. 59. 10., "me *extulisse* velim;" xxx. 14. 6., "Hanc te . . . *adjecisse* velim;" xxxii. 21. 32., "*pepercisse* volunt;" xxxvii. 19. 5., "possumus . . . *perfecisse*;" xxxviii. 11. 9., xxxix. 14. 8., 17. 3., xlii. 11. 1.

— 41. 8. "Quin igitur ad hoc adcingeris, nec per* istos circuitus, ut,—."

* Scribe *nec petis istos circuitus*. Ergo perierat primum *is* syllaba in repetitione; deinde ex *pet* facile *per* exstitit. Cf. Curt. ix. 3. 14., "Cur *circuitu petis gloriam*, quae ad manum posita est?"

— 42. 9. "se . . . malunt potentes* in Africa esse."

* *potentissimos* edd. inde ab a. 1535. usque ad Drak.; *potentis* Puteanus, id quod potest ad *potentiss.* compendium spectare. Vide *Emendd.* nostr. *in Cic. Epistt.* p. 8., *Obss. in Eumdem* p. 5. Cf. Sallust. *Jug.* 110., "rex *maxumus in* hac terra."

Ibid. "Carthaginienses, quam quemquam alium*."

* Mallet quis *alienum* vel *alienigenam*.

— — 21. "non quia reipublicae id utile*, sed quia—."

* Excidit *sit*, opinor, ante *set* (*sed*). De subj. ad xxi. 40. 6.

— 43. 17. "illi ipsi tam infelici imperatori patuisse tamen portus Africae, et res egregias primo anno gessisse*."

* Non offendor ego in *eum* pronomine omisso. Nec tamen conjecturam, quae ultro oborta est, dissimulabo: *et res egregie primo anno cessisse.* Utra ergo melior lectio? Equidem dixerim tam infelici imperatori convenientius dici egregie res cessisse, quam ipsum res egregias (requirerem potius *egregias res*) gessisse. Et male *gesserat* pro *cesserat* codd. plerosque Horatii occupavit *Sat.* ii. 1. 31. Alia autem nostri verbi exempla dabit Forcellinus.

— 46. 14. "naves onerarias Poenorum . . . captas, . . . captivos Carthaginem perportantes*."

* Fortasse *reportantes.* Ergo advenientes naves frumentum commeatumque portaverant, redeuntes praedam captivosque portabant.

xxix. 13. 1. "provinciae, Cornelio Etruria . . ., Sempronio Bruttii, . . . decretae*."

* Fort. *decreti*, sicut saepe etiam post *consules* nomen, appositione sequente bipartita, vicinioris membri nomini accommodatur verbum. Vide inf. ad xxxvii. 15. 6.

— 18. 6. "ignobili atque inhonesta morte, temere nocte ingressus Argos, obcubuit*."

* Potest excidisse versiculus: [*a muliere tegula ictus*] *obcubuit*, qualis exegesis haud sane inexspectata post illa *ignobili atque inhonesta morte* accederet.

— — 17. "quum subito* conlapsa ruina sunt."

* Fort. *subita.* Vide ad Cic. *de Div.* i. 33. n. 11.

— 23. 9. "abnuentem alteram* societatem."

* Fort. *alterûm*, alterorum.

— 31. 10. "quam inter* Numidas*."

* Fort. *in terra Numidia :* v. Drak. ad xxv. 7. 4.

— 32. 10. "totaque Africa fama mortis Masinissae repleta* varie animos adfecit."

* *perlata ?* Cf. Sallust. *Jug.* 13., "Ceterum *fama* tanti facinoris *per omnem Africam* brevi *divolgatur.*"

xxx. 14. 6. "non est . . . tantum . . . periculum*, quantum—."

* Scripsit Rhenanus *periculi*, frustra; sicut frustra Cortius apud Sallustium *Cat.* 28. 2., "quantum *periculi*;" frustra Victorius apud Cic. *de Fin.* ii. 17. 56. Vid. Wopkens. *Misc. Obss. Nov.* tom. X. p. 198.

— 28. 4–5. "sed cum Hannibale . . nato . . . alito atque educato . . . ; qui . . . ; ducere* exercitum—."

* Fort. *ducēte* (ducente); ut ad interruptam formam structurae redeat oratio. Synchysin figuram dicunt.

— 30. 23. "Inter . . . exempla M. Atilius quondam in hac eadem terra fuisset*, si—."

* Codd. fere *fuisse fertur qui si* vel *quasi.* Fort. *in hac eadem terra fuisset Africa, si—.* Cf. xxix. 23. 10.

— 34. 7. "non tamen ita perculsos iratosque* in aciem accepere."

* *fractosque ?*

— 37. 11. "adversantibus paci, qui* arguerentur."

* *praedae qui arguerentur?* De postposito autem relativo ad xxiv. 5. 11–13.

— — 13. "postulantique ante omnia Scipioni, ut* Hannibal sibi traderetur, —."

* Mallem *Hannibal ut* —, postposita particula, id quod vis orationis videtur postulare.

xxxi. 1. 6. "bellum . . . haudquaquam comparandum, aut* virtute ducis, aut* militum robore."

* — * Fortasse *haud . . . haud.* Vide ad xxii. 2. 6.

— 2. 2. "Consultatio . . . integra ad consules, qui tunc in proelio* cum Boiis erant, rejecta est."

* Conjecit Gronov. in ed. 1. *ad consulem P. Aelium, qui tunc in Boiis erat.* Cujus conjecturae in vestigiis insistens Walkerus noster bene proposuit :—*ad consulis P. Aelii, qui tunc in Boiis erat, reditum rejecta est* (Adnotatt. Select. p. 180.). Propius etiam aliquanto, censeo, sic accedas: *ad consulis, qui tunc P. Aelius in Boiis erat, reditum rejecta est.* Nam ad trajectionem quod attinet, *consulis, qui Aelius pro consulis Aelii, qui* —, usitata res est: vide ad iii. 18. 6.

Ibid. § 9. "ceteri in castra metu* compulsi."

* Jam ante pavor fugaque ceperat. Nunc septem millibus hominum caesis et ipso duce amisso, supervacaneum videtur de *metu* admonere. Nec minus, opinor, vi hostium sunt compulsi. Fortasse *in castra Mutilum compulsi.* Vide § 7.

— 7. 8. "Ne aequaveritis Hannibali Philippum,

ne Carthaginiensibus Macedonas; Pyrrho* certe aequabitis."

* Manca videri potest comparatio, cui sic fuerit satisfaciendum, *Pyrrho certe et Epirotis aequabitis;* eo magis quod etiam infra bipartita continuatur comparatio: "quantum vel vir viro vel *gens genti* praestat!" Et potuit librarius, dum praemisso dativo properat suum reddere verbum, excludere *et Epirotis.* Potest etiam versiculus integer Archetypi excidisse, *et genti Epirotarum.* Etsi nolunt saepe scriptores nimis diligenter aequabilitatem persequi membrorum et malunt aliquid in intelligentia lectoris reponere. Vide ad Cic. *de Fin.* ii. 33. 110. n. 5., iv. 12. 31. n. 3.

— — 11. "Nec Tarentini modo . . . , sed Lucanus, et* Bruttius et* Samnis a nobis defecerunt."

— Fortasse *set* (*sed*) *Bruttius, set* (*sed*) *Samnis.* Vidd. Gronov. et Drak. ad iii. 11. 2.; adde nos ad Cic. *de Fin.* ii. 14. 45. n. 30. Etsi de plurali verbo potest dubitari.

— 27. 3. "dicta aspernabantur*."

* Suspicor agnoscendum simplex esse et hic et infra xxxii. 21. 34., xl. 4. 3.; quod in codice quodam meo etiam apud Sallustium reperio *Cat.* 3. Et exstat apud veterum imitatorem Frontonem simplex *de Eloquentia* p. 164. ed. Rom. 1846., pietatem *spernabere?*"

— 33. 7. "Movisse . . . sciebat*, quam regionem petisset ignorans*."

— Poterat aliquis exspectare potius *sciens . . . ignorabat.* Vid. Cortius ad Sallust. *Cat.* 57. 2.; adde nos ad Cic. *de Fin.* ii. 20. 64., *de N. D.* ii. 45., *Cat. M.* 8. 26. Jam vero quod continuo sequitur apud Livium: "is quoque speculatum miserat equites," videor ante haec *itaque* particulam desiderare: de qua videndus Madvigius ad Cic. *de Fin.* p.

40. Cf. ii. 64. 8., "per quos (*dies*) ingens vis hominum . . in castra *venit*, haud *dubitans*, . . . *Itaque*—." Etsi aliquoties ipsa ellipsis particulae hujus justa et legitima agnoscenda est: vide nos ad Cic. *de Fin.* v. 18. 49.; adde Livium nostrum xxv. 16. 6.

— 48. 8. "si non cum* praetoris sed consulis exercitu* rem geri voluerit."

— Fortasse: *si non quam primum, sed consule exspectato rem geri voluerit*, ut respondeatur ad id quod consulares dixissent (§ 3), exspectandum fuisse consulem.

— 49. 7. "quindecim* millia Hispanorum eo proelio dicuntur* caesa."

— Non video cur necesse habuerit Livius *dicendi* verbo sibi cavere, ne incredibilem numerum tradere videretur: quod recte fecit alibi, ut xxii. 49. 15., xxiv. 49. 4., xxxvii. 44. 1. Itaque suspicor majorem aliquanto numerum subesse. Fort. *XL.*

xxxii. 2. 3. "Petentibus deinde, ut . . . obsides sibi redderentur, centum* redditi obsides*; de ceteris . . . spes facta."

— At non plures quam centum fuerant dati, xxx. 37. 6. Deinde otiosum iteratum *obsides* nomen. Fortasse: *seniores redditi omnes;* puta qui hoc tempore triginta annis majores erant.

— 21. 34. "aspernanda*."

* *spernenda* Bamb. Fort. *spernanda:* vide ad xxxi. 27. 3.

— 26. 16. "de quingentis* fere hominibus . . . supplicium sumsit."

* Non credo de numero. Suspicor: *de quinquaginta ex*

quingentis, ut decimus quisque fuerit supplicio affectus. Codd. aliquot *de sex fere ;* et potest fortasse *sex* numerus ex *L.* nota et *ex* praepositione esse ortus.

xxxiii. 10. 5. "Ceterum ab ignaris militibus omissam ab hoste pugnam, . . . impetus in eosdem* factus."

* Mallet quis *in eos dedentes se* vel *dedititios.*

— 11. 10. "ut . . . essent* et viderentur."

* Geminam copulam videor requirere, *et essent et viderentur.* Nota oppositio est verborum *esse* et *videri :* vide ad Cic. *de Off.* i. 19. 65.

— 17. 11. "ni exsules quidam . . . ab* arce milites accepissent*."

— Fortasse *arcem ab milite vacuam cepissent.* Capta autem arce credibile est exsules ibi armorum copiam invenisse atque ita armatos decucurrisse. Cf. xxviii. 20. 2–5., "conspexerunt . . . partem . . . *ab defensoribus vacuam* . . . . inde decurrunt—."

— 27. 5. "ad concionem vocari jussit Lacedaemonios, atque eorum concioni* satellites armatos circumdedit."

* Non placet repetitum nomen. Fort. *coronae :* vide ad Cic. *de Fin.* ii. 22. 74., *de Off.* ii. 14. 48. Cf. xxviii. 29. 10., "Exercitus *corona* concionem circumdederat."

— 52. 9. "inter quos Demetrius regis Philippi filius* fuit, et Armenes, Nabidis tyranni filius*, Lacedaemonius."

— In Lov. 3. deest prius *filius,* posterius locum mutat. Delendum censeo utrumque : vide ad i. 3. 9.

— 61. 8. "Vocari Aristonem debere, et quaeri*, quid venisset."

* Vide ad vii. 33. 16.

xxxv. 19. 4. "toto orbe terrarum quaerens aliquos* Romanis hostes."

* Mallem *alios atque alios:* vide ad xxiv. 20. 9.

— 51. 4. "palatos passim adgressus, eos* cecidit, ad quinquaginta vivos cepit."

* Mendum esse in pronomine et numerum latere caesorum censuit Crevier. Ego cos (ceteros) scribendum censeo; nempe praeter quinquaginta istos vivos captos. Nam, ad inversum ordinem quod attinet, nihil Livio usitatius: ut i. 1. 1., 8. 2., ii. 2. 9., 11. 3., iii. 14. 6., iv. 10. 4., 60. 4., et passim. Jam vero quod sequitur "*perpauci effugerunt,*" cf. 27. 8., "Ferro flammaque *omnia* absumta: *perpauci tamen . . . perfugerunt.*" Ubi videtur neutrum istud *omnia* etiam masculinum complecti: cf. xxii. 27. 9., xxiv. 38. 7., 45. 6., xxvi. 40. 14.

xxxvi. 3. 10. "quum legatis, toties repetentibus res, nec* reddi nec satisfieri aequum censuissent."

* Sublatis distinctionibus jungendum censeo: *res nec reddi nec satisfieri.* Nam quod sic videri potest prior particula *nec* quasi non suo esse loco posita (mallet quis *nec res reddi*), vide nos ad Cic. *Cat. M.* 3. 7. n. 20. Cf. ix. 9. 9., x. 19. 15., xxxi. 45. 13.

— 5. 6. "integra sibi omnia apud exercitus* Romanos essent."

* Fortasse *extrinsecus apud Romanos.*

xxxvii. 5. 2. "nisi . . . , . . . non* reducturum."

* Omittunt *non* Lov. 1. et 3.: vide ad xxvi. 21. 4.

— 15. 6. "Patara, caput gentis, in societatem adjungenda*."

* *adjungendum* codd. aliquot, recte: vid. Krueger. *de Attract.* § 23. Nec ratione caret res. Quippe non ob id Patara, quod Patara essent, sed quod caput esset gentis, censuit adjungenda. Cf. xxvi. 5. 11., "Major vis . . . , Hannibal et Poeni, *urguebant*;" xxxiv. 56. 3., "cui Ligures provincia *evenerat*;" xxxviii. 25. 13., "ni statio pabulatorum, sexcenti equites, *obcurrissent*;" xxxix. 8. 7., "Nec unum genus noxae, stupra promiscua . . . , *erant*;" xl. 57. 6., "si et Dardani, gens . . . , *tolleretur*;" xli. 13. 4., "Lunam colonia . . duo millia civium . . *sunt deducta*;" 14. 9., "Cui Pisae provincia *obvenisset*."

— 43. 1. "Praeerat castris M. Aemilius . . . Is . . . cum praesidio omni* obcurrit."

* *omnium* codd. fere; unus *suorum*. Fortasse *cum praesidio castrorum*.

— — 9. "Ceterum fugientibus major pestis, intermixtis . . . , et* sua ipsorum turba."

* Potius *ex*, opinor.

— 44. 1. "mille et quadringenti capti, et* quindecim cum rectoribus elephanti."

* Fortasse: *mille et quadringenti capti. Capti et quindecim*—. "Nam de elephantis quidem potuit, opinor, satis constare. Cf. xxiv. 16. 4., "alii omnes caesi aut capti. *Capta et* signa duodequadraginta."

— 45. 11. "Animos, qui nostrae mentis* sunt, eosdem in omni fortuna gessimus gerimusque."

* Fortasse potest hoc ferri, animos nostros mentis nostrae esse, h. e. in mentis potestate. Nihilominus sic ego tentavi: *Animos, qui nostra in manu sunt.* Cf. xxx. 30. 19., "haec *in tua*, illa *in deorum manu* est;" xxxiv. 21. 2., "Non esse *in manu* ipsis rempublicam; praedones receptos totum *suae potestatis* id castrum fecisse." Adde ejusd. libri 2. 11., 7. 11., xxiv. 14. 8., xxvi. 8. 11. Ad rem autem bene Walkerus contulit Horatianum illud: "Det vitam, det opes; *aequum mi animum ipse parabo.*" Et Cic. *de Nat. Deor.* iii. 36. 88., "fortunam a deo petendam, *a se ipso sumendam esse sapientiam.*" Addas ibid. 28. 71., "Sed a deo tantum rationem habemus, . . . *bonam, non bonam a nobis.*"

— 51. 10. "nihil tamen aut de consule mittendo in Asiam mutandum, aut minuendas* ejus copias, censuerunt."

* Exspectet quis *aut de minuendis ejus copiis.* Nunc videtur Livius simul pro nomine simul pro adverbio *nihil* posuisse, *nihil mutandum, nihil minuendas.*

— 52. 6. "omissa in id* verecundia."

* Non video, voculae istae *in id* quid afferant emolumenti. Cf. xxiii. 3. 10., "quum aliquis *omissa verecundia* quempiam nominasset." Fortasse *omissa adeo verecundia*, vel *ista;* nisi malis *omissa nimia verecundia.*

xxxviii. 9. 14. "signa . . . sublata omnia avectaque: nihil praeterea* tactum violatumve."

* Fort. *nihil privatae rei.*

xxxix. 1. 5. "quae et ipsis* capere* labor erat et —."

* Corrigunt VV. DD. *ipsa* pro *ipsis*. At mihi ne illud quidem placet, dici *capere* montes, hoste nullo prohibente. Fort. *quae et ipsa scandere*.

— 2. 8. "deussit depopulatusque* est."

* *populatusque* codd. aliquot; recte, censeo: vide nos ad Cic. *de N. D.* i. 5. n. 16., *de Off.* i. 34. 122., *Lael.* 9. 30., *de Fin.* iii. 11. 36., 15. 48.

— 8. 6. "Quum vinum animos* et nox et mixti feminis mares . . . discrimen omne pudoris exstinxissent."

Fortasse: *Quum vinum ac vini mos;* i. e. vinum et quae vinum sequuntur: cf. xxxvi. 11. 2.

— 12. 8. "*neganti ultra quidquam scire* non eamdem*, dicere, *si coarguatur . . . gratiam fore.*"

* Distinguendum censeo: "neganti ultra quidquam scire, *non eamdem*, dicere, *si coarguatur* — ;" ut ista *neganti ultra quidquam scire* a consulis verbis separentur.

— 29. 9. "multi inde fugerunt, de multis sumtum est supplicium*."

* *judicium* Harl. unus. Scripserat ergo Livius: *multi inde judicium fugerunt*. Cf. Sallust. *Jug.* 61., "qui . . . *inde . . judicium fugerat*." Adde ipsum Livium supra x. 46. 16., ubi vide.

— 36. 4. "inclitamque per gentes Lycurgi* disciplinam sublatam."

* *discip. Lycurgi* codd. plures. Delendum censeo proprium.

— 37. 13. "re apud Achaeos precaria libertas, apud Romanos etiam* imperium est."

* *et* Lov. 6. Fortasse *jus apud Romanos et imperium est.* Cf. Sallust. *Jug.* 14. 1., "*jus et imperium* penes vos esse;" Justin. xxxix. 1. 9., "ut nomen regis penes filium, *jus* autem omnis imperii penes matrem esset;" ipsum Liv. xlv. 13. 15., "dominium et *jus* eorum qui dederint esse."

— 39. 2. "Cn. Licinius et L. Pupius . . . et C. Valerius flamen Dialis et Q. Fulvius Flaccus (is . . . maxima ex omnibus contentione) petebant*, certamenque ei* cum flamine erat."

* — * Non bene constitutus locus videtur, neque enumeratione competitorum isto modo per verbum plurale clausa commodam habet *ei* pronomen ad antecedens suum relationem. Et scribendum censeo:—*Cn. Licinius et L. Pupius . . . et C. Valerius flamen Dialis et Q. Fulvius Flaccus — is . . . maxima ex omnibus contentione petebat, certamenque ei cum flamine erat.* Sic nominativi quatuor sine verbo abibunt, quod legentis cujusque animus properabit per syllepsin figuram reddere.

— 49. 1. "Philopoemen praetor eorum capitur, ad praeoccupandam Coronem [profectus*,] quam hostes petebant, in valle iniqua cum equitibus paucis oppressus."

* Abest a codd. *profectus.* Quomodo ergo potuit excidere? Nec placet concursus iste participiorum, *profectus . . . oppressus.* Mihi videtur integer archetypi codicis versiculus excidisse, *quum esset profectus,* a *quum* particula scilicet ad relativum *quam* oculo librarii aberrante.

xl. 4. 3. "in viduitate relictae filiae, . . . Theoxena, multis petentibus, aspernata* nuptias est."

* Suspicor: *ās* (alteras) *spernata*. Vide ad xxxi. 27. 3.

— 11. "cum gravi edicto, ne reverterentur sine* ea."

* Segniter in fine addi videntur ista *sine ea*. Quanto melius *sine ea ne reverterentur*. Quin etiam mallem equidem etiam praepositione postposita *ea sine*.

— 7. 6. "Omnes se* ire* conclamarunt praeter eos, qui —."

* Non credo scripsisse Livium ista *se ire*. Quibus omissis *conclamarunt* verbum interpretandum erit: cum clamore exceperunt et adprobaverunt, sc. id quod dixerat Demetrius. Cic. *in Verr.* iv. 64. 143., "*Conclamant* omnes, et adprobant ita fieri oportere." Idem *pro Flacco* 7. 17., "quod . . . se velle dixit, id . . . *conclamarunt*."

— 14. 6. "Si quaeram, unde id ipsum scieris? necesse erit te* fateri*, aut . . . aut —."

* Quod additae sunt a Gelenio duae voces *te fateri*, id censeo citra necessitatem esse factum.

— 15. 12. "quum quid aliud, quam ingenii fama*, periclitarer?"

* Tollenda distinctio post *fama*. Neque enim jam ad *quid aliud* referendum verbum est. Elliptica autem dicendi ratio est:—*quid aliud* (facerem) *quam ingenii fama periclitarer?*. Quod genus larga manu ad Ciceronem illustravi *Cat. M.* 16. 58.; add. Manut. ad *de Fin.* v. 21. 59. Quin sic ipse saepe Livius:—ii. 43. 8., iii. 19. 6., v. 2. 11., xxx. 35. 8., "si *nihil aliud*;" xxiv. 36. 7., "cernens *nihil aliud* ab

suis, quam inopia adgravari socios;" xxvi. 20. 3., "*nihil minus*, quam vereri, —." Caesar. *de B. G.* v. 33. 1., "*haec ipsa*."

— 16. 2. "inquirendo in utriusque vitam, mores*."

* Videtur aliquid excidisse, vel ab initio, *victum, vitam, mores*, in literis *vi* iteratis causa exstante lacunae (cf. Cic. *in Verr.* iii. 5. 11., v. 72. 187.); vel medium, *vitam ante actam atque mores;* ut versiculus exciderit archetypi; cf. xxiv. 25. 1., "ab *ante acta* vita orsus;" xxviii. 40. 9. "vita *acta* et mores mei;" adde nostra ad Cic. *Cat. M.* 11. 38. n. 40. et *Obss.* a. 1863. p. 10.; vel denique in fine, *vitam, mores, familiares*, ut in homoeoteleuto aberraverit librarius. En, lectori eligendi facta copia est!

— 33. 2. "non quia ipsi cunctati sunt*."

* Immo *sint:* vide ad xxi. 40. 6.

— 38. 3. "Ager . . erat . . , qui Taurasinorum [fuerat. In eum quum]*—."

* Lacuna versiculi; et quidem literis quindecim, si modo recte explevit Gronovius, sexdecim autem, si repones *In quem*—.

– — 6. "in novas aedes* . . . quae opus essent."

* Fortasse *in nova sede.*

— 43. 3. "Se jam tria millia hominum damnasse et crescere sibi quaestionem indiciis*."

* Scribe *in dies.* Cf. i. 4. 9., ii. 27. 13., iii. 12. 7., 62. 4., iv. 6. 5., xxi. 25. 14., xxvii. 36. 1., xxviii. 40. 8., 46. 11., xxx. 28. 1.

— 48. 6. "qui ad castra* obpugnanda venerant, ne sua quidem tueri potuerunt."

* *castra nra* (nostra)?

— 49. 6. "quaesivit ab eo*, *ne sibi liceret ac suis vivere?*"

* Fortasse: *quaesivit, adeone—.*

Ibid. "quaesivit iterum, *si cum Romanis militare licet** ?"

* Scribe *liceret.*

— 55. 4. "forte vocatum* . . . vocari juberet."

* Scribe *cōvētum* (*conventum*). Cf. inf. 22. 1., xli. 22. 1., xlii. 17. 8., xlv. 28. 8., supra i. 58. 6., vii. 5. 3., xxxiii. 35. 7., xxxiv. 61. 3., xxxvii. 7. 6., 16. 14.

— — 8. "et infelicitatem suam in liberis graviorem, quod alter* perisset, censebat."

* Corrigunt VV. DD. *superesset;* recte, ad sensum quod attinet: cf. 56. 4.: cui quidem aeque consulas in codicum lectione addita negandi particula.

— 57. 9. "recuperaturum se in Graecia*, quae amisisset."

* Mallem distinguere: *recuperaturum se, in Graecia quae amisisset.* Vide ad xxiv. 5. 11–13.

xli. 7. 9. "quod peditum, quod equitum in castris fuerit*. ceteros inermes fusosque, ante omnes consulem ipsum . . . fugisse."

* Addi potest *inultos trucidatos* (cf. xxv. 16. 19.), ut versiculo explenda lacuna sit. Sic omnia in majus. Nam neque equites quidem ulli in castris erant, neque qui pedites relicti erant inulti sunt caesi, neque ceteri omnes inermes fugere (cf. 2. 8., 3. 4.), neque ante omnes consul ipse fugit, sed plane contra postremus.

— 23. 11. "quem populus Romanus prius poenae*, quam regni, heredem futurum sciebat."

* Recte eatenus, opinor, Rubenius et Muretus, quod pro *poenae* reponunt *paene* (vide ad iv. 32. 2.). Quorum ceteroqui non aeque placent emendationes, Rubenii quidem, *quem belli in populum R. prius paene quam regni;* Mureti autem *q. populi R. hostem.* Nam neque bellum tunc gerebatur, cujus heres esse posset Perseus, et animo quidem filius jam hostis erat. Fortasse: *quem perduellem populi R. prius paene quam regni heredem futurum sciebat.* Cf. xlv. 16. 7., "*perduelles* superati Perseus et Gentius reges."

— 24. 12. "ut Philippi unius injurias, si quae forte fuerunt, * * * utique post mortem."

* * * Puta *nullas esse oporteat*, ut versiculi sit lacuna.

xlii. 23. 10. "non sibi magis misericordiam, quam regi*."

* Explet Sigonius *quam regi invidiam concitarunt.* Melius sic, censeo, suppleas: *quam [invidiam fecerunt] regi;* ut chiasmi modo nomina componantur. Lacuna versiculi, ut alibi.

— 24. 3. "clandestinum eos . . consilium . . habuisse, unde praeterea* legatos . . . mitti."

* Fortasse *praeterire.* Cf. xxxviii. 17. 1., "Non me *praeterit*,—."

— 25. 8. "avaritiam superbiamque Romanis objicientem* frequenter*."

* Suspicionem proposui ad Sallust. *Jug.* 111., receptam esse interpretationem pro frequentativo *objectantem.* Cf. Tacit. *Hist.* iii. 31. extr., "*superbiam . . . objectabant.*"

29. 2. "quod scelere ejus* prope ut victima mactatus Delphis esset."

* Ferendum censeo pronomen, etiam non praemisso proprio. Nam primum scripsit Livius omnes reges civitatesque intenta cura bellum exspectasse. Nunc pergit nominatim reges singulos, quomodo quisque in Persea fuisset animatus, persequi. Et sic occupato animo potuit, opinor, Livius quasi proprium non jam in vicina oratione sed utiqu in cogitatione ipsius positum respicere. Adde nostra ad Cic. *de Fato* 1., *de Fin.* v. 15. 43.; adde ipsum Liv. ix. 18. 6., "*illis* . . . populus Romanus."

— 34. 11. "viginti duo stipendia annua in exercitu* emerita habeo."

* Dubito quam Latine, morem Romanum militiae si spectes, dici possit aliquem duos et viginti annos stipendia *in exercitu* fecisse, quasi de exercitu uno et constante et continuo et numquam dimisso, quales hodiernae gentes alunt. Latine, opinor, si operae pretium esset, posses dicere *in alio atque alio exercitu.* Etsi isto modo ante Cortium legebant et nonnulli etiam hodie legunt apud Sallustium *Cat.* 59. 6., "quod amplius annos triginta . . . *in exercitu* fuerat."

— 43. 1. "Marcius auctor fuit mittendi Romam legati*."

* Non unius; nam mox "*legatis.*" Fortasse: *Marcius auctor fuit mittendi Romam, legatis quum experienda omnia . . . censuisset.* Vel etiam geminato nomine, *mittendi Romam legatos, legatis quum*—.

— 50. 11. "Postremo ita . . . quaeri*, ut . . . conveniat,—."

* Fort. *haberi,* ut macrologia quaedam sit pro *convenire:* vide ad Cic. *de Off.* i. 3. 8.

— 58. 4. "miles* ad sua quisque tentoria discurrit."

* Fort. *milites.* Vide ad ii. 7. 1.

— 61. 9. "alacres . . . ante ora* sua audivere."

* Fort. *antè acta sua.*

— 62. 10. "*urbibus . . . cessurum primum**. haec legati."

* Scribe *cessurum. Per interpretem haec legati.*

xliii. 5. 2. "agros . . . depopulatum* C. Cassium esse*."

* — * Suspicor supinum esse *depopulatum*, pro *esse* autem utique *isse* scribendum esse. Cf. iii. 3. 10., "*populabundus isset*;" xxxiv. 48. 1., "*populantem isse.*"

— — 4. "propter quam causam* consuli pro hostibus fuerint."

* Stare potest, fateor. Etsi mallet quis *noxam.*

— — 9. "ut denorum equorum iis commercium* esset."

* Jus emendi interpretantur. At non magis ad emendum pertinet *commercium* quam ad vendendum mutandumve. Nec potest commercium in definito numero subsistere; nisi forte commercium exercere dici potest si quis semel in vita aliquid emit. Ac mallem:—*ut denorum equorum iis commercandi venia esset.* De gerundii autem usu (in quo potuit indoctus librarius haerere) ad Cic. *de Fin.* i. 18. 60.

— 12. 3. "peditum Romanorum sex* millia, sociorum . . . sex* millia."

* — * Mirum si sic perfunctorie bis scripsit Livius *sex*

millia. Itaque suspicor in posteriori loco notam *IV.* pro *VI.* reponendam esse; quem numerum arbitror satis equitum sociorum numero (trecenti erant) respondere potuisse: cf. § 11.

— 14. 5. "Id praetoribus magna Patrum*, non sine sugillatione consulum mandatum est."

* Supplet Sigonius quidem *consensione,* qua voce non alibi, opinor, est Livius usus; et *summo* potius *consensu* arbitror dicendum fuisse. Ego suspicor versiculum excidisse:—*magna Patrum [et plebis concordia].* Nam etiam plebis rationem aliquam habitam esse, potest ipsum *mandandi* verbum facere significationem: de quo Cortius ad Sallust. *Cat.* 23. 5., Heindorf. ad Hor. *Sat.* i. 6. 20. Nec verisimile est, adversa plebe plebis tribunos adeo prompta voluntate ad suscipiendum negotium fuisse. Et respondet eventus: 15. 1.

— 15. 4–5. "decrevere Patres, ut . . . consuli darent. Indigne patiente* praetorum arbitrio consulem subjectum, dimisso senatu, ad tribunal praetorum stans postulavit, ut—."

* Corrigendum censeo:—*consuli darent, indigne patienti praetorum arbitrio consulem subjectum. Dimisso senatu, ad tribunal praetorum stans postulavit, ut* —. Nam, etsi sic paulo laxius participium applicabitur, tamen melius multo haec *indigne &c.* cum superioribus cohaereant. Quippe indignabatur statim in ipso decreto facto consul. Sed pressit indignationem, paruit decreto, stetit ad tribunal. Cujus patientia victi praetores eligendi arbitrium ipsi permiserunt.

— — 7. "causas stipendiis* missorum cognoscebant."

* Suspicor: *sine stipendiis.*

— 17. 8. "quod bello captis* et hostibus* mos esset."

* — * "Non pejus," ait Gronovius, "foret *captos et hostes*." Vide ad v. 54. 6.

— 18. 11. "exire . . . jussis primum* arma ademit."

* Credit Crevier. alterum membrum quoddam excidisse; frustra: vide nos ad Cic. *de Fin.* i. 6. 17., *Cat. M.* 13. 45., *de Off.* i. 14. 44.

— 21. 1. "moveri* non ausus."

* *novae rei nihil ausus?*

— 22. 10. "maxime, quod hostium haud procul inde hiberna erant."

* Recte Crevier. jungit:—*maxime, quod . . . erant, territus.* Nam, ad superiora ut referenda essent haec, *essent* scribendum erat.

— 23. 2. "sub radicibus prope inviis* montium."

* Fort. *ipsis.* Cf. Sallust. *Cat.* 57. 3.

— — 3. "qui Epirotarum gentem* habebat."

* Fort. *juventutem.*

xliv. 6. 3. "Ipse, . . . raptim . . . congestis, ocius* demigrare Pydnam cogit."

* Abundat *ocius.* Aegre autem potest significatio aliqua oppidanorum abesse. Ergo videtur male lectum compendium *oĩs* pro *omnis.* Cf. Diodor. Sic. apud Drak., *π ά ν τ α ς . . . ἀνεχώρησεν εἰς Πύδναν.* Mavult autem saepe Livius in oppido aliquo per synesin quamdam respicere potius incolas quam diserte nominare: vid. J. F. Gronov. ad ix. 41. 3., xxxviii. 29. 9., necnon nos ad Sallust. p. 199. *b.*

— 8. 2. "quia manenti imperatori* proelio dimicandum foret."

* *imparato? impranso? in inopia rerum?*

— 14. 12. "Per quos* stetisset,—."

* Fort. *uos* (utros): cf. 19. 14., "per *utrum* stetisset."

— 23. 8. "Ibi ea, quae convenerant, circumfuso agmine equitum facta*."

* Fort. *pacta*, confirmata pacto, in justam et sollemnem pactionis formulam et sanctitatem redacta. Cf. xxiv. 6. 7., "*Pacto convenit*, ut—." Solent autem saepe *factus* et *pactus* in libris permutari: vid. Drak. ad iv. 4. 10. (Recte Gronov., opinor, *convenerant* pro *-runt*.)

— 29. 4. "Popillius aut Eumenis* naves* subcurrebat."

* *Eumenes nave?*

— 34. 4. "cetera scire* . . . curae esse."

* Fort. *cetera certo scire*: de qua formula vide nos ad Cic. *Cat. M.* 1. 1. Nisi malis *cetera scilicet*, et haec a participio aliquo omisso pendere.

— 36. 9. "Ne hostem quidem* ludificatos priores imperatores . . . manibus emittere*. Vereri,—."

* Fort. *Ne hostem, quemadmodum ludificatos priores imperatores, . . . manibus emittere velit.* Mox § 10.: "*sicut* prioribus ducibus."

— 41. 7. "si vero . . . aliquid tumultus increpuit*."

* Immo *increpu'it*, h. e. *increpuerit*: vide nos ad Sallust.

Jug. 58., ad Cic. *de Fin.* iii. 5. 17., v. 15. 42., *Cat. M.* 19. 71.; adde Liv. ix. 6. 2.

xlv. 3. 3. " legatos Rhodios nondum* missos . . . in senatum vocatos esse."

* Fort. *nondum domum missos.*

— 4. 2. " quum literas . . . per* ignobiles tres legatos cerneret."

* Fort. *perferri per.* Simul notare libet *quum* particulam inconcinnius iterari: *quum* . . . haberet, *quum* . . . cerneret. Vide nos ad Cic. *de Fin.* v. 10. 28., *de Off.* iii. 22. 86.

— 4. 6. " Sensit Perseus, cujus* nominis* obliviscendum victo esset*."

* Fort. *conditionis obliviscendum victo esse.* Cf. xxxvi. 28. 6., "tandem, cujus *conditionis* essent, sensere." Adde ibid. § 9.

— 7. 4. " Pullo amictus illo* Perseus ingressus est castra, nullo suorum alio* comite."

— Fort. *Pullo amictus amiculo . . . , nisi filio, nullo suorum alio comite.* Et *pullo amiculo* quidem jam Turnebus conjecit: qui tamen volebat participium abesse; frustra, opinor, hoc quidem: cf. Cic. *de Div.* ii. 69. 145., "visus est in somnis amicae esse *amictus amiculo*."

— 9. 7. "dum ad se quisque opes rapiunt, lacerantes viribus*."

* *laceratis visceribus?* Cf. xxii. 38. 6., xxxii. 21. 18., xxxiii. 44. 8., xxxiv. 48. 6.

— 10. 11. " si tamen populo* foret."

* Fort. *si tamen populo foret volenti.* Vide ad xxi. 39.

4.; adde Fronton. *de Feriis Alsiens.* p. 153. ed. Rom. 1846., "*libenti.*"

— 14. 2. "aequitate sua* postea . . . omnibus functum officiis."

* Iterum reponendum *sua* (*summa*) pro *sua* censeo, ut xxv. 24. 13.

— 18. 3. "Metalli quoque Macedonici . . . locationesque* praediorum."

* Importuno loco positam copulam censet Drakenborch. Vide ad ix. 17. 6.

— 37. 2. "Itaque, antiqua disciplina habiti, neque fecerunt."

* Fort. *neque fece*[runt seditionem neque cogita] *runt.*

— 44. 18. "munera sibi ipsum emisse*."

* Fort. *munera sibi ipsi missa remisisse.*

INDEX.

OPERA HENRICI ALANI LITERARIA

JAM EDITA SUNT:—

I.

DOCTRINA COPULARUM LINGUAE LATINAE; sive de vi atque usu elegantiori Particularum *A C*, *A T Q U E*, *E T*, - *Q U E*, deque earum formulis, Commentarius. 12. *Londinii*, 1830.

II.

C. SALLUSTII CRISPI de Catilinae Conjuratione deque Bello Jugurthino libri. Codd. scriptis simul impressisque quadraginta amplius collatis recensuit, *etc.* 12. *Ibid.* 1832.

III.

M. TULLII CICERONIS de Natura Deorum libri tres. Codicibus Musei Britannici collatis sex recensuit atque animadversionibus criticis instruxit—. 12. *Ibid.* 1836.

IV.

——————————— de Divinatione libri duo; ejusdem liber de Fato. Cum Codicibus Harleianis contulit atque emendavit—. 12. *Ibid.* 1839.

V.

CONJECTURAE Animadversionesque Criticae in M. Cornelii Frontonis et M. Aurelii Imperatoris Reliquias a V. C. Angelo Maio anno MDCCCXXIII. Romae editas auctiores. 8. *Dublinii*, 1841.

VI.

M. TULLII CICERONIS de Officiis libri tres. Emendavit, et adnotatione brevi critica ac philologica instruxit—. 12. *Ibid.* 1842.

VII.

——————————— Cato Major sive de Senectute Liber. Codd. MSS. duobus suis collatis recensuit, commentatus est tum critice tum philologice—. 12. *Ibid.* 1852.

VIII.

——————————— Laelius sive de Amicitia Liber. Codd. MSS. tribus suis collatis recensuit—. 12. *Ibid.* 1853.

IX.

EMENDATIONES NONNULLAE in Epistolas Ciceronis quae sunt *Ad Familiares* et *Ad Atticum* missae. Accedunt in fragmenta illa libri Ciceronis *De Fato*, quae nuper Modenae edita sunt, Observationes, necnon Fasciculus Emendationum in Scriptores varios. 12. *Ibid.* 1854.

X.

M. TULLII CICERONIS de Finibus Bonorum et Malorum libri quinque. 12. *Ibid.* 1856.

XI.

OBSERVATIONES in Loca Aliquot Ciceronis. Accedunt in Caesarem, Frontonem, Gellium, Plinium nonnulla. 12. *Ibid.* 1863.

EMENDATIONES

LIVIANAE

ALTERAE.

ACCEDUNT IN EMENDATIONES PRIORES
CURAE SECUNDAE.

SCRIPSIT HENR. ALANUS.

DUBLINII: APUD HODGES, SMITH, ET SOC.
LONDINII, ITEM EDINAE, APUD WILLIAMS ET NORGATE.
MDCCCLXVII.

DUBLINII:
IMPRESSIT M. H. GILL,
ACADEMIAE TYPOGRAPHUS.

PRAEFATIO.

Quum aliquando ex longo intervallo ad Livium redissem, non potui diuturnam sitim uno haustu explere. Itaque denuo excussi omnes libros. Divinationes, quibus sum obiter usus, his mandavi pagellis. Non arbitror posse me omnia omnibus persuadere. Quis autem est, qui totum diem jaculans non aliquando collineet? Omninoque, tum ad has, quas affero, emendationes, tum ad illas, quae jam sunt a me editae, quod attinet,

> — — "Si quid novisti rectius istis,
> "Candidus imperti; si non, his utere mecum."

Addo in emendationes priores curas aliquot secundas.

Dublinii Cal. Juniis MDCCCLXVI.

(*Libri ejusdem nuper editi.*)

Emendationes Livianae. *Dublinii*, 1864.

Observationes in Q. Curtium Rufum. *Ibid.* 1865.

In Sallustii *Catilinam* et *Jugurtham* Curae Secundae. Insunt varietates lectionis notabiliores Codd. MSS. trium. *Ibid.* 1865.

Hannibal contra Livium defensus. *Iterum*, ibid. 1866.

HENR. ALANI

EMENDATIONES LIVIANAE

ALTERAE.

i. 23. 5. "opus esse colloquio*."

* *colloquia* Flor. Fort. *colloquiū*. Cf. ii. 3. 3., "ubi *jus*, ubi *injuria* opus sit;" et vi. 6. 18., "nec *dictatorem* umquam opus fore" (sic idem Flor. a m. 1. et Haverk.), ubi vid. Drak. Adde inf. ad iii. 20. 8.

ii. 6. 11. "Veientes . . . fusi fugatique. Tarquiniensis*, novus hostis, non stetit solum, sed—."

* Fort. *Tarquinienses*, ut verbum sit appositum nomen secutum: vide infra ad ix. 15. 1., xxix. 6. 15. Cf. Sallust. *Jug.* 82. 1., "cognitis *Mauris*, quoniam *is novus hostis* accesserat."

— 24. 4. "deliberationi de maxima quidem illa, sed tamen parte* civitatis, metum pro universa republica intervenisse."

* Mallem: — *de maxima illa quidem parte civitatis, sed tamen parte.* Cf. emendationem nostram apud Cic. *Cat. M* 14. 50., "in levioribus studiis, *sed tamen studiis;*" ubi vide. Adde Cic. *in Vatin.* 15. 36., *in Pis.* 12. 27., *ad Att.* xiii. 48. 1., *de Fin.* v. 1. 3., Plin. *Epistt.* iv. 12. 3., Sil. Ital. xvi. 489.

— 27. 2. "Quod ubi cui militi inciderat*, collegam adpellabat."

* Fort. —*ret:* cf. iii. 19. 4., "*ubi* res posce*ret*;" et 65. 8., "*ubi* tribuni auxilio humilioribus *essent*;" viii. 8. 12., xxi. 35. 4., 42. 4., 46. 6., xxii. 2. 7., xxviii. 25. 5., xxxv. 28. 2., xxxviii. 7. 10., xl. 30. 5.; add. Weissenb. ad i. 32. 13. Necnon videndae *Emendd.* prior. p. 3.; adde inf. ad viii. 9. 12.

— — 8. "Desperato enim consulum* senatusque auxilio,—."

* Immo, opinor, *consulis.*

— 31. 5. "ut . . . in* adversos* montes* agmen erigeret."

* Mallem *adverso monte.* Cf. 51. 7., "*adverso* Janiculo . . . aciem erexit." Adde Sallust. *Jug.* 52. 3.

iii. 8. 8. "jam ante exploratis itineribus suis*."

* Fort. *brevissŭis.*

— 20. 8. "dictatore* opus esse reipublicae."

* Mallem *dictatorem:* vid. Drak. ad vi. 6. 18., nos supra ad i. 23. 5. et in *Curis Secc. in Sallustium,* p. 45.

— 22. 2. "bellum ingens* a Volscis . . . nuntiabant."

* Fort. *ingruens.*

— — 2. "Fabio, ut Antium legiones duceret, datum*."

* Fort. excidit *negotium.* Sic passim Livius.

— 23. 4. "Vi* numquam eo subiri* potuit: fames postremo inde detraxit hostem."

— *subire* codd. plures. Scribe:—*Vis numquam eo subire potuit.*

—28. 1. "sarcinas in unum conjici . . . militem . . . redire in ordines suos.* Facta, quae imperavit."

* Abesse poterat pronomen. Nudius autem illud *Facta, quae imperavit* sine significatione aliqua modi. Scribe:—*redire in ordines. Summo studio facta, quae imperavit.*

— — 9. "orare, ne . . . , ut*—."

* Fort. *et*. Vid. Walch. *Emendd.* p. 227.; adde inf. 46. 9., "ne . . . , *atque*—;" Curt. viii. 14. 35., "ne , . . , . . . *que*—."

iv. 6. 3. "Plebes* indignatione* exarsit."

— Fort. *Plebis . . . indignatio.* Cf. 24. 9.; adde inf. ad xxx. 20. 3. et *Emendd.* prior. p. 24.

—20. 3. "celebritatis* ejus diei."

* *celebrati* codd. aliquot; plures *celebritati.* Fort. *celebratiss.* Cf. Cic. *Lael.* 3. 12. De corrupto autem superl. vide *Emendd.* prior. p. 49., *Obss. in Curt.* p. 29., *CC. SS. in Sallust.* p. 21.; adde inf. ad vii. 2. 13., xxxiv. 5. 6., xxxix. 42. 6-7.

— 57. 1. "tantum belli*."

* *bellum* Voss. 2.: vide *Emendd.* prior. p. 51.; adde inf. ad x. 25. 18.

v. 2. 8. "Hoc . . . , ut . . . facerent,* quod* . . . exercerent. Quidnam . . . ?"

* Recte Madvigius distinxit plene post *facerent.* Cetera malim sic:—*Quòd quum . . . exercerent, quidnam—?*

— 6. 13. "nec cuiquam dicere* ea licebit, quae—."
* Fort. *hiscere.*

— 18. 4. "me jam non eumdem,* sed umbram nomenque P. Licinii."

* Mallem *n. eumd. P. Licinium.*

— 42. 7. collem, libertati* relictum."

* Fort. *collem [unum columen] libertatis.*

— 44. 2. "conditionis meae oblitum me*—."

* Deficit in Lov. 5. pronomen. Scribe *cond. me meae obl.* Vide *Emendd.* prior. p. 18.; adde Ter. *Andr.* i. 1. 126., iii. 5. 3.

—7. "capite arma frequentes* : me sequimini—."

* Potius :— *c. a.; f. m. s.*

— 54. 3. "quotiescumque patria* in mentem veniret."

* Fort. *patriae:* vidd. interpp. ad viii. 5. 10.

vi. 3. 7. "si qua forte se* in agros ejicere possent."

* Omittunt codd. tres pronomen. Vide ad xxviii. 6. 10.

— 4. 9. "direptum oppidum atque* incensum est."

* Omittit copulam Lov. 4. a pr. m.; *incensumque* idem a m. 2. et Veith. Vide ad Sallust. *Jug.* 54. n. 16.

— 8. 5. "quum ipsius Camilli forte* oblata species."

* Scribe *in fronte.* Contra *fronte* pro *forte* codd. multi inf. 9. 10.

—9. 10 "porta se*, quae . . . , . . . , ejecere."

* Si audiendi sunt codd. aliquot supra 3. 7. pronomen omittentes, tum h. l. conjicere licebit :—*porta, sc.* (scilicet) *quae—.* Vide *Obss. in Curt.* p. 31.

— 13. 7. "nec hominum* de plebe, . . . , sed principes quidam—."

* Malles *nec omnes homines de plebe.*

— 17. 2. "ab ore civium famem suis* impensis propulsantem."

* Fort. *suis ipsius.* Vid. Drak. ad vii. 40. 9.

— 24. 11. "Volsci . . . magna pars et in ipso certamine et post in fuga caesi*; ceteri in castris, . . . : plures tamen capti, quam occisi."

* Fort. *caesi captique.*

—27. 7. "vocem tribuniciam de . . . agentem*."

* Mallem *agentis.* Cf. viii. 6. 1.

vii. 2. 13. "vix opulentis* regnis tolerabilem."

* Fort *opulentiss.:* vide ad iv. 20. 3.

— 9. 7. "nec, qui potirentur, incertis* viribus*, satis discerni poterat."

* Fort. *in certis vicibus,* quam utrique in vicem potirentur.

— 10. 7. "armis habilibus magis quam decoris*."

* Fort. *decoribus.* Vide ad Sallust. *Cat.* 7.

— 11. 9. "Fabio* satis visum, ut—."

* Fort. "*Fabius, satis visum, ut* —; nimirum ut senatui potius, quam Fabio, satis fuerit visum. Cf. xxxix. 29. 5.

— 19. 4. "ut Samnites* quoque amicitiam peterent, effecerunt."

* Fort. *S. quoque, ut a. p., eff.* Vide ad Sallust. p. 135. *b* et *CC. SS.* p. 32.; adde inf. ad xxxii. 4. 6.

— 23. 3. "ad Martis aedem*."

* Fort. addititium est *aedem*: cf. x. 23. 12.

— 27. 7. "quam ad bellandum*."

* Fort. *belligerandum*. Vide *Emendd.* prior. p. 32.

— 29. 3. "non orta inter* ipsos* est."

* Lov. 4. *n. i. i. o. e.* Malim haec plane abesse.

— 30. 11. "qui, . . auxilium dum . . . praestant, omnes* ipsi in hanc necessitatem venerunt."

* Fort. *auxilium dum . . . praestant omne, sc.* (scilicet; v. ad vi. 9. 10.) *ipsi*—. Nisi malis *supra vires suas praestant omnes* jungere.

— 33. 11. "equites consulis* jussu* discurrunt."

**j. c.* Lov. 2. Fort. *e. jussi disc.*: vide *CC. SS. in Sallust.* p. 31.; adde inf. ad xxi. 41. 9.

viii. 9. 12. "quocumque equo invectus est*."

* Potius *esset*, opinor: cf. ii. 47. 6., iv. 13. 3., xxi. 35. 3. Vide ad ii. 27. 2.

— 12. 14. "adversas nobilitati*."

* Fort. *adversa nobilitate*. Cf. xxxix. 41. 4.

— 24. 4. "ut ferme fugiendo* in media fata ruitur."

* Mallem, iterato nomine, *fata fugiendo in m. fata ruitur.*

ix. 3. 12. "quae neque amicos parat* neque—."

* Fort. *parit*: vide ad Sallust. *Jug.* 10., ad Cic. *Lael.* 15. 54., inf. ad xxxvii. 54. 16.

—4. 14. "quas . . . dedendo* ad necem patriam . . . prodimus."

* Fort. *prodendo.* Nam deditio quidem una via salutis erat.

—15. 1. "an . . . Apuli . . ., gens . . ., tentarentur*."

* — *retur* codd. aliquot; recte: vide *Emendd.* prior. p. 57. Cf. 29. 9., "Potitii, gens . . . , . . . docu*erat.*"

— 34. 16. "hoc quidem jam regno* simile* est."

* Mallem *regnum est.* Cf. v. 2. 8., "quod tribuni militum . . . *regnum* exercerent."

x. 21. 14. "ingentem exercitum* Gallorum."

* *G. e.* Gaertn. Fort. *ingentem vim G.:* vide *Emendd.* prior. p. 19.; adde xxxviii. 16. 1.

— 25. 18. "quantum . . . belli* esset quantisque administrandum copiis."

* Mallem *bellum:* v. ad iv. 57. 1. Neque in edita lectione recte illa *quantisque adm. copiis* procedere videntur.

— 29. 12. "Campanorum alam, quingentos fere equites*."

* Mallem *equos.* Et sic hodie, qui bella narrant, solent saepe equos, item gladios aliaque tela militaria, potius quam milites, qui ipsis utuntur, numerare. Adde inf. ad xxi. 45. 2.

xxi. 17. 9. "Duas legiones . . . Gallia provincia eodem anno* versa in Punicum bellum habuit."

* In nullo codice est *anno* inventum. Scribe:—*G. prov., eo dum versum P. b., habuit.*

— 18. 3. "nihil ultra quam unum*, quod—."

* Mallem distinguere :—*quam unum quod—*.

— 36. 7. "Tetra ibi luctatio erat. ut a lubrica glacie . . . prolapsis, iterum corruissent."

* Fortasse :—*Tetra ibi luctatio erat, ut a lubrica glacie . . . ; et . . . prolapsis, scilicet iterum corruisse.* Sic *a* praep. erit causalis: Drak. ad xxiv. 30. 1. De *scilicet* autem c. infin. idem Drak. ad i. 39. 3. Et facile poterat *sc.* nota excidere.

— 37. 5. "rivosque prope* silvas*."

* Fort. *prosilientes :* cf. Catull. 68. 57., "Qualis in aërii perlucens vertice montis Rivus musco *prosilit* e lapide." Vel *prope solutos*, nempe glacie.

— 38. 5. "triginta sex millia hominum . . . amisisse in* Taurinis . . . in Italiam degresso*. Id quum inter omnes constet,—."

* — * Fortasse :—*amisisse. In Taurinis . . . degressio.* Nam hoc quidem vult, inter omnes constare, in Taurinis degressum esse.

— 40. 7. "quum plures* paene* perierint, quam supersunt."

* Jam dixit duas partes esse amissas. Ex adnotatione marginali *Quod plures Poeni perierint, quam supersint* nata esse haec censuit Gruterus. Qui non longe aberat, quin aliquid videret. Ergo pro *paene* scribamus utique *Poeni,* et intelligamus plures periisse quam superesse, non Hannibali, sed omnino Carthaginiensium imperio. Cf. xxv. 12. 14., "qui plures . . . milites eorum occidisset, *quam quot superessent ;*" adde xlii. 8. 1.

— 41. 9. "qui jussus a* consule nostro* praesidium deduxit."

*Absunt voces *a c. n.* a Lov. 2.; recte: v. ad vii. 33. 11.

— — 15. "hic* est obstandum, milites."

*Mallem cum iteratione:—*hic, hic est obstandum.* Item infra 43. 5. Vidd. Cortius ad Sallust. *Cat.* 20. 14., Jordan. ad Cic. *pro Caec.* p. 168.; adde nos *Emendd.* prior. pp. 10. et 48., inf. ad xxviii. 44. 9., xlv. 38. 3.

— 43. 4. "circa Padus amnis, major Padus* ac violentior Rhodano."

*Miror repetitionem. Fort. *rariorib' vadis ac v. R.*

— 44. 7. "Parum est, quod . . . adimis. etiam Hispanias?"

*Fort. *vis etiam H.?* sc. adimere. Vel:—*adimis, nisi etiam.*—

— — 9. "Si . . ., vicistis*: nullum . . . datum est."

*Mallem *vicistis* verbo oratorie magis haec clausisset:—*Si . . . est* (*nullum . . . datum est*), *iterum dicam vicistis!*

Ibid. "nullum momentum* . . . acrius datum est."

*Codd. fere *contemptum* vel *contemptu.* Ed. pr. Rom. *nullum contemptu . . . acrius telum datum est.* In qua lectione ad *contemptu* addebat C. quidem Heusinger *vitae.* Cur potius quam *mortis?*

— 45. 2. "cum ala Numidarum, equitibus* quingentis."

* Fort. *equis:* v. ad x. 29. 12.

— 56. 7. "Finis insequendi hostis* Poenis flumen Trebia fuit."

* Malim abesse *hostis*. Cf. xxvii. 14. 12., xxix. 32. 9., xxxviii. 2. 11., xxxix. 20. 8.

— — 8. "quod reliquum* magna ex parte militum erat."

* Fort. *q. rel. invalidorum m. ex p. m. e.*; cf. v. 38. 8., x. 34. 12., xxiii. 16. 8.: vel *aegrorum*; cf. xli. 4. 5.

xxii. 4. 4. "ab tergo et super caput decepere* insidiae."

* E conj. est Lipsii: nam codd. fere *deceptae*. Edd. autem vett. *detectae*. Fortasse:—*conspexit, dum nondum sunt detectae insidiae*, i. e. patefactae, nempe ab ipso auctore insidiarum Hannibale. Cf. x. 4. 10., xxvii. 16. 16.

— 7. 11. "neque avelli, utique ab notis*, . . . poterant."

* Fort. *nuntiis*.

— 14. 11. "sed vir ac* vere Romanus."

* Fort. *ac vir vere R.*

— 15. 9. "omni* parte* virium impar."

* At nullae vires nisi equites aderant. Scribe:—*animo par, spe virium impar*. Cf. xxi. 55. 8., "pugna *par animis* magis, quam *viribus*;" xxvii. 1. 7., "*Par audacia* . . . , *viribus impar*;" inf. 47. 4., "et *viribus* et *animis pares*;" xxiii. 17. 4., "plus *animi*, quam *virium*, erat;" xxxiv. 47. 5., "aequis *viribus* ac prope pari *spe*;" i. 25. 11., iii. 5. 8., "nec *spe* nec *viribus* pares."

— — 10. "ipse* et delecti . . . occiduntur."

* Duplicem copulam desiderat Drak. Fort. *ipse cum delectis:* v. Drak. ad xxi. 60. 7.

— 21. 7. "duobus proeliis egregie pugnantes*."

* Scribe *pugnatis.* Cf. xxxiii. 17. 15., "*proelio, quod . . . pugnatum* erat;" xxxvii. 30. 10., xl. 50. 2. et 4., xlii. 66. 9., "*proelio pugnare.*" Add. Vechner. *Hellenolex.* p. 320. ed. H.

— 24. 4. "quod minime quis crederet*."

* Cur? Fortasse:—*Ipse autem, quo minime quid caecis casibus crederet.*

xxiii. 3. 13. "ad audienda probra nominatos*."

* Potius *nominandos.*

— 17. 7. "ne quis . . . Capuam* quoque recurrat*."

* Cod. Put. *Capuae quoque orere currunt.* Fort. :—*ne quid . . . Capuae quoque novae rei oriretur,* vel *ne quid quis . . . C. q. n. r. moveret.*

28. 11. "pergit ipse* ire—."

* Malles *et ipse.*

— 35. 4. "ita tegi fallax consilium posse rati*."

* Malim abesse *rati.* Vide *Emendd.* prior. p. 9.

— 46. 5. "posterum diem induciis tacitis, sepeliendo utrimque caesos in* acie*, consumserunt."

* Abundant ista *in acie.* Scribe *sine acie consumserunt,* i. e. ita ut aciem non instruerent.

xxiv. 37. 7. "Bonis sociis fidem suam* maximum vinculum esse."

* Si verum hoc, utique interpretandum :—sibi habitam. Cf. xxii. 22. 14., "*habita* fides ipsam plerumque obligat fidem." At fortasse potius *sociûm* emendandum. Nam de permutatione quidem Drak. ad xxxvii. 20. 9.; de syncopa autem idem ad xxi. 17. 2.

xxv. 15. 16. "Atinius tamen cum paucis receptus."

* *se recepit* codd. aliquot. Scribe *recepti:* v. ad xxii. 15. 10.

— — 17. "Atinio cum suis* ad mare . . deducto."

* Fort. *cum cura:* v. *Emendd.* prior. p. 31.

— 27. 11. "cujus prima* classis petere altum visa est."

* *prima classis profectio* s. *provectio ?*

— 39. 16. "et . . . miracula addunt: flammam . . . , . . . clipeum*."

* Quid habuit clipeus miraculi ? Ergo aliud agens Livius priorem structuram frustra continuavit. Vide ad Cic. *de Fin.* i. 2. 6. n. 10., ii. 17. 54. n. 3. Ad *miracula* autem plur. quasi pro sing. adhibe ii. 7. 2., xxvi. 19. 8.

xxvi. 33. 3. "eos . . . orare*, cives Romanos—."

* Mutilus visus est Glareano locus. Fortasse sic expleri potest :—*eos . . . orare,* [*orare cives ceteros Campanos et eosdem*] *cives Romanos;* ut duo versiculi exciderint.

xxvii. 1. 14. "occidit* principes, qui . . . comperti sunt."

* Nihili esse videtur *occidendi* verbum: quo omisso addit Rhenani quidem codex in fine *perempti,* Pal. autem 3. *securi percussit.* Fortasse :—*principes, qui . . . comperti*

sunt [*virgis caesi in foro securi percussi sunt*]; ut duo versiculi in repetito verbo substantivo exciderint. Cf. vii. 19. 3.

— 20. 2. "ne Mago atque* Hasdrubal cum eo jungerent copias."

* *atque alter* codd. aliquot. Fort. *alt'que*, i. e. *alterque*.

— 31. 4. "quod . . . aequaverat ceteris* se in speciem."

* *civis* cod. Colbert. melior. Fort. *ceteris se civibus;* ut abundet quodammodo *ceteris:* vide *Emendd.* prior. p. 45.

— 47. 2. "et notari oculis*, si qui—."

* Mallem distinguere:—*et notari, oculis si qui*—.

xxviii. 6. 10. "venti . . . se* dejiciunt."

* Sine codd. additum est pron.; frustra: cf. 15. 11., vi. 3. 7.

— 8. 12. "hortatusque in posterum*, ut—."

* Mallem *hortatusque*, *in p. ut*—.

— 9. 13. "adversus duos duces*, duos imperatores*."

— Alterutrum satis erat; et mireris non sic maluisse Livium:—*adversus duos imperatores, duos exercitus:* vid. Drak. ad 25. 6.; adde x. 31. 12.

— 15. 11. "ni* se* . . . tanta vis aquae dejecisset."

* *nisi* codd. fere, omisso pronomine; recte: cf. 6. 10.

— 16. 14. "nulla manus numero* aut viribus* insignis."

— Non multum, opinor, interest. Possis ab utraque

parte tentare, *animo aut viribus, numero aut virtutibus.* Sed fortasse nil mutandum.

— 19. 16. "sibimet conandum* ac partem periculi capessendam esse ratus."

* Fort. *connitendum.*

— 20. 1. "Romanis subeuntibus, qua adire* poterant."

* Non placet infinitivus iste; et mallem ex *subeuntibus* adsumi utique *subire:* cf. mox § 3., "qua . . . *poterant,* scandunt." Fort. *qua adeo poterant.* Vid. Hand. I. 143. 1.; add. Feldhuegel. ad Cic. *de Legg.* II. 163.

— 36. 13. "ad duo millia armorum* inventa."

* *armatorum* codd. plerique. Videri potest sic scribendum fuisse:—*ad duorum millium arma hominum inventa.* Certe mirari licet, perinde *arma* numerari, ac si nomen hoc non esset numeri expers singularis. Minus mire in zeugmate quidem xxxiii. 8. 9, "jacentibus ibi *paucis armis corporibusque* hostium;" et xxxviii. 2. 10., "*multis.*" Sed etiam sine junctura xxxix. 20. 7., "*arma multa;*" et xlv. 39. 5., "*tot millia.*"

— 39. 3. "Quum in Italia tam atrox bellum et* Hannibalem hostem haberetis."

* Suspicor versiculum deesse:—*tam atrox bellum et [hostem alienigenam et] Hannibalem hostem.* Cf. xxvi. 13. 7., "Quum *hostis alienigena* in Italia esset, *et Hannibal hostis.*"

— 42. 14. "qui . . . omnem Africam exercitu tuo* es clausurus."

* Fort. *ūo* (*uno*).

— 44. 9. "Habebo*, Q. Fabi, parem, quem das, Hannibalem."

* Scribe cum iteratione:—*Habebo, habebo, Q. Fabi,* —. Vide ad xxi. 41. 15.

— — 18. "Ita et vixi et res* gessi, ut—."

* Al. *g. r.* Scribe *eas gessi res.* Nam de copulae prioris situ vide *Emendd.* prior. p. 26., seq.

xxix. 6. 15. "Oppidani urbem habebant, victoribus praemium in medió positam*."

* Fort.—*um.* Cf. Nep. *Them.* 7. 5., "illorum urbem ut propugnaculum opposit*um* esse barbaris." Vide *Emendd.* prior. p. 57.; adde inf. in *CC. SS.* ad xxxvi. 15. 6.

— 24. 12. "neque ullos aeque veteres milites in exercitu Romano* esse."

* Quaerit Dukerus:—"In quo exercitu? Nam multi tum erant exercitus Romani. De Scipionis exercitu intelligi non potest, qui cur solus exercitus Romanus dici debeat, caussa non est." Immo est de Scipionis exercitu intelligendum, sive potius de juncto Scipionis et Pomponii. Sane poterat *Romano* abesse; sed nihil magnopere officit, non magis quam apud Sallustium pronomen *Jug.* 8. et 65., "in exercitu *nostro.*"

— 29. 2. "sed urbem etiam proximam Afrorum* satis opulentam cepit."

* Fort. ante *satis* excidit nomen urbis *Salaecam:* vid. Gronov. ad 34. 6. infra.

xxx. 20. 3. "Vicit ergo Hannibalem . . . senatus Carthaginiensis obtrectatione* atque invidia."

* Mallem *senatûs C. obtrectatio*. Cf. Nep. *Hann.* 1. 2., "Sed multorum *obtrectatio* devicit unius virtutem;" ipsum Liv. xlv. 35. 5., "Paullum . . . *obtrectatio* carpsit." Vide supra ad iv. 6. 3.

— — 7. "magis* moestum abisse."

* Deest codd. multis τὸ *magis*. Fort. postpositum fuit; quo in situ facile poterat excidere.

— — 9. "ad Trasimenum et* Cannas."

* *ad C.* codd. duo. Fort. *ad Trebiam, ad T., ad C.* Etsi etiam infra 30. 12. facit Livius Hannibalem pugnae, quae ad Trebiam flumen est facta, rationem nullam habentem:—"Quod ego fui *ad Trasimenum, ad Cannas*, id tu hodie es;" nisi forte iterum est lacuna. Cf. etiam xxiii. 48. 8.

xxxi. 7. 5. "quum hostem Hannibalem* in Italia haberemus."

* Licebat:—*quum hostem in Italia, et Hannibalem hostem, haberemus.* Vide ad xxviii. 39. 3.

— 49. 9. "ut nullius, nisi . . . , haud* eorum, qui . . . , verba audiret."

* Dele negandi particulam et junge *nullius eorum.*

xxxii. 4. 6. "Hae difficultates, . . . ut absisteret, incepto Philippus,* effecerunt."

* Suspicor:—*ut absisteret incepto, Philippum effecerunt.* Vide ad vii. 19. 4.

— 13. 10. "audito proelio, quod . . . factum* erat."

* Suspicor *pugnatum.* Cf. xxxiii. 17. 15., "audito *proelio*, quod . . . *pugnatum* erat." Vide ad xxii. 21. 7.

—16. 11. "Oppidani primo haud* impigre tuebantur moenia."

* *ut* codd. fere. Fort. *tuti.*

—Ibid. "deinde fessi* vulneratique aliquot . . . inclinarunt."

* Scribe *caesi.* Et tum quidem transitive utique accipiendum erit *inclinarunt*, sc. *eos.* Ad participii autem usum quod attinet, vidd. Luebker. *de Participiis* p. 18., Gernhard. *Opuscc.* p. 140. Cf. ii. 18. 9., "Sabinis etiam *creatus* Romae dictator . . . metum incussit."

—21. 1. "si privatus* essem."

* Fort. *privatus unus.* Vide *Obss. in Curt.* p. 25.

—22. 4. "ut vix parentes ab liberis* temperaverint."

* Lacuna? *parentes ab liberis, a parentibus liberi.*

—34. 3. "aut bello vincendum, aut melioribus* parendum esse."

* Nempe *bello,* quod non male etiam addi poterat: vide nos ad Sallust. *Jug.* 13.; adde Liv. xxxviii. 15. 9.

xxxiii. 26. 5. "Bellum in Hispania quinto post anno exortum est, quam simul* cum Punico bello fuerat finitum."

* Fortasse:—*quam mistum illud cum Punico bellum fuerat finitum.*

—27. 6. "non quia satis dignos eos credebat*, sed quia—."

* Miror indicativum: vide *Emendd.* prior. p. 27. Nisi

forte lacuna est:—*non quia satis dignos eos [crederet, etsi non plane indignos] credebat.*

— 29. 1. "ad rebellandum* neque vires neque ducem habebant."

* Fort. divisim scribendum *re bellandum.* Pergit Livius:—"*Proximum bello quod erat*, in latrocinium versi."

— 49. 3. "Ne his debere* impune esse,—."

* *Ne sinerent impune esse? Ne sinerent impune abire eum?*

xxxiv. 4. 20. "hominem improbum non accusari, tutius est, quam absolvi*."

* Possis exspectare:—*quam absolvi accusatum:* cf. 33. 7. At vide nos ad Cic. *pro Rosc. Am.* 20. 56. (*Obss. in Cic.* a. 1863. p. 8.), "Utilius est autem *absolvi* innocentem, quam nocentem causam non dicere." Et simul adhibe Curtianum illud vii. 2. 9., "Cogitate, neminem *absolvi* posse, nisi qui dixerit causam."

— 5. 6. "quum ingenio sit mitis*."

* Suspicor *mitiss.:* v. ad. iv. 20. 3.

— 13. 7. "quum Hispania Carthaginiensium* et imperatores ibi—."

* Lacuna? *q. H. Carthaginiensium [esset et Carthaginiensium] imperatores ibi—.*

— 19. 8. "dein* saepe munimenta . . . ingredientes."

* Fort. *quin:* cf. xxvi. 19. 8.

— 25. 12. "pauci in custodiam conjecti. multi* . . . transfugerunt."

* Dele istud *multi*, quod a codd. fere omnibus abest, et

junge:—*p. in c. conjecti proxima nocte . . . transfugerunt.*

— 32. 15. "si socios* meos* pro hostibus habeas."

* Fort. *socios et amicos.*

33. 3. "nox prope* diremit conloquium."

* Lacuna versiculi? *nox, prope [modum sicut proelium], diremit conloquium,* vel *prope ad manus progressum.* Cf. viii. 33. 2., "nox, *velut in proelio, certamini finem fecit.*"

—34. 4. "quid quaeque animi*, quid virium* habeat."

— Immo quid *auri,* quid *nummûm.*

—49. 2. "quam ruina gravissima* civitatis."

* *gravissimae* codd. plures, idque recte tuetur Crevier. Sic etiam 32. 7. Atheniensis civitatis *dignitas* memoratur magis praeteritae conditioni quam praesenti accommodate.

— — 6. "mutatos pro* Macedonibus Romanos."

* Suspecta mihi praepositio: v. ad Sallust. *Jug.* 83.

— 50. 5. "quum a suis* non redimerentur."

* Malles *a senatu.*

— 60. 3. "ut* in Italia bellum gereretur."

* Mallem *in Italia ut b. g.,* postposita particula.

— 61. 7. "et in occulto conloqui*, quod—."

* *coqui* Weissenb. Cur non *concoqui?* cf. xl. 11. 2., "clandestina *concocta* consilia."

xxxv. 48. 5. "Dahas, Medos* . . . adpellans."

* At vix poterat inauditum esse Medorum quidem nomen.

Fort. *Dahas-Nomadas.* Vid. Snakenburgh in Indice ad Curtium.

xxxvi. 4. 6. "et classem suorum* suo sumtu comparaturos."

* Fort. *ipsorum suo.* Vid. Drak. ad vii. 40. 9.

— 7. 17. "sic nimis multi pro inopia* commeatuum."

* Mallem *copia*, positivum pro negativo: vide *Emendd.* prior. p. 20., *CC. SS. in Sallustium* p. 60. Cf. Sallust. *Jug.* 39., 54., 76., 90., 98.

— 16. 10. "ut dissipatos in fugam* Romanos persequerentur."

* Fort. *in fuga*: vid. Cortius ad Sallust. *Cat.* 57. 4., ad eumdem locum nos in *CC. SS.* p. 23.; adde Liv. v. 31. 4., xxxviii. 27. 6.

xxxvii. 21. 7. "quibus ante abstinuerant templis* signisque."

* Fort. *tabulis:* cf. xxxviii. 9. 14. "signa . . . et *tabulae* pictae . . . suolata omnia." Absolute autem Sallustius *Cat.* 20. 12., 52. 5., Sueton. *Jul.* 47.; item Cicero aliquoties.

— 38. 7. "centum ex his occisis, centum* ferme captis."

* Mirum si maluit Livius *centum* nomen iterare, quam aequalitatem numeri agnoscere, ut *totidem* scriberet: vide *Emendd.* prior. p. 66. Fort. *bis centum.* Et recte satis, ut in oppositione, censeo, potest dici et h. l. *centum . . . , bis centum* et xxxiii. 3. 5. *mille . . . , bis mille*—.

— 44. 6. "inde, quum audisset, . . . praegressos, et* ipse* . . . petit Apameam."

* Absunt voces *et ipse* a codd. fere omnibus; neque eas desiderabis, si cum aliquot scripseris *progressos* pro *praeg.*

— 45. 16. "ubi* Hannibal erit. eum* ante omnia deposcimus."

— Mallem :—*Hannibal ubi erit. Hannibalem . . . deposcimus.*

— 54. 16. "quae parare* et quaerere arduum fuit.

* Immo *parere*, opinor: vidd. Drak. ad xlii. 11. 9., Cortius ad Sallust. *Jug.* 10. 4., 31. 17., Steinmetz. ad Cic. *pro Mur.* 27. 55., nos ad Cic. *Lael.* 15. 54., *de Off.* ii. 2. 8., 9. 31., *de Fin.* i. 16. 53. Tum *quaerere* erit adquirere: cf. xxxviii. 57. 4., "gratiae *quaerendae* causa;" adde *CC. SS.* ad Sallust. *Jug.* 3. et 4.

xxxviii. 8. 7. "Magis saepe*, quam vere—."

* Fort. *specie.*

— 11. 8. "darent; convenit*, dum—."

* Fort. *darent cum venia.*

— 49. 5. "detrectare virtutes, corrumpere . . praemia earum*."

* *eorum* codd. fere, recte: vid. Cortius ad Sallust. *Cat.* 14. 1. necnon ad eumd. l. nos in *CC. SS.* De *detrectandi* autem verbo c. acc. personae idem Cortius ad ejusd. *Jug.* 53. 8.

xxxix. 1. 5. "quae et ipsis capere labor erat*, et ex praeoccupatis dejicere hostem."

* Prius membrum jam attigi *Emendd.* prior. p. 59. Ceterum nunc suspicor nonnulla intercidisse :—*quae et ipsa*

scandere labor erat; [quanto autem major erat] ex praeocc. dej. h.

— 28. 5. "non nisi vicissent* Romani, sed nisi bellum gessissent*."

— Immo, opinor, *non nisi bellum gessissent, sed nisi vicissent Romani.*

— 32. 3. "proelio dejecti* sunt."

* *p. quingenti icti s.* Hearnii L. 1. Fort. *p. ingenti icti dejecti sunt.* Cf. xxxvii. 24. 11.

— — 12. "qui . . . pro studio ejus pugnabant*."

* *exp.* codd. quatuor. Fort. *ejus et fratris.*

— 42. 6-7. "Catonis et* aliae . . . , longe gravissima—."

* Videtur altera copula infra deesse:—*et longe gravissima.* Cf. Cic. *Brut.* 32. 122, "Sunt enim *et aliae et* . . . nobilis oratio;" ubi fort. pro *nobilis* scr. *nobiliss.*, h. e. *nobilissima:* vide supra ad iv. 20. 3.

xl. 4. 15. "Alii alio leto absumti semianimes*—"

* Pugnant aliquo modo ista inter se, *leto absumti* et *semianimes.* Pro *semianimes* scribe *mis'i oes*, h. e. *miseri omnes.* Cf. *Emendd.* prior. p. 11.

— 5. 10. "Redierant, quos forte* miserat—."

* Nonne ergo consulto? Fort. *forte temere,* quasi experiendi gratia. Vid. Gronov. ad x. 43. 12.

— 9. 11. "nihil . . . periculum* fuisse."

* Nihil necesse cum Gronoviis *periculi* emendare: v. Drak. ad xxii. 45. 5., xxxvii. 54. 23.; adde xxx. 33. 1.

Nec debet quisquam in *ei* pronomine subaudiendo laborare.

— 15. 4. "indignus te patre, indignus omnibus*."

* Fort. *omnibus meis.*

— 20. 6. "ut neque* scribi sibi vellet."

* Fort. *neque [scribere neque] scribi.*

— 21. 7. "ne adesset consilio, quum . . . consultaret*."

* —*rent* codd. duo. Potius —*retur.*

— — 11. "cum infestioribus*, quam si solus* iret, praesidiis."

— Manca comparatio! Aliquid foret:—*Ita digreditur Demetrius infestius cum praesidiis, quam si solus iret, iter initurus,* vel:—*infestum iter cum infestioribus praesidiis initurus.*

— 29. 5. "sine ullo vestigio corporis humani aut ullius* rei*."

* Fort. *involucri.*

— 31. 9. "capiuntur castra, castris*, quae pars . . . , injecit Acilius ignem."

* Fort. *aversis:* vide *Emendd.* prior. p. 17.

— 34. 12. "In Corsica pugnatum est cum Corsis*."

* Cum quibusnam aliis, obsecro, nisi cum Corsis, in Corsica poterat pugnari? Itaque mallem equidem:—*pugnatum est signis collatis.* Cf. xlii. 7. 1., "C. Cicereius praetor in Corsica *signis collatis* pugnavit." Nec sic esset, in *eorum* pronomine ad insulae nomen referendo cur quis haereret.

— 40. 6. "quod . . . , memoriae proditum est*."

* Male haec cum Flacci oratione jungit Drak.

— 50. 6—7. "quam ut ea aestate potuerit res* gerere."

* Fort. *tantas p. res g.*

— 55. 8. "et infelicitatem suam in liberis graviorem, quod alter perisset*, censebat."

* Jam significavi, sensui quidem consuli posse, addita negandi particula. Nunc latiorem agnoscendam lacunam censeo:—*quod alter* [*superstes esset, quam quod alter*] *perisset.*

— 57. 7. "nec enim aut lingua aut moribus aequales* abhorrere."

* Fort. *aequales* [*ab aequalibus*] *abhorrere.*

xli. 9. 6. "Inter haec, quae* nuntiabantur*,—."

* Mallem *Inter haec nuntiata.* Cf. Sallust. *Cat.* 43. 3., "Inter haec *parata* atque *decreta.*"

— 12. 9. "Ligures . . . refugerunt passim*: populantique . . . consuli nulla usquam adparuerunt arma."

* Potius:—*refugerunt; passim populantique—.* Vide nos ad Cic. *de N. D.* ii. 25., *Cat. M.* 8. 26., *de Fin.* i. 11. 38., v. 9. 26., 10. 28.; adde ipsum Liv. inf. 23. 6., "non agi*que;*" xxii. 30. 4., "quod exercitibus*que.*" Vide etiam Madvigium *Emendd.* p. 499. Nec secus fortasse i. 18. 4. distinguendum:—"opinor; magis instructum*que*—."

— 22. 4. "sub jus judiciumque* suum* totam coëgit gentem."

* Fort. *ditionemque suam:* cf. 42. 13.

— 23. 12. "graviores eos adcolas Graecia habuisset, quam Asia Gallos habeat*."

* Cur *habeat?* cur non *habet?*

— 24. 19. "in pace etiam, si —."

* Potius:—*in pace, etiam si*—.

xlii. 1. 12. "Injuria* consulis."

* Fort. *Injuriae ira.* Cf. xxiv. 30. 1.

— 27. 3. "viginti et* quinque . . . quinque et viginti."

* Fort. *viginti quinque:* cf. 34. 11.

— 32. 7. "centuriones*, sed primum quemque."

* Fort. *centuriones non omnes.*

— 47. 5. "indicere . . . solitos bella, denuntiare etiam*."

* Fort. *denuntiare vim.*

— 64. 5. "ad extrema ab* tergo* carpenda."

* Fort. *terga.*

— 67. 7. "Quum . . . inexpugnabilis res* esset."

* Fort. *rupes.*

— — 11. "Macedones, regium praesidium, metu excesserant*."

* Fort.—*rat:* vide ad xxix. 6. 15.

xliii. 7. 10. "fortunas* sociorum populi Romani direptas esse."

* Fort. *f. suas, sociorum p. R., dir. esse.* Vid. Cortius ad Sallust. *Jug.* 77. 1.

xliv. 4. 4. "infestius concursum ab* illis, si—"

* Fort. *ab [his esset et ab] illis.*

— 10. 2. "incautior Nicias Pellae projiciendo pecuniae partem*, quod fuerat nactus: sed in rem* emendabilem visus lapsus esse, quod—."

— Scribe :—*projiciendo pecuniarum quod fuerat nactus: sed in partem emendabilem visus lapsus esse.* Cf. Cic. *pro Rosc. Am.* 20. 56., "tamen in eam *partem* potius peccant, quae est cautior." Cael. apud Cic. *ad Fam.* viii. 11. 4., "malo in hanc *partem* errare."

— 15. 5. "Rhodios nuncio* in orbe terrarum arbitria . . . agere: Deorum* nutu—."

— Bene Perizonius *nunc . . . eorum.* Sed, ne literae duae pereant, fortasse scribendum: *nunc oio* (*omnino*) *in orbe terrarum.*

xlv. 4. 1. "Marcolica nobili* urbe capta, decem pondo auri, et argenti ad summam sestertii decies in aerarium retulit."

* Vix respondere nobilitati urbis videntur aurum et argentum. Fort. *ignobili.* Nam quis umquam de Marcolica fando audivit? Nisi forte in numeris erratum est.

— 20. 9. "nova falsaque crimina plus obesse Rhodiis . . . , quam* antiqua merita."

* Fort. *prodesse quam antiqua merita.* Potuit autem omittere librarius verbum, quum transponere vellet. Etsi eodem plane modo inf. 24. 8., "ne *plus obsit* nobis, quod

uno bello cessavimus, *quam* quod duobus bellis pro vobis pugnavimus."

— 27. 8. "Chalcidem ad spectaculum Euripi * * aevoque* ante insulae, ponte continenti junctae, descendit."

* Fort. *ad spectaculum Euripi septies die septies nocte reciprocantis Euboeaeque, ante insulae, ponte continenti junctae* (ubi *Euboeaeque* quidem pro *aevoque* Florebello debetur); ut duorum versiculorum lacuna sit. Nam quod alibi (xxviii. 6. 10.) negat istud de Euripo Livius, potuit, opinor, peregrinator noster aliquid famae tribuere. Cf. Cic. *de N. D.* iii. 10. 24.

— — 11. "navalia magnorum imperatorum*."

* Fort. *apparatuum.*

— 35. 9. "Pecuniam illum dare non potuisse, militem honorem dare* posse."

* Fort. *dare, non dare.*

— 38. 3. "Erratis*, milites, si—."

* Mallem, iterato verbo:—*Erratis, erratis, milites.* Vide ad xxi. 41. 15.

— 42. 4. "comites, pecuniam, argentum*, instrumentum quod haberet*."

* Fort. *comites, pecuniam,* [*aurum,*] *argentum, instrumentum quod* [*haberet,*] *haberet.*

CURAE SECUNDAE

IN

EMENDATIONES PRIORES.

i. 7. 9. Adde vii. 12. 2., "qui, aut *unde*,—."

— 9. 5. Ad emend. nostram adhibe xlii. 5. 6. "praeoccupati ad *spernendam originem* novi regni." Ad numerum autem pluralem nominis quod attinet, adde ix. 34. 19., xxxviii. 39. 10.

— — 11. Adde viii. 23. 10.

—10. 1. Etsi bene se habet vulgata. Cf. ii. 9. 5., xxii. 22. 13.

— 25. 6. Propius etiam aliquanto possumus ad vulgatam accedere, *anxios animi* ut reponamus.

— — 7. Adde ad xxiii. 35. 4. *Emendd.* alt. p. 15.

— 41. 3. Vide ad xxviii. 29. 3.; adde *Emendd.* alt. pp. 13., 19., 31.

— 45. 5. Potius *Habita ea res*—. Cf. xlii. 20. 2., "*Ea res prodigii loco habita*—."

ii. 5. 1. Adde xxxiii. 34. 10., xxxvi. 3. 5., xl. 29. 12.

— 16. 4. Nisi malis cum Crusio *Probabb. Crit.* p. 158. *a turba, approbatoribus belli*. Etsi fortasse recte Ernestius: vid. Ruhnken. *Opuscc.* p. 762.

— 36. 4. Add. Gronov. ad xxx. 15. 9.

— 46. 1. Adde etiam Liviana exempla, v. 27. 8., xxv. 15. 1., xxvii. 3. 2., xxviii. 41. 13., xxix. 31. 2.

iii. 49. 12. At alterum habet ipse Livius exemplum xxxi. 44. 3., "nec umquam ibi desunt *linguae* promtae ad—."

Ibid. Vide ad ix. 4. 14.

v. 51. 5. Adde ipsum Liv. xxi. 21. 9.

54. 3. ("calamitatis"). Adde ipsum Liv. iii. 31. 6., v. 54. 3., xxxviii. 60. 9.

— — 6. Adde (de dativo) ii. 6. 8. Vide etiam *Obss. in Curt.* p. 34.

vi. 7. 1. Adde *Emendd.* alt. p. 11.

— 24. 10. Adde (ad rem) ii. 20. 10.

— 41. 4. Vide nunc *Cur. Secc. in Sallustium* p. 60.

viii. 1. 4. Participii quidem plura possunt addi exempla, vi. 25. 1., vii. 33. 17., xxvi. 12. 17., xxix. 17. 7. Ad rem autem adhibe et illud, xxiv. 17. 8., "tacita etiam *confessione* victus."

ix. 1. 6. Adde (de plurali) ipsum Liv. xxix. 18. 2., "*externos deos;*" xxxiv. 5. 10., "*dii novi;*" necnon Curt. p. 365. ed Z. apud nos *Obss.* p. 28., ubi vide.

— 4. 14. Vid. Zumpt. ad Curt. p. 380. *b.* Adde supra ad iv. 49. 12.

— 37. 2. In utramque partem augeri potest numerus exemplorum, et adhibiti demonstrativi, xxxviii. 59. 3. et 8., et omissi, ii. 30. 7., xl. 30. 1.

xxi. 33. 5. Vide nunc *Cur. Secc. in Sallustium* p. 33.

— 39. 8. Cf. et illud xlv. 39. 7., "Perseus . . . , Philippus et Alexander . . . , *tanta nomina.*" Necnon Sil. Ital. iv. 729., "Latio lacrymabile *nomen* Hannibal," ubi vid. Rupert.

— 40. 6. Adde xxxv. 40. 1. Obliquae autem orationis plura possunt conferri, iv. 57. 3., v. 23. 12., xxxi. 48. 10.

48. 9. Fort. *Magonem cum Hispanis mittit.*

xxii. 2. 6. Adde Sil. Ital. xi. 79.

— 33. 2. Minime poenitet me divinationis meae. Cf. iv. 45. 1., "Servitia, urbem ut incenderent . . . , conjurarunt."

— 42. 4. Cf. Dict. Cretens. ii. 22. extr.

— 52. 6. Adde :—Simplicis autem participium in simili re posuit et Livius viii. 10. 10. et Valer. Max. v. 1. 6.

xxiv. 8. 7. At nunc revoco conjecturam. Vidd. interpp. ad Terent. *Ad.* ii. 2. 4., Rupert. ad Sil. Ital. i. 39.

— 49. 5. Cf. Sil. Ital. xvi. 47., "*nudus* telis."

— 46. 2. Quod majorem dixi numerum, cf. ix. 24. 5.

xxvi. 13. 14. Cf. xxxii. 21. 1., "*Forsitan ego quoque—.*"

— 21. 4. Add. Drak. ad Liv. xxxiv. 16. 1., Oudendorp. ad Sueton. *Jul.* 13., Duker. ad Flor. i. 12.

— 31. 3. Ad rem autem adhibe xxxi. 30. 2.

xxvii. 43. 7. Cf. xxvi. 20. 5., "Nihilo minor fama apud hostes Scipionis erat, quam *apud* cives." Vid. etiam Drak. ad iv. 58. 4. Postpositam autem praepositionem in codice quodam inveni apud Sallustium *Jug.* 14. p. 140. Sed jam omissae in altero loco exemplum exstat viii. 31. 2., "*malle* . . . *apud* Samnites, *quam* Romanos, victoriam esse;" ubi unus Lovel. 4. iterat praepositionem.

— 47. 9. Fortasse *alter provecta nocte—.*

xxviii. 2. 4. Adde Curt. apud nos *Obss.* p. 32., Dict. Cretens, i. 10., v. 17., "*reliqui.*"

— 19. 13. Cf. Sil. Ital. ii. 348., "*annos anteire* labore;" et iv. 426., "*annos transscendere* factis;" viii. 465., "astu *superaverat annos.*"

— 24. 15. Adde ipsum Liv. xxxiv. 32. 12., "quos *falso* lugent."

— 41. 8. Adde Sil. Ital. iv. 490., "dum vada . . . flexo *circuitu petit.*"

— 42. 9. Adde *Emendd.* alt. p. 7. Cf. etiam Livii illud, xxx. 30. 14., "Syphace *potentissimo* rege."

xxix. 13. 1. Cf. ii. 54. 1., "Manlio Veientes provincia even*it*;" et 58. 4., "Quinctio Aequi provincia even*it*;" iii. 10. 9., v. 12. 6., vi. 30. 3., vii. 11. 2., 19. 8.

xxx. 14. 6. Adde *Emendd.* alt. p. 7.

xxxii. 26. 16. Ceterum cf. exemplum decimationis ii. 59. 11.

P. 55. Ante numeros 27. 5. repone ipsius libri numerum xxxiv.

xxxvi. 15. 6. Adde ii. 5. 9., 33. 9., iii. 18. 6., iv. 37. 1., v. 19. 5., vi. 6. 13., ix. 12. 5., 15. 1. (ubi vide), 29. 9., 42. 4. Vide etiam *Emendd.* alt. pp. 5., 11., 29.

xliii. 5. 2. Adde xxv. 14. 11.

P. 9. l. 17. pro "*quam*" scr. *quum*.

INDEX.

(*Paratur*, *tertium edendus*)

Hannibal: sive Disputatio, qua id agitur, ut summus ille Poenorum imperator contra criminationes quasdam T. Livii defensus detur.

HANNIBAL.

Han. "I'll trust Silanus; but forbid it, Clio,
"My fame be forced to beg its bread from Rome!
"My ghost would scarcely know myself so handled.
"A monster, first, of cruelty, and next,
"A blunderer after Cannae. Then for Capua—
"The luxury we all did live in there!
"What a pet theme for moralists!"

HANNIBAL, a Drama. Part II. Act III. Sc. I.
p. 145, Lond. 1861.

Libri ejusdem nuper editi :—

Observationes in Loca Aliquot Ciceronis. Accedunt in Caesarem, Frontonem, Gellium, Plinium nonnulla. 12. *Dublinii* 1863.

Emendationes Livianae. 12. *Ibid.* 1864.

Observationes in Q. Curtium Rufum. 12. *Ibid.* 1865.

In Sallustii *Catilinam* et *Jugurtham* Curae Secundae. Insunt varietates lectionis notabiliores Codd. MSS. trium. 12. *Ibid.* 1865.

Emendationes Livianae Alterae. 12. *Ibid.* 1867.

Observationes in Frontonem nuperrime Lipsiae editum. 8. *Ibid.* 1867.

HANNIBAL;

SIVE

DISPUTATIO, QUA ID AGITUR, UT SUMMUS ILLE POENORUM IMPERATOR CONTRA CRIMINATIONES QUASDAM T. LIVII DEFENSUS DETUR.

NUNC TERTIUM EDITA AUCTIOR.

SCRIPSIT HENR. ALANUS.

"Quid . . . arrogantius . . . quam Hannibali . . . praecepta de re militari dare?"—CICERO.

DUBLINII: APUD HODGES, SMITH, ET SOC.
LONDINII, ITEM EDINAE, APUD WILLIAMS ET NORGATE.
MDCCCLXVIII.

DUBLINII:
IMPRESSIT M. H. GILL,
ACADEMIAE TYPOGRAPHUS.

PRAEFATIO.

Nuper Livium relegens sane quam moleste tuli, quum viderem Historicum in summum illum imperatorem, qui tot annos cum populo Romano de imperio certasset, animum gerere iniquiorem. Itaque suscepi summum omnis memoriae imperatorem utcumque pro viribus meis (quantulae eae cumque sunt) defendendum. In qua causa supervacaneum puto ad benevolentiam lectoris multis verbis viam adfectare: quam certo scio in tali proposito ultro mihi adfuturam.

Dublinii : Idibus Martiis, MDCCCLXV.

HENR. ALANI

HANNIBAL;

SIVE DISPUTATIO, QUA, *ETC.*

Grave onus suscipiunt ii, in Hannibale qui culpam aliquam artis imperatoriae deprehendere sibi videntur, ejusque rationem gerendi belli sibi sumunt emendandam. Quibus magnopere suaserim, eant et in lilio aliquo vel rosa maculam aliquam quaerant iisque studeant addere colores! eant et flagranti meridie soli suam admoveant lucernam! Profecto, si quis umquam ad haec tempora artem militiae novit, si quis umquam artem, quam factitabat, penitus percalluit, is Hannibal fuit; nec facile concedi potest, quidquam eum, quod potestatis suae fuerit, aut omisisse aut non recte fecisse, virum plane singularem, unicum belli artificem, imperatorem omnibus numeris absolutum, cui parem fuisse reperio neminem, neminem nisi longo intervallo secundum. Et, qui id sibi sumunt, artem militiae Hannibalem ut edoceant (sus Minervam, ut aiunt),

profecto longe lateque omnia circumspicere debent et modis omnibus sibi cavere, ne nimium intelligendo id unum efficiant, nihil ut intelligere videantur. Id quod reapse vivo atque audiente Hannibale homo ridiculus Phormio* ille Peripateticus suscepit. Rem narrat Cicero *de Orat.* ii. 18. 75.:—

"Nec mihi opus est Graeco aliquo doctore, qui mihi "pervulgata praecepta decantet, quum ipse numquam "forum, numquam ullum judicium adspexerit; ut Peri-"pateticus ille dicitur Phormio, quum Hannibal Cartha-"gine expulsus Ephesum ad Antiochum venisset exsul, "proque eo, quod ejus nomen erat magna apud omnes "gloria, invitatus esset ab hospitibus suis, ut eum, quem "dixi, si vellet, audiret, quumque is se non nolle dixisset; "locutus esse dicitur homo copiosus aliquot horas de im-"peratoris officio et de omni re militari. Tum, quum "ceteri, qui illum audierant, vehementer essent delectati, "quaerebant ab Hannibale, quidnam ipse de illo philo-"sopho judicaret. Hic Poenus, non optime Graece†, sed "tamen libere respondisse fertur:—'*Multos se deliros senes*

* Exstant Declamationes duae Jo. Burch. Menckenii *de Charlataneria Eruditorum* cum Epistola Sebastiani Stadelii *de Circumforanea Literatorum Vanitate;* cujus generis principatum facile ante omnes planos circulatoresque, quotquot fuerunt, sunt, futuri sunt, ad eum, Hannibale coram qui sustinuerit de arte belli disputare, censeo deferendum. Ergo paratus fuisset idem, opinor, Homero audiente ad praecepta danda, quomodo oporteret epicum poëma condere.

† At fortasse satis bene Graece, quippe qui etiam Graece conscriptos libros aliquot reliquerit. Nepos in Vita 13. 2., "Atque hic tantus vir tantisque bellis districtus nonnihil temporis tribuit literis. Namque aliquot ejus libri sunt, Graeco sermone confecti, in his—;" ubi vid. Bardilius.

"*saepe vidisse; sed, qui magis, quam Phormio, deliraret,* "*vidisse neminem.*' Neque mehercule injuria. Quid enim "aut arrogantius aut loquacius fieri potuit, quam Hanni-"bali, qui tot annos de imperio cum populo Romano om-"nium gentium victore certasset, Graecum hominem, qui "numquam hostem, numquam castra vidisset, numquam "denique minimam partem ullius publici muneris atti-"gisset, praecepta de re militari dare?"

Et hodie, qui pueros instituunt, hoc studiose omnes pro se quisque cum loris ac verberibus* inculcant, utique peccata quaedam magna duo Hannibalem in bello Punico gerendo peccasse; unum, quod non recta via ne horae quidem unius mora interposita ex acie Cannensi victorem exercitum ad urbem Romam expugnandam duxerit; alterum, quod Capuae, in urbe deliciis omnibus atque illecebris luxuriae ac voluptatis diffluente, post pugnam hiemarit.

Igitur hae criminationes, operae pretium est inquirere, quibus nitantur fundamentis, quantumque sit iis tribuendum. A Livio autem omnino hae opiniones manarunt. Ergo Livium audiamus, xxii. 51. 1 :—

* "We are *scourged* into the belief that Hannibal ought to have marched to Rome directly after the victory." *Wilson's Tours*, vol. ii., p. 692. Lond. 1820; ubi etiam plura exstant digna quae legantur. (Nunc vero ab optimo quodam adolescente, qui vero studio literarum promovendarum ultro ad docendi munus se contulit, epistolam accepi, in qua scribit, cetera quidem se in *Hannibale* meo magna cum voluptate legisse, at illud velle magnopere pro se et pro grege suo negare, hodie quidem solere praeceptores adeo injuriose de Hannibale sentire atque docere. Credo de ipso et de paucis, vix credo de grege.)

"Hannibali victori quum ceteri circumfusi gratularentur suaderentque, ut, tanto perfunctus bello, diei quod reliquum esset, noctisque insequentis quietem et ipse sibi sumeret et fessis daret militibus; Maharbal*, praefectus equitum, minime cessandum ratus, *Immo, ut, quid hac pugna sit actum, scias, die quinto,* inquit, *victor in Capitolio epulaberis. Sequere: cum equite, ut prius venisse, quam venturum, sciant, praecedam.* Hannibali nimis laeta res est visa, majorque, quam ut eam statim capere animo posset. Itaque, *Voluntatem se laudare Maharbalis,* ait, *ad consilium pensandum temporis opus esse.* Tum Maharbal: *Non omnia nimirum eidem Dii dedere. Vincere scis, Hannibal; victoria uti nescis.* Mora ejus diei satis creditur saluti fuisse urbi atque imperio."

Verecunde omnino Maharbal, eum adloquens quem debebat tamquam deum aliquem venerari! "*ut, quid hac pugna sit actum, scias.*" Ergo solus, opinor, Maharbal aliquid scivit, nihil Hannibal; is Maharbal, qui post Trasimeni pugnam circumventos sex millia hostium ad deditionem cogere nesciverat, ultro conditionem tulerat, qua in posterum copias hostium isto numero hominum augeret. Qui in re Trasimeni praefecti equitum officio defuerat, is in Cannensi ad imperatorium munus arripiendum paratus erat. Vides autem, quid suaserit Maharbal, ne horae quidem

* Non Maharbali, sed Magoni, Hannibalis fratri, rem tribuit Silius, nimirum non tam fidem ille historicam, opinor, quam arbitrio suo convenientiam quamdam rei secutus, ut fratrem cum fratre potius, quam praefectum cum imperatore, faceret agentem.

unius moram interponendam esse. At non sequitur, etiam debuisse Hannibalem Maharbalis obtemperare consilio. Nam neque ulla festinatio equitatus poterat nuntios adventus alios alios excipientes vel equos subinde mutantes praeire; et nihil plane ad Urbem expugnandam efficere potuissent equites; pedestre autem agmen frustra praesidio atque auxilio nudatum fuisset. Ne illud quidem sequitur, volentibus ipsis equitibus futurum fuisse praedae partem suam omittere. Et fortasse plus promittebat Maharbal, quam potuisset praestare. Adde quod plurimum in proelio equitatus opera usus erat Hannibal, et quod necesse est confecto proelio equos viros plane defatigatos fuisse. Quapropter verisimile est, si equitibus suis imperasset Maharbal cum anhelantibus equis, nullo respirandi spatio sumpto, confestim iter Romam adgredi, plane abnuentes habiturum fuisse. Profecto, ex acie ut protinus Romam duceret Hannibal, dictu, quam factu, facilior res erat. Facile autem curas imperatorias gerunt, qui non sunt imperatores. Nullum negotium (si modo serio animo suadebat) Maharbali videbatur, statim ut equites pergerent, sequerentur pedites. At Hannibalem in maxima victoria parta tamen multiplex cura occupavit. Et prima ei cura, opinor, erat sauciis opem ferre. Deinde castra Romana bina obsidenda. Captis autem his accedebat

cura et molestia praedae dividendae; accedebat (magnum ad iter faciendum impedimentum, magna ad rem gerendam detractio virium) custodia captivorum. Simul ex spoliis tum caesorum tum captorum subducendi (fortasse aegre militibus ferentibus) annuli aurei omnes, quod testimonium victoriae domum ad senatum mitteretur. Proxima cura erat caesos sepultura afficiendi: quo de munere imperatorio humandi suos Curtius v. 4. 3, "sed rex dimittere milites insepultos erubescebat, ita tradito more, ut vix ullum militiae tam sollemne esset munus, quam humandi suos." Utrumque, ut et caesis et sauciis consuleretur, humanitati (cujus minime erat Hannibal expers) debebatur; utrumque in prudentia imperatoria positum erat, ut, qui superstites et integri erant, intelligerent, ipsis si quid accidisset, curam, quae digna esset, non defuturam; utrumque ad spem supplementa ex Italiae gentibus alliciendi magnopere pertinebat. Et probe tenebat Livius in simili causa Marcellum excusare, xxvii. 14. 15:—"Cupientem insequi Marcellum *prohibuit multitudo sauciorum*." Ergo potuit multo etiam magis Hannibalem, ne tantum itineris exercitum raperet, multitudo sauciorum prohibere. Nam, si ad octo*

* Tot tradit Livius quidem, Polybius vero (id est Hannibal ipse) 5,700. Ergo fortasse debebat numerus iste a Livio traditus etiam ex vulneribus mortuorum habere rationem.

millia sunt caesi, facile totidem opinor necesse esse vulneratos fuisse. Jam caesi sauciique (id quod in veterum* proeliis fieri solebat, ut optimus quisque aut caderet aut sauciaretur) fortissimi viri exercitus erant; ut minime numero hominum aestimanda jactura sit. Et profecto nihilo magis poterat Hannibal raptim sine horae mora ex acie Cannensi exercitum Romam admovere, quam poterat sumptis sibi alis eodem per aëra pervolare. Aliquot certe dierum moram interponi necesse erat; ea autem mora, itineri ipsi quidem addita, non poterat non ab impetu omni Hannibalis tutam facere Romam. Et quomodo bonus Maharbal persuadeat, quinto die pedestrem exercitum multis modis impeditum, praeda onustum, saucios gestantem, captivos ducentem, Romam potuisse pervenire? Equidem facilius crediderim, decimoquinto,† quam quinto, fuisse perventurum. Et tum quidem quanto cum ludibrio hostium fuisset Hannibal

* Vidd. Freinshemius ad Curt. iii. 11. 10, Cortius ad Sallust. *Cat.* 61. 7. Nempe ii solebant apud veteres vel mortem oppetere vel vulnera subire, qui quasi obviam vulneribus et morti prosiliebant. Contra nostra in militia non ferme fortiores habendi sunt qui cadunt vel vulnerantur, quam qui integri discedunt. Quippe vel glans plumbea vel ferreus globus, quibus maxime telis res geritur, e longinquo emissus nullo delectu aeque fortem et timidum percellit; raro res ad manus et ferrum venit.

† Duodecim minimum dierum iter fuisse exercitui praeda impedito censet Mac Dougall. Sed et alia praeter praedam impediebant.

exceptus! Quippe aliud erat in campo patenti immisso equitatu legiones Romanas proculcare, aliud munimenta Romae expugnare; quae quidem postea conspecta Hannibal ne tentanda quidem putavit.

Ceterum satis, ut opinor, vel non monitus Hannibal tenebat ducis esse non modo vincere, sed uti etiam victoria; sed, qua ratione oporteret uti ea, penes ipsum judicium erat. Quid? nonne jam ante post victoriam, quae ad Trebiam flumen fuerat parta, Placentiam, quo consul Romanus perfugerat (saniore judicio, quam Hasdrubal frater postea, usus), noluerat oppugnare? Nonne post illam ad Trasimenum pugnam Spoletum oppugnare adortus magna cum caede suorum fuerat repulsus? Sin sibi persuasisset Hannibal, posse se ad munitiones expugnandas copiarum suarum bona opera uti, nonne multo magis obvium et ante pedes erat Canusium et Venusiam, quo reliquiae exercitus Romani perfugerant, oppugnare? Et, si ex copia rerum et judicio suo usus (ecquis postea potuit rectius judicare?) abstinendum ab oppidis munitis his putavit, qua tandem spe poterat de Roma cogitare?

Et recte in hoc quidem crimine absolvit* Hanni-

* Absolvit nunc etiam Imperator Francorum in *Vita Caesaris*. Accedit in hac quidem parte accusationis defensor Hannibalis Julius Braun, *Historische Landschaften*, Stuttg. 1867. p. 304.

balem jam Silius Italicus, ex Parthenopa (Neapoli) urbe frustra tentata argumento ducto, xii. 41–44.:—

"Stabat Cannarum Graia ad munimina victor
"Nequidquam, et cautae mentis consulta probabat
"Eventu, qui post Dauni stagnantia regna
"Sanguine Tarpeias ire abstinuisset ad arces."

Omninoque defensio munitorum locorum apud veteres plus ferme, quam oppugnatio, valebat. Exemplum est Casilinum. Nam unum oppidulum et Hannibalem et vicissim Romanos vim tentantes ludificavit. Et in eodem hoc ipso bello nec Capuam nec Syracusas potuerunt Romani vi capere.

Minime autem claudicasse Hannibalem in ea parte imperatorii muneris, quae in munimentis expugnandis versatur, si quando satis esset tum a copiis tum ab apparatu tum a commeatu instructus, testimonium est, ut alias aliquot Hispaniae urbes omittam, Saguntum. Nam, priusquam Romanum bellum suscepit, semel in proelio memorabili victor, ex urbibus expugnatis quatuor, quum duae ex his diu acerrimeque fuissent defensae, gloriam est adeptus. Nihil ergo erat, ad Romam oppugnandam quod attinebat, aut ingenio suo Hannibal aut fortunae cur diffideret. Sed jam expertus, quam lenta urbium expugnatio res esset, quam magnarum copiarum esset quamque copiarum consumptrix, quam multa jam ante praeparata pos-

ceret, ad rem tantam suscipiendam satis esset instructus, necne, debebat etiam atque etiam considerare. Nam Saguntum quidem centum et quinquaginta millibus hominum oppugnavit, quum quidem omni instrumento talis militiae abundaret; octavo demum mense expugnavit. Tantae molis erat Saguntum expugnare. Age, ad Romam oppugnandam quomodo erat Hannibal instructus? Nempe copiarum pedestrium (omitto equitatum, egregium illum quidem, sed ad munita loca adgredienda inutilem armaturam) ex pugna Cannensi sine vulnere supererant fortasse quinque et viginti millia qualiscumque generis, quum promptissimus quisque aut occidisset in proelio aut vulneratus discessisset; apparatus autem justus urbium expugnandarum plane nullus aderat. Nam neque verisimile est, ex Hispania proficiscentem apparatu id genus portando iter suum impedire voluisse, neque, quamdiu exspectabat, posse bellum acie et pugnando et signis conferendis geri et confici, erat cur properaret istam partem virium suarum reparare. Ex qua collatione rerum judicium fieri potest, recte fecerit Hannibal necne, consilio isto calido Maharbalis posthabito. Etsi inter duas urbes aliquid interest. Nam integris se viribus Saguntum defendebat, Romana autem civitas gravissimis plagis acceptis tri-

bus attrita erat. Sed pluribus* etiam tum se Roma hominibus poterat tueri, quam Hannibal poterat oppugnare. Et unusquisque propugnator facile poterat contra ternos stare oppugnatores.

Quapropter credamus, opera sua in proelio navata elatum Maharbalem, et simul mollitiae in re Trasimeni memoriam delere cupientem, inani promptitudinis ostentatione usum esse. Et me quidem numquam poenitebit cum Hannibale potius, quam cum Maharbale,† sentire.

* Vid. Mac Dougall, p. 105.

† Mirari licet, Livio quidem narrante (nam superbiae atque impotentiae exemplum Valerio est res), patientiam summi imperatoris, qua importunitatem praefecti sui tulerit neque jusserit illum equos viros suos integros saucios curae habere, belli gerendi rationem ipsi permittere. At omnino in verisimilitudinem peccat, Maharbalem dum facit ad sententiam illam Homericam respondentem :—" Non omnia nimirum eidem dii dedere." (Poterat Homerice et Hannibal quoque, et quidem personae suae convenientius, quum Graece doctissimus esset: quem quidem verisimile est etiam in hoc Alexandrum esse secutum, Homerum ut die nocte manibus tereret: poterat autem :—" Non bonum esse multorum principatum, unum oportere imperare.") Magisque aliquanto, ut opinor, ingenio ipsius accommodate scriptor quidam dramaticus Anglicus, cujus nomen ego non accepi, facit cum Silano colloquentem Maharbalem :—

" I pray put no fine speeches in *my* mouth !
" Plain sense for me ! I'd start out of my grave,
" If any man should think I prosed in Greek."

Cui sic Silanus :—

" Fear not— I shall deal tenderly with thee.
" I'll tell posterity that thou could'st ride
" As well as a Numidian—couldst much better
" Manoeuvre cavalry for Hannibal,
" Than comprehend an epic."

HANNIBAL, a Drama, p. 146. Lond. 1861.

Sed cave credas, victoria sua attonitum Hannibalem plane obstupuisse et in re gerenda cessasse. Nam, nulla mora facta, ita est victoria usus, ut unus idemque nuntius et victoriam egregiam illam Cannensem senatui Carthaginiensi nuntiaret, et Bruttios Apulosque, partim etiam Samnitium ac Lucanorum defecisse ad Poenos, et Capuam, alterum illud Italiae caput, Hannibali se tradidisse. Sic satis fidebat posse se tum amicis domi tum inimicis (qui multum Hannibalis rebus obstabant et modis omnibus nitebantur, supplementum et stipendium ad eum ne mitterentur) probare, in invalido et ipsa victoria attrito exercitu quantum posset, haud segnem se pergere victoria uti; sic credebat posse se civibus suis satisfacere; de hostibus judicibus satisfaciendo minus, ut opinor, laborabat. Et, si, id quod videtur, judici aequissimo, rei militaris peritissimo, Polybio satis se Hannibal in re Cannensi probavit, facile potest Livii reprehensionem tolerare.

At enim capiendae Urbis praetermissam occasionem post Cannensem pugnam et alii vulgo postea fremebant et ipse Hannibal non dissimulabat (Liv. xxvi. 7. 3). Ergo non necesse habebat, arbitror, opinioni isti obviam ire, non magis quam postea nugatori isti artem belli praecipienti respondere; et silentium pro confessione est acceptum. Jam quae Livius xxx.

20. 8. facit Hannibalem se accusantem exsecrantemque, quod non cruentum ab Cannensi victoria militem Romam duxisset, ea, si vera sunt, dolori praesentis rei, non judicio animi de praeterita re, tribuenda sunt (quod idem de eo dictum puta (cum eadem quidem conditione, si verum est), quod traditur Hannibali ante moenia Romae excidisse (xxvi. 11. 4.), "Potiundae sibi urbis Romae modo mentem non dari, modo fortunam"). Sed ficta esse haec mihi persuadeo. Numquam poenitet sapientem. Neque is erat Hannibal, qui posset velle praeterita frustra repetendo diffidentiam sui apud milites efficere. Nam imperium quidem istud, quo in Africam revocabatur, haud sane inexspectatum acciderat. Immo hoc ipsum prospiciens jam paratas naves habebat. Et lubet credere immoto animo vultuque et conscientiam praeclaram ingentium rerum ab se gestarum portantem summum virum navem inscendisse, neque quasi in extremo actu defecisse et constantiam animi remisisse.

Ac videor satis docuisse, nec potuisse Hannibalem recta via ex acie Romam ducere nec, si potuisset, debuisse.

Ad Campanum crimen accedo. Livium audiamus, xxiii. 18. 10.:—

"In hiberna Capuam concessit. Ibi partem majorem "hiemis exercitum in tectis habuit, adversus omnia hu-

"mana mala saepe ac diu duratum, bonis inexpertum atque "insuetum. Itaque, quos nulla mali vicerat vis, perdidere "nimia bona ac voluptates immodicae; et eo impensius, quo "avidius ex insolentia in eas se merserant. Somnus enim "et vinum et epulae et scorta balineaque et otium consue-"tudine in dies blandius ita enervaverunt corpora animos-"que, ut magis deinde praeteritae victoriae eos, quam prae-"sentes tutarentur vires; majusque id peccatum ducis apud "peritos artium militarium haberetur, quam quod non ex "Cannensi acie protinus ad urbem Romanam duxisset: illa "enim cunctatio distulisse modo victoriam videri potuit; "hic error vires ademisse ad vincendum. Itaque, Hercule "velut si cum alio exercitu a Capua exiret, nihil usquam "pristinae disciplinae tenuit. Nam et redierunt plerique "scortis impliciti; et, ubi primum sub pellibus haberi "coepti sunt viaque et alius militaris labor excepit, tironum "modo corporibus animisque deficiebant: et deinde per "omne aestivorum tempus magna pars sine commeatibus ab "signis dilabebantur; neque aliae latebrae, quam Capua, "desertoribus erant."

Non fallebat Hannibalem, opinor, amoenitas Capuae. Sed satis sibi fidebat, posse se et scopulos adire nec tamen naufragium facere. At plane mirum est fefellisse Livium, haec quum scriberet, quam gravem incusationem imbecillitatis atque inertiae in eos inferret, qui tunc summae rerum apud Romanos praeessent. Nam cur non ergo est Hannibal oppressus? cur non gravissimus hostis sublatus, quum paene voce sua perniciem invitaret? Videlicet, sicut Alexandrum apud Indos Bacchantem, praeteritae victoriae

tutabantur! Quasi non infirmissimum adversus fortes viros telum sit fama. Profecto hoc est fateri in bello gerendo imperatores Romanos plane pueros fuisse. Ceterum, ad Capuam quod attinet, non equidem inficias eo, quin sit de luxuria male audire solita. Sed "non cuivis homini contingit adire Corinthum." Non omnibus, opinor, Campanis licebat esse luxuriosis. Possunt una eademque in urbe diversissimae res luxuria ac parsimonia consistere. Non gratuito deliciae istae Campanae, opinor, et sine pretio parabiles omnibus erant, nec poterant magnopere neque ad populum Campanum neque ad Hannibalis exercitum permanare. Itaque haudquaquam adeo effeminatus, enervatus, imbellis erat ne populus quidem ipse Campanus. Quippe fortissime per biennium urbem suam contra exercitus Romanos tres defensitaverunt, saepe eruptiones fecerunt, saepe in equestribus proeliis superiores fuerunt; neque ad extremum ulla alia re nisi fame, quam contra homo satis fortis est nemo, sunt domiti. Et tantum ab eo absum, ut concedam, exprobrandam Capuam esse Hannibali, ut non minima in laude summi imperatoris esse ponam, quod scivit et exercitui in tempore indulgere et, quum tempus posceret, ad sanitatem et ad justam disciplinam revocare. Non dubito equidem, quin post tantam victoriam aliquid indulserit militibus; et lau-

do, si indulsit aliquid. Credo laxiores aliquanto habenas parumper militibus dedisse; non credo plane ex manibus abjecisse habenas, quas semel amissas ne Hannibal quidem in tali exercitu, colluvione, sicut erat, orbis terrarum, potuisset resumere. Et haudquaquam disciplinam militarem intermissam fuisse, ex eo certissime colligi potest, quod inter tam dissimiles, ab altera parte Campanos cultos superbos fastidiosos, qui exteros nullos facile tolerarent, ab altera purgamenta omnium gentium, non modo sine discordia, sed summa cum concordia est exacta hiems. En disciplinae servatae exemplum, quale alterum nullum ex historiis omnibus erui potest.

At enim in tectis hieme habuit exercitum Hannibal. Quid? nonne Marcellus (xxvii. 20. 10.), vagante per Italiam Hannibale, media aestate (ut saucios, opinor, reficeret) Venusiam in tecta exercitum abduxit? Quamquam, qualibus in tectis exercitum habuerit Hannibal, quaeri potest. Nam non credo equidem neque potuisse neque voluisse Campanos tot millia heminum in domos suas privatas recipere; non arbitror adeo gravem sociis Campanis Hannibalem fuisse, ut ipsos domibus expulerit, easque militibus suis tradiderit. Non credo potuisse Campanos, elegantes delicatos, et Hannibalis milites, ut Alexanmundos, adeo facile coalescere, iisde tae domibus

uterentur. Dicet aliquis, odium commune in Romanos vinculum concordiae fuisse. Satis tribuimus odio isti, satis disciplinae atque arti Hannibalis, si credimus tam dissimiles ita simul versari potuisse, ut cives domibus suis, tectis militaribus ab ipsis aedificatis milites Hannibalis sint usi. At quid dicendum, quod gravissimus auctor Polybius, diligentissimus veri indagator, et omni fide dignissimus, inter laudes Hannibalis ponit, quod numquam per sexdecim annos, Campana ista hieme non excepta, nisi sub dio copias habuerit? Et superiore anno, quum pararet Geronii hiemare (xxii. 23. 9.), urbe metu ab incolis deserta (18 7.),* noluerat aedificiis nisi pro horreis uti, exercitum extra moenia castris munitis habebat. Quis credat ergo aut Hannibalem, adeo mutata ratione sua, milites per domos Campanorum sparsisse, aut, semel dispersis militibus, ullam speciem exercitus potuisse inde exire? Jam vero quod tradit Livius xxvii. 3. 2., Q. Fulvium Flaccum Capua capta milites aedificiis emotos, simul ut cum agro tecta urbis fruenda locarentur, simul metuens, ne suum quoque exercitum, sicut Hannibalis, nimia urbis amoenitas emolliret, in portis murisque sibimet ipsos tecta militariter coëgisse

* [illegible] tradidit Polybius. Lubentius hac quidem in re Livio ciplinam revo [illegible] utrovis modo, sive fuga oppidanorum sive per caedem [illegible] vacua facta urbe, tamen noluit Hannibal aedificiorum usum militib[illegible] cedere.

aedificare; ex duabus causis allatis una, opinor, vera est, altera ficta ad crimen istud Campanum accommodate, sicuti solet figmentum unum alterum parere; et facilius crediderim equidem, aliqua ex parte secutum esse Hannibalis exemplum Fulvium, quam vitasse. Adde quod per hiemem istam partem copiarum castris munitis ante Casilinum obsidendi causa habebat. Et verisimile est alios atque alios subinde obsidionem istam excepisse et nulli parti exercitus, nisi forte equitibus, plane desidiosam hiemem esse concessam, neque in tanta vicinitate (tria millia passuum a Capua aberat Casilinum) eosdem semper asperitates omnes hiemis et belli pertoleravisse, eosdem semper in amoenitatibus Capuae esse versatos. Neque aliter, opinor, seditio a castris poterat abesse. Inter virtutes autem imperatorias Hannibalis singulares nihil admirabilius, quam quomodo exercitum mixtum ex colluvione omnium gentium ita coagmentaverit et quasi homogeneum in corpus conflaverit, nulla ut per sexdecim annos nec inter ipsos nec adversus ducem exstiterit seditio. Qua quidem arte numquam magis Hannibali, quam quum hiemem istam inter Capuae amoenitates et asperitates obsidionis Casilinensis exigeret, opus fuit. Nonne ergo eo recidit grave crimen hoc Campanum, ut milites Hannibalis per vices alii atque alii nunc in castris ante Casilinum,

nunc in tectis militaribus Capuae hiemem exegerint? Noluerat Hannibal Casilini obsidionem omittere. Quum vero urbs nobilissima Capua tam prope abesset, fieri non poterat, quin milites eo confluerent palantes. Itaque fecit, opinor, Hannibal id quod optimum factu erat, et quod imperatorem decebat, ut, quam rem prohibere non posset, eam utique regeret atque in imperio suo haberet. Et, ubi culpam maximam Hannibalis scriptores Romani inveniunt, nihil ego ibi nisi laudem reperio.

Omnino fictum magna ex parte (non ab ipso quidem Livio, sed ab iis, quos nimis credulus est secutus), nec nimis sapienter fictum, crimen hoc Campanum censeo, adeo hieme ista emollitum, enervatum, effeminatum esse Hannibalis exercitum, ut non tam milites inde, quam simulacra quaedam militum evaserint. Ego documenta rei requiro. Ecquando, nisi in Marcelli ante Nolam proeliis, exercitus Hannibalis duci defuit? Profecto haud leve negotium erat, minime ludus jocusque erat cum Hannibale ejusque exercitu etiam post istam Campanam hiemem agere, id quod imperatores Romani multi cum magno suo patriaeque malo per duodecim annos sunt experti. Et, quoties Capua me audiente objicitur Hannibali, toties ego quaeram, Cur non ergo cum evirato isto exercitu statim debellatum est? cur non sunt imperatores

Romani occasione usi? cur in non pugnando potius, quam in pugnando, spem ac salutem ponebant? cur tantopere nomen Hannibalis exhorruerunt, quum vires abissent? An exploratores nullos emittebant? Profecto in bello gerendo tirones fuisse necesse est. Cui quidem crimini dum obviam eo, facile sentio, non minus de ipsis me Romanis, quam de Hannibale, bene mereri. Quippe, quantum de fama Hannibalis detrahitur, tantum de virtute Romanorum decedere necesse est. Itaque singulari conditione et fortuna utor, dum Hannibalem defendo, etiam hostibus ejus consulendi.

Et, quantum fingendi libido in Hannibale sit grassata, exemplo disce. Nam tradit Livius xxiii. 5. 12., ore et ficta oratione C. Terentii Varronis usus, militem natura et moribus immitem ferumque insuper ducem efferavisse, vesci humanis corporibus docendo! Quaere fontem atque originem calumniae hujus, et reperies apud Polybium, cogitanti in Hispania Hannibali copias in Italiam trajicere, et de commeatibus ad alendum militem in itinere deliberanti, quemdam ex amicis (cui et ipsi Hannibali nomen erat, Monomacho autem cognomen) immane consilium dedisse, hominibus vesci condocefaciendas copias esse. Ita alienum consilium ab ipso repudiatum in rem factam Hannibalis consuetudinemque conversum est. Et aeque fere verum esse

opinor, humana carne vesci solitum esse Hannibalem et disciplinam omnem virtutemque militum Capuae pessumdedisse. Manibus autem atque armis quum nihil contra Hannibalem efficere possent Romani, utique linguas in eum acuebant. Et, quum servatam tali in urbe, tali in exercitu, disciplinam admirari deberent, funditus eversam fingebant, quam male suaemet famae consulerent, non intelligentes.

At enim apud peritos artium militarium majus peccatum hoc Campanum est habitum, quam quod non ex Cannensi acie protinus Romam duxisset. Cannense quidem peccatum, nisi frustra operam perdidi, videor docuisse fuisse nullum. Periti autem isti artium militarium, quibus parum se Hannibal probaverit, qui fuerint, nescimus; illud scimus, rei militaris vel maxime peritum Polybium in istis non fuisse: qui videtur magis castrorum ante Casilinum, quam hibernaculorum Capuae, rationem habuisse. Quid? nonne ipse Livius xxx. 20. 9. Hannibalem facit, haudquaquam corruptae Capuae disciplinae militum poenitentem, sed se incusantem, quod circa *Casilinum* Cumasque et Nolam consenuisset? Ergo, haec quum fingeret Livius, grave delictum istud Campanum ex memoria exciderat. Nulla ergo Capuae recordatio animum Hannibalis momordit. Propiusque, opinor, ad veritatem rei accedemus, si dixerimus, Hannibalem

hiemem istam in castris ante Casilinum exegisse, alii atque alii subinde parti militum Capuam adeundi ibique hibernaculis utendi venia data.

At enim plerique scortis impliciti exierunt. Sane non arbitror egredientem ex hibernis Hannibalis exercitum eo comitatu caruisse, quo nullus umquam exercitus caruit, nullus facile carebit. Sed, quum tradit Livius, plerosque Hannibalis milites istius modi impedimentum circumtulisse, aperte in nimium aucta res est. Profecto exspectavit Livius nimis faciles ad credendum posse se lectores habere.

Adde quod quotannis exercitus Hannibalis aliqua ex parte mutabatur et alius fiebat, tum necessariis attritionibus belli, tum aliquoties etiam transitionibus ad hostes factis debilitatus et subinde novis accessionibus auctus. Quota pars Cannensis exercitus post paucos annos Hannibali supererat? Quae ergo ratio est affirmare per tot annos labem istius Campanae hiemis (si modo fuit labes aliqua Capuae accepta) potuisse exercitui Hannibalis adhaerere? Nisi forte quis dicat, a veteranis contagionem morbi ad novos quosque permanasse, nullam Hannibalem medendi artem novisse.

Alia ergo causa quaerenda est, cur non potuerit Hannibal post Cannensem pugnam continuatis tantis victoriis uti, quam figmentum istud corruptae disci-

plinae militum, quo scriptores Romani non hostem nobilissimum deprimunt, sed virtutem suorum adfligunt. Neque ea causa difficilis inventu. Nempe aliquid aliquando imperatores Romani artis militaris didicerant, ipso Hannibale (paulo duriore magistro) docente. Accedebat et altera causa, quae quidem ipsum Livium non fefellit, quod, inimicis Hannibalis domi in senatu pervincentibus, supplementa et stipendia primo parva et exigua, mox, omnibus imperii viribus in Hispaniam versis (etsi idem Hispanicum bellum etiam Romanas copias divisit), plane nulla ad eum mittebantur.

Ac spero ita me grave crimen istud Campanum diluisse, posthac ut possit ingens umbra summi imperatoris placide quiescere.

Sunt et aliae apud Livium Hannibalis criminationes in eo loco, ubi mores ejus atque ingenium pinxit, xxi. 4. 9.:—

"Has tantas viri virtutes ingentia vitia aequabant; in-
"humana crudelitas, perfidia plus quam Punica, nihil veri,
"nihil sancti, nullus Deûm metus, nullum jusjurandum,
"nulla religio."

Nempe credidit Livius, quia virtutum* Hannibalis

* Cum iis, quibus isto loco virtutes Hannibalis agnoscit Livius, contexenda sunt illa, quae habet xxviii. 12. 2. Sed ne sic quidem virtutibus summi viri satisfactum, omissa humanitate, omissa opera literis data.

rationem aliquam habuisset, contraria vitia quaelibet fingendi licentiam facile posse concedi. Age singula videamus:—

"Inhumana crudelitas." Crudelitatis* Hannibalis, si recte memini, exempla tria tradit Livius, ex quibus unum, imperium istud, quo Saguntinos puberes omnes interfici jusserit (xxi. 14. 3.), statim ipse tollit fateturque in tanta saevitia hostium prope necessarium imperium istud fuisse. Quid? nonne idem Romani in expugnatis urbibus absque necessitate ulla factitaverunt (Sallust. *Jug.* 54. 6., 91. 6., Liv. xxvi. 46. 10., xxxi. 27. 4., xxxiv. 10. 2., Tacit. *Ann.* xiii. 39.)? nonne eo aliquoties immanitatis sunt progressi, ut etiam impubes atque adeo infantes, feminas, senes trucidarent (Liv. xxviii. 20. 6., xlii. 63. 10.)? Alterum, conjugem ac liberos Dasii Altinii, quaestione prius habita et cognitis omnibus, vivos combussisse, xxiv. 45. 14.†, plane incredi-

* Etiam Ciceroni in ore est crudelitas Hannibalis, *Lael.* 8. 28, *de Off.* i. 12. 38., et quidem, quod indignandum, etiam quum humanitatis exemplum referret, *Cat. M.* 20. 75., "cujus interitum ne *crudelissimus* quidem hostis honore sepulturae carere passus est." Quam incredibilia autem alii de Hannibale figmenta tradiderint, videbis apud Arnold. *Hist. of Rome*, vol. iii. p. 127., seq., cum nota editoris. Sed aequius, opinor, aliquando Romani de Hannibale judicaverunt, adeo ut Plinii temporibus etiam statuae ejus tribus locis in urbe viserentur.

† Liceat ipsum locum obiter emendare:—"*crudelitati* quoque *gravitatem* addidit." Cod. Flor. et alii nonnulli *crudelitatem q. gravitati.* Ergo scribendum censeo:—*crudelitatem quoque gratuitam addidit.* Cf.

bile*. Nam neque gratuito crudelis erat Hannibal (non adeo stultus erat), et tanta atrocitas facinoris in urbem perlata non poterat non, mulieribus omnibus uno ore flagitantibus, statim Romanorum facere Arpos. Tu si voles mecum credere salvos istos in urbem remissos esse, non magis mirandum erit alteram istam famam exstitisse, quam calumniam quamdam, cujus mox in "perfidiae" crimine facienda mentio est. Ergo potest fortasse saevus ille Monomachus istud suasisse; potest cum minis istiusmodi quaestio esse habita, atque ita irrita vox in rem factam esse conversa. Et ad quid de Hannibale fingendum credendumve non erant Romani parati? Equidem, si adducerer, hoc tam immane de Hannibale ut crederem, utique libellum hunc defensionis ex manibus projicerem et per quemlibet alium potius, quam per me, famam ejus defensam mallem. Verum enim vero incredibilis est res. Homo erat Hannibal; non "duris genuerat illum cautibus horrens Caucasus," neque "Hyrcanae admoverant ubera tigres†." Et doctus‡

iii. 37. 8. "ne *gratuita* crudelitas esset." Vera esse potest emendatio, quum tamen minime fuerit gratuito crudelis Hannibal.

* Aliqua ex parte conferri potest illud apud Dictyn Cretens. ii. 37., "deprehensus *refert cuncta atque occiditur*." Sed, id quod quivis facile agnoscet, plurimum interest.

† Contrariam in partem Silius i. 638:—

"Et, quem insana freta aut *coetus genuere ferarum*,
"Vidimus Hannibalem."

‡ Nepos in Vita, c. 13.

homo; id quod "emollit mores, nec sinit esse feros." Adde quod scriptores rerum suarum circumducebat secum Silanum et Sosilum*, et crede nihil umquam fecisse, quod nollet observatores istos in commentarios referre. Denique maritus† et pater† erat. Quid? nonne humanitas Hannibalis singularis erat imperatores Romanos caesos per stragem corporum cum cura inquirentis et honorifice sepultura afficientis? Confer mihi humanitatem hanc cum atrocitate detestabili et numquam satis exsecranda C. Claudii Neronis‡, qua caput Hasdrubalis abscisum ante stationes Hannibalis fratris projecerit et facinus militare suum egregium commacularit. Et humanitatem quidem Hannibalis recte agnoscit Valerius Maximus. Sed idem etiam crudelitatis ab Hannibale repetit exempla (qui tamen hoc, quo de tam incredibili agimus exemplo, noluit uti). Mirum si tam diversae inter se res in uno sunt inventae. De humanitate

* Nepos in Vita c. 13.

† Liv. xxiv. 41. 7., Silius iii. 63., iv. 771.

‡ Liv. xxvii. 51. 11:—"C. Claudius . . . . . caput Hasdrubalis quod servatum cum cura adtulerat, projici ante hostium stationes . . . jussit." Haec igitur Livius atrocitatem rei minime agnoscens, minime conferens quam longe Hannibal alium se in caesis imperatoribus Romanis ostendisset. At nuper exstitit, qui studeret, sublato Neronis nomine tamquam ad gregarium aliquem ingenio suo indulgentem rem atrocem transferre.—"*A Roman* cut off the head of Hasdrubal, and afterwards flung it into the camp of Hannibal." Schmitz' *Hist. of Rome*, p. 250. Hoc ergo est juventuti historiam tradere!

autem constat. Licet ergo non credere de crudelitate. Et, si quae sunt ductu Hannibalis crudeliter facta, ea partim ab imperatore ad Monomachum illum, partim ad res ipsas ac tempora judice Polybio transferenda sunt. Nam (tertium est exemplum) quod spoliaverit, quae tueri nequiret, ut vastata hosti relinquerentur (xxvi. 38. 3.), durum sane; sed habet hoc etiam hodie bellum; nec secus imperatorem Romanum bellum gerentem videmus apud Livium xxxiv. 9. 13., 26. 8., 28. 12., et passim, apud Sallustium *Jug*. 54. 6.

"Perfidia plus quam Punica." Punicae fidei Hannibalis unum*, ut opinor, exemplum tradere profitetur Livius, xxii. 6. 12. At quale, obsecro, exemplum! Fidem dederat Maharbal, praefectus equitum, sex millibus Romanorum, qui eruptione facta ex saltu Trasimeni evaserant, si arma tradidissent, abire cum singulis vestimentis passurum; sed suam dederat fidem, non consulto imperatore; sed gratuito dederat sine justa causa ulla militari, quum ferro fame clausos hostes teneret, quum cogendi sine conditione deditionem potestatem haberet. (Hic idem fuit ille Maharbal, qui postea in Cannensi victoria eam sibi partem sumpsit, Hannibalem ut edoceret, quomodo

* Perfidiae Hannibalis duobus exemplis utitur Valerius Maximus. Utrumque refellit Livius xxiii. 15. et 17.

oporteret victoria uti.) Quid tum? Nempe repudiavit gratuitam concessionem Hannibal, et recte repudiavit, id quod ei necesse erat facere, nisi voluisset imperio se abdicare, et tot imperatores habere, quot praefectos. Et fatetur Livius in re simili suam solvisse Hannibalem fidem xxiii. 19. 16. Sed ita fatetur, ut tamen calumniam quamdam premendam non putarit:—"Id verius est, quam ab equite in abeuntes immisso interfectos." Hoccine ergo exemplum in animo habens potuit Livius perfidiae Hannibalem insimulare? Nam ad Victumvias oppidum quod attinet post deditionem factam praesidiumque acceptum et arma tradita hostiliter direptum (xxi. 57. 13.), ad praefectum* praesidii, quisquis fuit, ista infamia pertinet. Et nihil alienius Hannibalis rationibus atque instituto fieri poterat, quem supra paulo (48. 10.) in Clastidio vico tradito facit Livius famam clementiae in principio rerum colligentem. Quippe sic spes omnis praecisa fuit, posse in posterum alios ad deditionem impelli. Et plane geminum perfidiae exemplum apud Romanos exstat, Locris urbe a praesidiariis militibus foede cum omni vexatione oppidanorum direpta, xxix. 8. 8.; ut omittam Marcelli

* Non tribuit Livius rem Hannibali; sed, lector imprudens ne tribueret, debebat cavere.

dedecus illud, praesidium Casilini contra conditiones deditionis caesum captumque, xxiv. 19. 9.

"Nihil veri, nihil sancti." Haec in declamatione hostis sunt posita, et praetereunda sunt.

"Nullus Deûm metus, nullum jusjurandum, nulla religio." Religionis quidem ab Hannibale violatae duo, ut opinor, exempla tradit Livius, unum xxvi. 11. 9., templum Feroniae deae spoliatum. Quasi ea lege imperator Punicus bellum gessisset, ut deberet Romanas religiones omnes sibi suscipiendas putare! Neque par majusque etiam sacrilegium ab Romanis abest, templis tum aliis Locrensium violatis tum Proserpinae etiam direpto, xxix. 8. 9. Deinde alterum exemplum habet xxx. 20. 6., Italicos milites, qui in Africam sequi abnuerent, in templo Junonis Laciniae interfectos. Fides rei penes auctorem sit! Ceterum, si reputabimus prope ipsum istud templum Hannibalem aram condidisse et cum titulo rerum ab se gestarum consecravisse, (xxviii. 46. 16.), non verisimile videbitur, ultro deam, cui memoriam rerum suarum mandasset, et deam Carthaginis custodem, violasse. Ne illud quidem verisimile, potuisse Italicos istos Hannibalem fallere templum occupantes. Adde quod ditissimum et donis refertum erat templum istud; ut credibile sit non ita facilem, ne diriperetur, aditum ejus palantibus mili-

tibus patuisse. Ergo aliter, opinor, magisque ad veritatem poterat res narrari; puta fugientes istos milites immisso equitatu usque ad limen templi, unum alterumque fortasse (ne fundamentum omne veritatis Livio subducamus) in ipso limine, esse caesos, exemplo in statu qui tum erat rerum, ne plures deficerent, necessario. Et minime religionis,* quali quidem religione tunc homines utebantur, expers erat Hannibal, sicuti apud Livium videmus xxi. 21. 6., "diis bene juvantibus" bellum incipere volentem, et §. 9. Herculi vota exsolventem novisque se obligantem votis, si ceterae res prosperae evenissent; et 43. 7., "cum diis bene juvantibus" arma capere milites jubentem; xxiv. 12. 4., ad lacum Averni sacrificantem; xxviii. 46. 16., Junoni Laciniae aram condentem. Adde, quod tradit Plinius, deleto Sagunto tamen templo Dianae ibi religione inductum pepercisse. Etsi potuit fortasse militari viro apud animum suum aliqua ex parte pro religione esse id persuasum, utique robustis legionibus et disciplinae militum et imperatoriae prudentiae non solere deos deesse. Sed militum causa tantum dabat religioni, quantum necesse erat. Immo, si quid in bello Punico Hannibal peccavit, nimia reli-

* Plane religiosus heros est Whitakero, "*The Course of Hannibal over the Alps*," vol. ii. pp. 36., 76., 210. Conferendus est de religione Hannibalis etiam scriptor ille dramaticus, p. 68.

gione imbutus peccavit, quod, quum aliquando Romam adisset et, id quod unum maxime exoptabile erat, promptos ad decernendum acie imperatores Romanos haberet, quum bis foeda tempestas coorta instructas acies sine proelio diremisset, destitit incepto, quasi aversis diis rem adgrederetur. Ea demum iterata tempestas,* non mora ista Cannensis, saluti fuit urbi atque imperio. Sed, quum semel religione milites animos demisissent, neque copia commeatus tempus daret levibus proeliis animos erigendi, prudentiae erat imperatoriae nolle summam rerum in discrimen committere. Jam jusjurandum unum quoddam certe, quo puerulus novem annorum est adstrictus, semper se hostem fore populo Romano, nemo dixerit non satis sancte illum religioseque usque ad extremum spiritum conservasse. Et quantum in jurejurando Hannibalis milites ipsius reponerent, vides apud Livium xxi. 45. 9. Adde quod verisimile est, si is fuisset Hannibal, quem nulla jurisjurandi vis posset tenere, non multum illum aliis jurantibus fuisse daturum. At cognosce simplicitatem Hannibalis. Nam, quum de redimendis captivis Cannensibus ex ipsis decem delectos legatos Romam mitteret, non aliud pignus fidei, quam ut jurarent se redituros, exegit. Nullius ipse malae fidei sibi quum conscius esset, non erat, illud cur occur-

* Pulchre tempestatem istam exornat Silius xii. 603., seqq.

reret animo, "nullam esse fidem, quae infideli data sit." Ergo de nullo deorum metu, nullo jurejurando, nulla religione, gratuita calumnia est.

Haec habui, accusatoribus Hannibalis quae responderem. Has Manibus summi imperatoris seras inferias affero.

POSTSCRIPTUM.

Jam scripta prima quidem forma disputatiunculae, dum forte catalogum quemdam librorum venalium lego, ecce in oculos meos incurrit inscriptio haec libri:—"*The Campaigns of Hannibal arranged and critically considered, by Lieut.-Col. P. L. MacDougall.*" Lond. 1858. Quo accepto libro, magnopere gavisus sum, quum viderem socium me defensionis rei militaris peritissimum virum habere. Nec tamen mihi persuasi plane actum me egisse et frustra operam perdidisse. Etsi lubens agnosco a viro militari admonitum nonnulla me retractasse, addidisse, omisisse. Et, qui utramque adhibuerit defensionem, ei, ut spero, facile persuadebitur, nihil deesse, quo minus abunde summus imperator cumulateque defensus discedat.

Interim libelli illius Gallici, de quo iterum *Hannibalem* meum emittens sero acceperam, *Considerations sur Annibal après la Bataille de Cannes* (*Oeuvres*

Meslez, chez Claude Barbin, 12. *Paris*. 1668.) copia mihi facta est legendi. Cui, praeter ea quae jam sunt contra Livium dicta, non operae pretium puto quidquam respondere.

INDEX.